

دستگاه

رشد آموزش

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی
دفتر نشریات و فناوری آموزشی

| فصلنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع رسانی برای
مربیان پیش دبستانی، مدیران، والدین، مدرسان و دانشجویان |
| دوره سیزدهم | شماره ۲ | زمستان ۱۴۰۰ | ۴۸ صفحه | پیامک: ۳۰۰۰۸۹۹۵ |
w w w . r o s h d m a g . i r

- کودکی با کودک
- شنیدن یا گوش دادن
- من کیستم؟ مرا از من خبر کن
- گردش در طبیعت

از میان چهار فصل حیات انسان

فصل کودکی، آغاز رویش و سرزندگی را دریابیم!

دانشگاه رشد

رشد آموزش

فصلنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع رسانی | برای مربیان پیش دبستانی، والدین،
مدرسان و دانشجویان | دوره سیزدهم | شماره ۲ | زمستان ۱۴۰۰ | ۴۸ صفحه
www.roshdmag.ir

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و فناوری آموزشی

مدیر مسئول: محمد صالح مذنبی
سر دبیر: مسعود تهرانی فرجاد
هیئت تحریریه:
مرتضی طاهری
دکتر بنول سبزه
دکتر سیامک طهماسبی
دکتر رخساره فضلی
دکتر معصومه نصیری
مشاور علمی: دکتر فرخنده مفیدی
مدیر داخلی: اشرف سادات کلاکی
ویراستار: بهروز راستانی
مدیر هنری: کوروش پارسا نژاد
طراح گرافیک: مجتبی احمدی
دبیر عکس: اعظم لاریجانی

نشانی دفتر مجله:

تهران، ایران شهر شمالی، پلاک ۲۶۶

تلفن دفتر مجله: ۰۲۱-۸۸۳۱۱۹۱-۹

(داخلی ۲۴۲)

نمایر مجله: ۰۲۱-۸۸۴۹۰۳۱۶

صندوق پستی مجله: ۱۵۸۷۵/۶۵۸۵

صندوق پستی امور مشترکین: ۱۵۸۷۵/۳۳۳۱

تلفن امور مشترکین: ۰۲۱-۷۷۶۳۳۲۰۸

وبگاه: www.roshdmag.ir

رایانامه: pishdabestani@roshdmag.ir

پیامک: ۳۰۰۰۸۹۹۵

- ۲ یادداشت سردبیر / کودکی با کودک / مسعود تهرانی فرجاد
- ۴ تربیت و یادگیری / تأثیر دوره پیش دبستانی بر ارتقای کیفیت تربیت کودک از منظر مطالعات بین المللی / دکتر رخساره فضلی
- ۷ راهبردهای تربیت و یادگیری / شنیدن یا گوش دادن / آتوسا جاویدی پارسبیجانی
- ۱۲ راهبردهای تربیت و یادگیری / بازی ساختارمند؛ رویکردی محور در فرایند یاددهی - یادگیری کودک / صابر عبدالمکی
- ۱۴ مربی / من کیستم؟ مرا از من خبر کن!! / زبیده خاوری، دکتر سیامک طهماسبی
- ۱۷ باغ تجربه ها / پیامد بازی های رایانه ای بر یادگیری کودکان ۳ تا ۶ سال / مژگان مختاری
- ۲۱ فرصت های تربیت یادگیری / کودک پژوهشگر / مریم الهیاری، مریم کاشانی
- ۲۲ راهبردهای تربیت و یادگیری / عروسک مجازی / لیلا بیگوند
- ۲۴ موقعیت تربیت و یادگیری / کوکو سبزی / صفورا ارجمندی، مریم نوایی، مریم الهیاری
- ۲۶ فعالیت های علمی و تربیتی / گردش در طبیعت / صفورا ارجمندی، مریم نوایی، مریم الهیاری
- ۲۸ تربیت رسانه ای / چالش های تربیتی آموزش مجازی در رشد عاطفی کودکان / میترا بیگ محمدی
- ۳۲ مشاوره / اضطراب جدایی / زهرا شعبان
- ۳۴ پژوهش / تاریخچه مراکز پرستاری و مهد کودک در ایران / مترجم: دکتر سید علی خالقی نژاد
- ۳۶ مهارت ها و ارزش ها / پس انداز: درسی برای آینده / مهسا صادقی
- ۳۸ کودکان با نیازهای ویژه / سرآغازی مطمئن مداخله بهنگام / مریم پورسلطان
- ۴۰ نقد و نظر / ارزشیابی در دوره پیش دبستان. اصول، ویژگی ها، روش ها / حمیدرضا محمدبیگی
- ۴۳ بازتاب / بازتاب فعالیت ها در استان ها / اشرف سادات کلاکی
- ۴۵ گزارش / تولد دوره پیش از دبستان در شبکه ملی رشد / رحمت اکبری نیا

قابل توجه نویسندگان و مترجمان محترم:

- مقاله هایی را که برای درج در مجله می فرستید، با آموزش پیش دبستانی مرتبط باشد و قبلاً در جای دیگری چاپ نشده باشد. ● مقاله های ترجمه شده با متن اصلی هم خوانی داشته باشد و متن اصلی نیز همراه آن باشد. چنانچه مقاله را خلاصه می کنید، این موضوع را قید بفرمایید. ● مقاله یک خط در میان، در یک روی کاغذ و با خط خوانا نوشته یا حروف چینی شود (مقاله ها می توانند با نرم افزار ورد Word - و بر روی لوح فشرده (CD) یا از طریق پست الکترونیکی مجله نیز ارسال شوند). ● نشر مقاله روان و از نظر دستور زبان فارسی درست باشد و در انتخاب واژه های علمی و فنی دقت لازم مبذول شود. ● محل قرار گرفتن جدول ها، نمودارها، شکل ها و عکس ها در متن مشخص شود. ● مجله در رد، قبول، ویرایش و تلخیص مقاله های رسیده مختار است. ● آرای مندرج در مقاله ها، ضرورتاً مبین نظر دفتر انتشارات و فناوری آموزشی نیست و مسئولیت پاسخ گویی به پرسش های خوانندگان، با خود نویسنده یا مترجم است. ● مجله از عودت مطالبی که برای چاپ مناسب تشخیص داده نمی شود، معذور است.

کودکی با کودک

مسعود تهرانی فرجاد

ضمن صیانت از سیادت و سروری وی، راه تعامل اثربخش با او را بیابیم! اغلب ما این شعر معروف مولانا را شنیده‌ایم: «چون که با کودک سر و کارت فتاد پس زبان کودک باید گشاد»
اول اینکه خوب است بدانیم که این شعر ترجمه حدیث گوهر بار اسوه کامل تعلیم و تربیت، رسول مکرم اسلام (ص) است. ایشان در کلامی نورانی می‌فرمایند: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ صَبِيٌّ فَلْيَتَصَابْ لَهُ»: هر کس کودک دارد، با او کودک کند.
دوم اینکه مناسب‌ترین روش و شیوه ارتباط با کودک در هفت سال اول و به‌ویژه در خردسالی بازی کردن است. بازی مانند نفس کشیدن برای کودک ضروری است. همچنان که هوا و صد البته هوای سالم در حیات کودک نقش اساسی دارد، بازی کردن و آن هم بازی‌های سالم و مطابق با فطرت کودک نیز در تربیت او مؤثر و ضروری هستند.

تربیت مانند دیگر امور زندگی تابع مسائل، شرایط و اقتضائات مخصوص به خود است و در سنین اولیه کودک حساسیت و ظرافت بیشتری دارد. در تعلیم و آموزه‌های دینی و دستاوردهای علمی، هفت سال اول تربیت کودک اهمیت بسیار زیادی دارد تا آنجا که ماندگاری آثار تربیت در کودکی را به حکایکی روی سنگ تشبیه کرده‌اند. رسول گرامی اسلام (ص) می‌فرمایند: «حکایت کسی که در کودکی می‌آموزد، همانند نقش‌کندن بر سنگ است و حکایت کسی که در بزرگسالی می‌آموزد، همانند کسی است که بر آب می‌نویسد» [محمدری شهری، ۱۳۹۳: ۸۹]. از سوی دیگر، کارشناسان و روان‌شناسان بیشترین زمان تأثیرپذیری و رشد کودک را در هفت سال اول می‌دانند.

اما چگونگی تعامل با کودک برای تربیت اثربخش، مسئله اصلی همه والدین و مربیان دلسوز است. آگاهی از ویژگی‌ها و درون‌مایه‌های فطری که از سوی رب‌العالمین، خدای مهربان، به کودک ارزانی شده است در مسیر پرورش و آموزش وی بسیار تأثیر دارد. این شناخت و آگاهی ما را در تربیت متناسب با ویژگی‌ها و شرایط سنی و رشدی کودک یاری می‌کند.
شاخص‌ترین ویژگی کودک در هفت سال اول آزادی عمل اوست و در برخی منابع تعلیم و تربیت اسلامی به آن دوره سیادت یا سروری می‌گویند. البته اینکه گفته می‌شود در این مرحله لازم است کودک آزاد گذاشته شود، بدین معنی نیست که آزادانه هر کاری که دوست دارد انجام دهد؛ تا جایی که خود و دیگران را به خطر بیندازد.

در حقیقت مراقبت از کودکان امری حیاتی است، چرا که به‌طور کامل توانایی محافظت از خود و همچنین درک مسائل و اتفاقاتی را که می‌افتند، ندارد، ولی باید تابع برجسته‌ترین ویژگی سنی او یا همان سیادت وی باشیم. حال اگر بخواهیم براساس این ویژگی کودک را تربیت کنیم، می‌باید

منابع

۱. محمدی ری‌شهری، محمد (۱۳۹۳). حکمت‌نامه کودک. دارالحديث، قم. چاپ یازدهم.
۲. مثنوی معنوی، دفتر هفتم. نشر نگاه.
۳. قمی، محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق - بی تا). من لایحضره الفقیه (ج ۳).

در حدیثی دیگر از **امام صادق (ع)** آمده است: «فرزندت را هفت سال رها کن تا بازی کند» [محمدی ری‌شهری، ۱۳۹۳: ۱۶۵].
در این مجال، سخن کوتاه ما برای شما مخاطبان فرهیخته به منظور تعامل اثربخش با کودک این است که: «با کودکمان کودکی کنیم.»
امیدواریم هم‌گام با شما مخاطبان عزیز، دیگر دست‌اندرکاران تربیت کودکان پیش از دبستان نیز با سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های دقیق زمینه‌های تعلیم و تربیت کودکان را متناسب با ویژگی‌های فطری آنان فراهم آوردند.

چند قرار برای کودکی با کودک

- به کودک فرصت و اجازه بازی بدهیم.
- برای بازی کردن کودک موقعیت ایجاد کنیم (زمان، مکان و ...).
- در بزرنگاه مناسب و براساس خواست کودک با او بازی کنیم.
- فرصت دست‌ورزی و تجربه کردن به او بدهیم.
- بازی کردن او را تحسین کنیم.
- برای بهره‌مندی از بازی‌های سالم و مطابق فطرت او برنامه‌ریزی کنیم.
- حتما شما هم به این فهرست راهکارهای دیگری خواهید افزود ...
- اما قرار همیشگی مان اینک: «با کودک کودکی کنیم.»

تأثیر دوره پیش دبستانی بر ارتقای کیفیت تربیت کودک از منظر مطالعات بین المللی

● رخساره فضلی
● عضو هیئت تحریریه

اشاره

کودکی اولین و مهم‌ترین دوره زندگی آدمی و دوره‌ای شاخص برای کسب شایستگی‌های پایه است. در این دوره منابع و محیط تربیتی کودک نقشی بی‌بدیل در توسعه ظرفیت یادگیری و شکل‌گیری شخصیت و هویت او دارد و توانایی‌هایی که در این دوره به دست می‌آورد، بسیار مهم و تعیین‌کننده‌اند. دوره پیش از دبستان، اولین مرحله آموزش و پرورش رسمی است و هرچه آموزش‌های این دوره متناسب با ویژگی‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی باشد و

با برنامه، رسمیت و کیفیت بالاتری به همه کودکان ارائه شود، زندگی موفق‌تری خواهند داشت و هزینه‌های آتی دولت کاهش خواهد یافت.

کلیدواژه‌ها: پیش دبستانی، فعالیت‌های دوران کودکی، مطالعات بین‌المللی، پیشرفت و یادگیری کودک

پیش‌نیازهای ورود به دبستان

براساس یافته‌های تحلیلی تیمز ۲۰۱۹، فقط ۴۲ درصد از والدین پیش‌نیازهای لازم ورود به دبستان را در فرزندان خود تأمین کرده بودند (در ایران ۲۳ درصد) و میانگین دستاورد فرزندان در علوم و ریاضی پایه چهارم، بالاتر از میانگین بود. تفاوت میانگین نمره‌های این گروه از دانش‌آموزان با سایر دانش‌آموزانی که از این مهم بی‌بهره بوده‌اند، ۶۴ نمره در ریاضیات و ۵۷ نمره در علوم است! تفاوت چشمگیر میانگین این دو گروه نشان می‌دهد، گذراندن دوره پیش‌دبستانی و دسترسی به پیش‌نیازهای سواد خواندن و حساب کردن در سال‌های اوان کودکی، علاوه بر رشد همه‌جانبه کودکان، بر موفقیت آن‌ها در دوره‌های بالاتر تحصیلی مؤثر است.

تفاضل میانگین نمره‌های دانش‌آموزان ایرانی با آمادگی خیلی خوب در مقایسه با کودکان بدون آمادگی ۶۳ نمره در ریاضی و ۸۸ نمره در علوم است. با توجه به آمادگی کامل نداشتن ۷۷ درصد از کودکان ایرانی برای ورود به کلاس اول، تأمین پیش‌نیازهای ورود به پایه اول دبستان با تعمیم دوره پیش‌دبستانی ضروری است.

از جمله مطالعات جهانی که یادگیری دانش‌آموزان را به صورت نظام‌دار، در ابعاد متفاوت بررسی می‌کنند و داده‌های آن‌ها منبع معتبری برای تعیین اولویت‌ها و بازبینی برنامه‌های کشورها به شمار می‌رود، مطالعات بین‌المللی «تیمز» و «پرلز» هستند که در کشورهای عضو «انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی» به اجرا در می‌آید.

نتایج تیمز ۲۰۱۹ اهمیت فعالیت‌های یادگیری دوران کودکی برای موفقیت دانش‌آموزان در سال‌های بعدی مدرسه را تأیید کرده است. با توجه به حجم نمونه، انتخاب تصادفی شرکت‌کنندگان و رعایت نسبت پراکندگی جامعه آماری در نمونه‌گیری، می‌توان با اطمینان گفت نمونه شرکت‌کننده در مطالعه معرف جامعه بوده و نتایج حاصل قابل تعمیم و قابل استناد است. در این مقاله تفاوت چشمگیر میانگین نمره‌های ریاضیات و علوم دانش‌آموزان، براساس میزان دسترسی به تعلیم و تربیت دوره کودکی، گذراندن دوره پیش‌دبستانی و آمادگی برای ورود به دبستان و استفاده از زبان رسمی آموزش در منزل تبیین شده است. نتایج نشان می‌دهند، گذراندن دوره پیش‌دبستانی و آمادگی ورود به دبستان از متغیرهای بسیار مهم پیش‌بینی‌کننده ارتقای کیفیت و پیشرفت تحصیلی است و ضرورت دارد به این امر حاکمیتی و دوره رسمی بیش از پیش توجه شود.

جدول ۱: آمادگی ورود به دبستان

آمادگی ورود به دبستان		نتایج تیمز ۲۰۱۹					نتایج تیمز ۲۰۱۹ در ایران				
		درصد از کل		ریاضیات		علوم	درصد از کل		ریاضیات		علوم
		کل	میانگین	تفاضل	میانگین	تفاضل	کل	میانگین	تفاضل	میانگین	تفاضل
خیلی خوب	۴۲	۵۳۲	+۶۴	۵۱۸	+۵۷	۲۳	۴۵۹	+۶۳	۴۶۲	+۸۸	
نسبتاً خوب	۵۵	۴۹۸	+۳۰	۴۸۸	+۲۷	۷۱	۴۴۳	+۴۷	۴۴۲	+۶۸	
بدون آمادگی	۳	۴۶۸	-	۴۶۱	-	۶	۳۹۶	-	۳۷۴	-	

گذرانده‌اند، در ریاضیات ۱۴ نمره و در علوم ۱۱ نمره بیشتر است و با آن‌هایی که یک سال را گذرانده‌اند، ۲۶ نمره در ریاضیات و ۱۷ نمره در علوم بالاتر است. بر این اساس می‌توان گفت گذراندن دوره پیش‌دبستانی سه سال و بیشتر و حتی یک ساله، نتایج چشمگیری در ارتقای کیفیت آموزش‌ها و افزایش ظرفیت یادگیری دانش‌آموزان دارد.

گذراندن دوره پیش‌دبستانی

میانگین نمره‌های کودکانی که سه سال دوره پیش‌دبستانی را گذرانده‌اند، در مقایسه با دانش‌آموزانی که دوره پیش‌دبستانی را نگذرانده‌اند، ۴۵ نمره در ریاضیات و ۴۸ نمره در علوم بالاتر است. میانگین نمره‌های دانش‌آموزانی که سه سال دوره پیش‌دبستانی را گذرانده‌اند، نسبت به آن‌هایی که دو سال

جدول ۲: شروع زودهنگام آموزش‌های پیش‌دبستانی

گذراندن دوره پیش‌دبستانی		نتایج تیمز ۲۰۱۹					نتایج تیمز ۲۰۱۹ در ایران				
		درصد از کل		ریاضیات		علوم	درصد از کل		ریاضیات		علوم
		کل	میانگین	تفاضل	میانگین	تفاضل	کل	میانگین	تفاضل	میانگین	تفاضل
سه سال یا بیشتر	۵۶	۵۰۹	+۴۵	۵۰۰	+۴۸	۱۶	۴۷۸	+۵۵	۴۷۵	+۵۷	
دو سال	۱۷	۴۹۵	+۳۱	۴۸۹	+۳۷	۱۸	۴۵۸	+۳۵	۴۶۲	+۴۴	
یک سال یا کمتر	۱۵	۴۸۳	+۱۹	۴۷۲	+۲۰	۴۰	۴۴۱	+۱۸	۴۴۰	+۲۲	
نگذرانده‌اند	۱۲	۴۶۴	-	۴۵۲	-	۲۶	۴۲۳	-	۴۱۸	-	

چند نکته: نکته اول اینکه، این نوشتار در صدد اهمیت دادن به تعلیم و تربیت از دوره پیش دبستان است و به هیچ عنوان به دنبال تأکید و حتی القای آموزش های درس محور مانند علوم و ریاضی آن هم به صورت تفکیکی نیست. ولی بر اساس بررسی ها و مطالعات بین المللی، از جمله موارد فوق که ارائه گردید، دوره پیش دبستان مهم ترین و مؤثرترین زمان در تربیت و یادگیری به هنگام کودکی است.

نکته دیگر: براساس یافته ها دانش آموزانی که سه سال یا بیشتر دوره پیش دبستانی را گذرانده اند، نمره های بالاتر از میانگین کسب کرده اند. در

ایران، گرچه همه نمره ها کمتر از میانگین (۵۰۰) است، اما تفاضل میانگین نمره های دانش آموزانی که دوره پیش دبستان سه ساله را گذرانده اند، ۵۵ نمره در ریاضیات و ۵۷ نمره در علوم بیشتر از کسانی است که این دوره را نگذرانده اند.

آن هایی که یک سال گذرانده اند، ۱۸ نمره در ریاضی و ۲۲ نمره در علوم بالاتر هستند. یافته ها نشان می دهند گذراندن دوره پیش دبستان می تواند عامل مؤثری در ارتقای کیفیت و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ایرانی باشد.

جدول ۳: شروع زودهنگام آموزش های پیش دبستانی

نتایج تیمز ۲۰۱۹ در ایران					نتایج تیمز ۲۰۱۹					صحبت کردن به زبان معیار در منزل
علوم		ریاضیات		درصد از کل	علوم		ریاضیات		درصد از کل	
تفاضل	میلگین	تفاضل	میلگین		تفاضل	میلگین	تفاضل	میلگین		
۶۲+	۴۶۵	۵۷+	۴۶۱		۵۳	۶۷+	۴۹۵	۴۵+		
۷۰+	۴۷۳	۶۲+	۴۶۶	۱۵	۷۴+	۵۰۲	۵۶+	۴۹۸	۱۵	غالباً
۱۴+	۴۱۷	۱۵+	۴۱۹	۲۰	۳۷+	۴۶۵	۲۸+	۴۷۰	۱۵	گاهی
-	۴۰۳	-	۴۰۴	۱۲	-	۴۲۸	-	۴۴۲	۴	هرگز

می کنند، بالاترین نمره ها را در علوم و ریاضی کسب کرده اند. ۲۰ درصد کودکان ایرانی گاهی در منزل از زبان فارسی استفاده می کنند و ۱۲ درصد دانش آموزان ایرانی هرگز در خانه به زبان فارسی صحبت نمی کنند. به عبارت دیگر، از یک میلیون دانش آموز حدود ۱۲۰ هزار نفر آن ها اصلاً در خانه فارسی صحبت نمی کنند. بر این اساس اجباری شدن حداقل یک سال دوره پیش دبستانی برای حدود ۱۸۰ هزار کودک در مناطق دوزبانه ضروری است.

منبع

1. TIMSS 2019. INTERNATIONAL RESULTS IN MATHEMATICS AND SCIENCE. 2020 International Association for Evaluational Achievement (IEA)

استفاده از زبان رسمی آموزش در منزل

نمره های علوم و ریاضی دانش آموزانی که همیشه در منزل به زبان معیار صحبت می کنند، بیش از آن هایی است که غالباً و گاهی به زبان معیار حرف می زنند و یا هرگز به زبان معیار حرف نمی زنند. این یافته نیازمند تأمل جدی براساس یافته های علمی در حوزه عصب شناسی، روان شناسی و زبان شناسی است. بررسی نشان می دهد، آن هایی که غالباً به زبان رسمی آموزش صحبت می کنند (یعنی دوزبانه هستند) از همه گروه های دیگر نمره های بالاتری کسب کرده اند.

براساس یافته های مطالعه موجود، ۵۳ درصد از کودکان ایرانی همیشه به زبان فارسی صحبت می کنند و ۴۷ درصد کودکان دوزبانه هستند. ۱۵ درصد از دانش آموزانی که دوزبانه هستند و غالباً در خانه به زبان فارسی صحبت

شنیدن با گوش دادن

پرورش مهارت گوش دادن در کودک پیش دبستانی

آنوسا جاویدی پارسجانی

کارشناس علوم تربیتی، مربی پیش دبستانی، استان فارس

اشاره

دوران کودکی، به ویژه سنین پیش دبستانی، دوره طلایی زبان آموزی است (وهاب و همکاران، ۱۳۹۱). زبان آموزی یادگیری علائم و نشانه های صوتی یا تصویری (خطی) زبان کلامی همراه با معانی آن ها به صورت ساختن جمله و به منظور ایجاد ارتباط است. ارکان زبان آموزی و مهارت های زبان کلامی عبارتند از: گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن.

این ارکان را مهارت های زبانی نیز می نامند. زبان قوی ترین ابزار یادگیری و کسب مهارت های رشد و تکامل فردی و سازگاری اجتماعی و رسیدن به کمال است (عنذلیبی، ۱۳۸۵).

گوش دادن در میان ارکان زبان کلامی در فرایند یادگیری و رشد انسان نقش مهم تری دارد، زیرا این مهارت مبنا و پایه اساسی زبان آموزی در انسان است.

واقعیت آن است که در نظام تعلیم و تربیت و بلکه در فرهنگ و زندگی ما، گوش دادن و تربیت آن نادیده گرفته شده است، زیرا آن را امری طبیعی و غیرقابل آموزش فرض کرده اند. گوش دادن ابزار یادگیری و یک اصل مهم در یادگیری و بخش جدایی ناپذیر برنامه آموزش مهارت زبانی است. گوش دادن یک منبع مهم کسب اطلاعات است و بیش از ۵۰ درصد از وقت کلاس و ارتباط، یعنی نیمی از فرصت های آموزشی را در برمی گیرد (ملایی و همکاران، ۱۳۹۵).

معمولاً «گوش دادن» را با «شنیدن» یکی می دانند، در حالی که «گوش دادن» با «شنیدن» فرق دارد. گوش دادن یک مهارت و شامل شنیدن و درک مطلبی است که به صورت شفاهی بیان می شود و نیازمند آموزش

گوش دادن اولین مهارت و اساسی ترین گام پرورش مهارت های زبان آموزی است. زبان آموزی یکی از مهم ترین زمینه های یادگیری در آموزش کودکان پیش دبستانی است. کسب مهارت گوش دادن در سال های اولیه که حساس ترین دوره رشد زبان به شمار می آید، بسیار مهم است. شنیدن، لزوماً گوش دادن نیست. کودک می تواند شنوایی کاملی داشته باشد، اما شنونده ای بسیار ضعیف باشد. کودکان برای بهبود مهارت گوش دادن به تمرین نیاز دارند. تأثیر فعالیت های آموزشی پیش دبستانی (قصه و داستان، شعر و سرود، بازی های آموزشی، فعالیت های نمایشی) بر رشد مهارت های زبانی و به خصوص گوش دادن، اهمیت فراوانی دارد. گوش دادن ابزار یادگیری و یک اصل مهم در یادگیری و بخش جدایی ناپذیر برنامه آموزش مهارت زبانی در دوره پیش دبستانی است و با موفقیت تحصیلی کودکان رابطه ای تنگاتنگ دارد.

کلیدواژه ها: مهارت های زبان آموزی، گوش دادن، فعالیت های

آموزشی دوره پیش دبستانی

زبان با شنیدن آغاز می شود، به گفتن می انجامد و با خواندن و نوشتن به تکامل می رسد. مفهوم زبان آموزی در اینجا شامل فراهم کردن مقدمات آموزش خواندن و نوشتن است که درست و طبق برنامه صحیح باید قبل از رفتن به مدرسه انجام شود (محمدبیگی، ۱۳۹۲).

است. براساس نظر **آیزنگ و کین (۲۰۰۵)** می‌توان گفت: گوش دادن به صورت آگاهانه، هدفمند و ارادی انجام می‌شود، در حالی که شنیدن ناآگاهانه و بدون قصد و هدف روی می‌دهد (دانای طوسی، بازیار، ۱۳۹۰).

دو نکته اساسی

۱. گوش دادن به صداهای گوناگون اطراف با شنیدن آن‌ها تفاوت دارد.
 ۲. مهارت گوش دادن آموختنی است و با توجه به اهمیت گوش دادن در یادگیری، باید این مهارت را به کودکان بیاموزیم.
- این دو نکته را می‌توان براساس نظریه منطقه مجاور رشد نیز تأیید کرد. این نظریه بیان می‌کند: افراد بزرگسال در روند یادگیری کودک نقش کلیدی دارند و با انتخاب روش‌های یادگیری مناسب، سطح یادگیری کودک را بالا می‌برند.

انواع گوش دادن

انواع گوش دادن را می‌توان از پایین‌ترین تا بالاترین سطح چنین درجه‌بندی کرد (عندلیبی، ۱۳۸۵).

۱. گوش دادن حاشیه‌ای

این نوع گوش دادن در حاشیه عمل یا کاری اصلی که شنونده مشغول به انجام دادن آن است صورت می‌گیرد. این نوع گوش دادن در حاشیه عمل یا کار اصلی انجام می‌گیرد و عمق چندانی ندارد.

۲. گوش دادن تصدیقی

این نوع گوش دادن با نوعی تأیید و تصدیق از طرف شنونده همراه است. در این نوع گوش دادن، شنونده برحسب زمینه‌های درونی و ذهنی خود به کلام گوینده جان می‌دهد.

۳. گوش دادن با معنا (با دقت)

در این نوع گوش دادن شنونده توجه و دقت لازم را برای شنیدن و دریافت معانی از خود نشان می‌دهد و سعی می‌کند معانی و هدف‌های گفتار را بفهمد. این نوع گوش دادن همان است که اغلب معلمان و والدین از کودکان می‌خواهند تا هنگام تدریس و ارائه مطالب جدید از خود نشان بدهند.

۴. گوش دادن تحلیلی

گوش دادن تحلیلی بیشتر در مسائل و مباحث علمی-ادبی-سیاسی-اجتماعی و مانند آن‌ها در سمینارها و کنفرانس‌ها مطرح است.

چهار فعالیت اصلی زبان‌آموزی در برنامه‌های پیش از دبستان عبارت‌اند از:

۱. قصه‌گویی و داستان خوانی؛
۲. شعر خوانی و سرود؛
۳. فعالیت‌های نمایشی؛
۴. بازی‌های هدفمند (گل محمدی، ۱۳۹۷).

● قصه و داستان

قصه و داستان گویی مهارت گوش دادن کودکان را تقویت می‌کند و آن‌ها را مشتاق شنیدن و فهمیدن می‌کند. وقتی مربی نقش قصه‌گو را ایفا می‌کند،

مهارت‌های گوش کردن کودکان تقویت می‌شود. توالی وقایع، شناخت روابط علت و معلولی و درک آغاز و پایان داستان برای تقویت مهارت گوش دادن اهمیت دارند.

خواندن کتاب داستان کوتاه در تقویت مهارت گوش دادن نوآموز تأثیر زیادی دارد. لذا مربی یک قصه انتخاب می‌کند و برای کودکان می‌خواند. پس از پایان قصه، درباره جزئیات آن از کودکان سؤال می‌پرسد. سؤال‌هایی که پاسخ درست-غلط دارند یا سؤال‌هایی که با چه کسی، چه چیزی، چه وقت، کجا و چگونه شروع می‌شوند، پرسیده می‌شود.

همچنین، مربی می‌تواند برای پرورش درک شنیداری، پس از پایان قصه یا بخشی از داستان، توقف کند و از کودکان بخواهد بگویند در ادامه چه اتفاقی خواهد افتاد. یا توضیح دهید که نویسنده نمی‌داند چطور قصه را به اتمام برساند. شما پایان مناسبی برای آن پیشنهاد کنید.

همچنین، می‌توانیم برای آزمایش میزان دقت نوآموزان از آنان بخواهیم داستان را دوباره تعریف کنند یا هر یک بخشی از آن را بگویند.

هدف: مهارت گوش دادن سخن گفتن

نوع فعالیت: قصه

نام فعالیت: مورچه و چتر برگی

شرح فعالیت

ابتدا داستان را برای نوآموزان بخوانید.

یک مورچه بود که یک چتر داشت. چترش چی بود؟ برگ درخت توت. یک روز کرم ابریشم از راه رسید. چتر مورچه را دید. جلو رفت و آن را خورد. بعد هم رفت بالای شاخه درخت خوابید. کم‌کم باران آمد. مورچه از خواب بیدار شد. دید چترش نیست. زارزار گریه کرد. کرم ابریشم از صدای گریه مورچه بیدار شد. فهمید که چه کار بدی کرده است. دور خودش پیله پیچید و پیچید و پیچید و شد یک پروانه. بعد با ابریشم خودش یک چتر کشنگ درست کرد و به مورچه داد. مورچه خوشحال شد. از آن روز به بعد، وقتی باران می‌بارید، مورچه و پروانه می‌رفتند زیر چتر تا خیس نشوند. مورچه هیچ وقت نفهمید پروانه همان کرم ابریشمی بوده که چتر برگی او را خورده است.

طاهره خردور
پس از پایان قصه درباره جزئیات آن و توالی رویدادها از کودکان سؤال بپرسید. مثلاً:

- مورچه چند تا چتر داشت؟
- چتر مورچه از برگ چه درختی بود؟
- وقتی مورچه دید چترش نیست چه کار کرد؟
- وقتی کرم ابریشم چتر مورچه را دید، چه کار کرد؟
- پروانه برای اینکه مورچه را خوشحال کند چه کار کرد؟ و ...

بازی‌های آموزشی و هدفمند

برخی صاحب‌نظران علوم تربیتی برای متمایز و هدفمند کردن بازی‌ها، دو مفهوم بازی‌های آموزشی و بازی‌های غیرآموزشی را پیشنهاد داده‌اند. از نظر این اندیشمندان، تفاوت میان این دو نوع بازی را نمی‌توان در نوع فعالیت‌ها یا میزان لذتی که کودک می‌برد، دانست. بلکه باید در هدف‌هایی جست‌وجو

هدف: مهارت گوش دادن سخن گفتن

نوع فعالیت: بازی

نام فعالیت: اجرای دستورالعمل‌های ساده

شرح فعالیت

مربی برای کودکان توضیح می‌دهد که هر یک از شما، به دستوری که من می‌دهم، با دقت گوش دهید و آن را به‌طور صحیح انجام دهید. سپس دستورالعمل‌هایی ساده نظیر برو، بایست، بپر، بخند، دستت را بالا ببر، به راست برو، به هوا نگاه کن، پای راست را بلند کن، بنشین، خم شو، برگرد، و مدادت را زیر کتاب قرار بده به نوآموزان می‌گوید و از آنان می‌خواهد ضمن دقت به دستورالعمل‌ها، آن‌ها را به‌خوبی اجرا کنند. سپس برای اینکه نوآموزان تجربه‌های لازم را برای درک جمله پیدا کنند، دستورالعمل‌های ساده را به‌صورت جمله بگوید. برای مثال: آن کتاب را به من بده. کتابت را روی میز بگذار. در مرحله بعد، مربی برای پرورش درک شنیداری، دستورالعمل‌های ساده ساختن چیزی را پشت سر هم می‌گوید. کودکان با توجه به دستورالعمل‌ها، مرحله به مرحله آن شیء را می‌سازند.

دادن دستورالعمل‌هایی ساده برای ساختن چیزی. کودکان با توجه به دستورالعمل‌ها، مرحله به مرحله برای ساختن کار دستی تلاش می‌کنند.

هدف: مهارت گوش دادن سخن گفتن

نوع فعالیت: بازی صداهای دنیا

نام فعالیت: پخش صداهای طبیعی

شرح فعالیت

صداهای متفاوتی مثل صداهای باد، حیوانات، خش خش، سوت، خواندن آواز و پاره شدن کاغذ را روی نوار کاست ضبط می‌کنیم. سپس از نوآموزان می‌خواهیم ساکت بمانند، چشم‌هایشان را ببندند و با دقت به صداها گوش دهند و نوع آن‌ها را مشخص کنند.

کرد که صاحب‌نظران فعالیت‌های پیش‌دستانی و دبستانی برای بازی قائل می‌شوند. آموزش و تربیت کودک نخستین هدف بازی آموزشی به شمار می‌آید (اسپادک، ۱۳۹۴).

هدف: مهارت گوش دادن

نوع فعالیت: بازی

نام فعالیت: بازگویی شعر همراه با حرکات نمایشی مانند عمو زنجیر یاف

شرح فعالیت

مربی به کودکان می‌گوید: من شعری را که شما می‌دانید، می‌خوانم. هر یک از شما بعد از من همان شعر را بازگو کنید. (دو یا سه بیت شعر را که به‌طور یقین می‌دانید کودک می‌تواند از حفظ بازگو کند، در کلاس بخوانید؛ ترجیحاً به‌صورت سرود و به کمک ضبط صوت). بعد از نوآموزان بخوانید خوب به شعر گوش دهند و آن را بلند و صحیح تکرار کنند. برای ایجاد شور و نشاط و لذت بیشتر کودکان، حرکات نمایشی را با شعر تلفیق کنید و از نوآموزان بخوانید آن را همراه با شعر انجام دهند.

حرکات نمایشی همراه با شعر آسیاب بچرخ بچرخ در حیاط آموزشگاه

هدف: مهارت گوش دادن

نوع فعالیت: بازی حدس بزن

نام فعالیت: گوش کن، تشخیص بده

شرح فعالیت

مربی چشم تمامی نوآموزان را می‌بندد. سپس یکی از نوآموزان را انتخاب می‌کند. او باید برای دوستان خود چند کلمه‌ای صحبت کند یا یک شعر بخواند و بقیه حدس بزنند او کیست (رعایت نوبت و حفظ سکوت در این بازی بسیار مهم است).

نواآموزان به صدای گاز زدن و جویدن و خوردن انواع خوردنی‌ها توجه می‌کنند و می‌گویند چه چیزی است.

در پایان خوراکی را میل می‌کنند و در مورد صدای هر کدام و روند بازی با هم بحث و گفت‌وگو می‌کنند.

هدف: گوش دادن سخن گفتن

نوع فعالیت: قصه

نام فعالیت: قصه سه ماهی از دفتر چهارم مثنوی

شرح فعالیت

شعر و سرود

شعر عبارت است از اثری که در آن احساس عاطفه و اندیشه‌های شاعر به گونه‌ای از طریق کاربرد زبان و با استفاده از عناصر شعری از نوع احساس و عاطفه، خیال‌انگیزی و موزون نمایان شود. سرود را می‌توان فصل مشترک شعر، لحن و آهنگ دانست. در سرود، نخست وزن و آهنگ، کودک را جذب می‌کند. سپس پیام و محتوای نهفته در آن، در لوح ضمیر کودک می‌نشیند.

در مراحل بعدی می‌توانیم چندین صدا را پخش کنیم و از آنان بخواهیم پس از شنیدن صداها بگویند چه شنیده‌اند.

همچنین، می‌توانیم از نواآموزان بخواهیم آن صدا را تقلید کنند. یا:

کودکان را به پارک یا طبیعت ببرید. از آن‌ها بخواهید چشمان خود را ببندند و خوب به صداهای اطراف گوش دهند و بعد بگویند چه صداهایی شنیدند. کدام صدا را دوست داشتند؟ آن صداها را تقلید کنند.

گوش دادن به صداها و شناخت آن‌ها در پارک

هدف: مهارت گوش دادن سخن گفتن

نوع فعالیت: بازی

نام فعالیت: حدس بزن

شرح فعالیت

این بازی را به چند روش می‌توان انجام داد:

۱. به نوبت از بچه‌ها می‌خواهیم چیزی را در ذهن خود تصور کنند و آن را توضیح دهند. کودکان دیگر باید حدس بزنند که آن چیست. هر کس درست حدس بزند، می‌تواند کلمه‌ای را در ذهن خود تصور کند.

نکته آموزشی این بازی آن است که کودکان با این بازی صبر کردن را می‌آموزند. این بازی باعث می‌شود کودکان ساکت و آرام بنشینند و به حرف‌های دیگران خوب گوش کنند و صبر کنند نوبتشان فرا برسد.

۲. یکی از اشیای داخل کلاس را وصف می‌کنیم تا نواآموزان پس از خوب گوش دادن، حدس‌های خود را درباره‌ی شیء موصوف بگویند.

۳. از نواآموزان می‌خواهیم به صدای گاز زدن و جویدن و خوردن انواع خوردنی‌ها توجه کنند و بگویند چه نوع غذایی تکه‌تکه یا بریده یا خورده شده است.

مثال: کندن برگ کاهو، گاز زدن سیب، جویدن هویج، شکستن تخمه، خوردن هندوانه، آبلیمو کردن انار و خوردن سوپ.

(راهنمای برنامه و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی دوره پیش دبستانی، ۱۳۹۲).
شعر تأثیر مهمی بر ارتقای زبان آموزی کودکان دارد. در واقع، شعر گنجینه لغات کودکان را بالا می‌برد، آن‌ها را با شکل‌های جملات و کلمات آشنا می‌کند و باعث ایجاد بینش مثبت نسبت به زبان و زیبایی‌های آن می‌شود (زندى، ۱۳۸۳).

هدف: گوش دادن سخن گفتن

نوع فعالیت: شعر

نام فعالیت: بهار

شرح فعالیت

شعر زیر را برای نوآموزان بخوانید و بخواهید شما را همراهی کنند.
دوباره اومد از راه بهار سبز زیبا
جوونه زد جوونه درخت کوچه ما
دوباره جشن و شادی کتاب و کار و بازی
پرنده با پرندۀ مشغول لونه‌سازی

اسدالله شعبانی

پس از خواندن شعر، چند سؤال از محتوای آن طرح کنید و از نوآموزان بخواهید ضمن پاسخ‌دادن به سؤالات درباره دلایل و انگیزه‌ها نیز سخن بگویند

شعر در مورد چه فصلی از سال بود؟

در شعر چه اتفاقی برای پرندۀها و درخت افتاده بود؟

چه چیزهایی در شعر شنیدند که صدای آخر آن‌ها مثل صدای آخر پرندۀ (۱) بود؟

(دوباره، جوونه، پرندۀ، لونه).

فعالیت‌های نمایشی

نمایش ابزاری چندحسی است که مهارت‌های اندیشیدن، گوش کردن و صحبت کردن را با هم ترکیب می‌کند و نیز در درک کودکان از مفاهیم گوناگون، تجربه‌های به یادماندنی خلاق و کمک به حل مسائل و مشکلات مؤثر است (تامسون و ایوانز، ۲۰۰۵).

هدف: گوش دادن سخن گفتن

نوع فعالیت: نمایش خلاق

نام فعالیت: مشاغل (خیاط)

شرح فعالیت

ابتدا مربی کار خود را با نام خدا آغاز می‌کند. سپس این شعر را برای کودکان می‌خواند:

خیاط ما، اوستا رضا، کار می‌کنه برای ما

پارچه‌ها رو چی می‌کنه؟ می‌بره، قیچی می‌کنه

نخ رو تو سوزن می‌کنه شروع به دوختن می‌کنه

تیک‌تاک چرخ خیاطی می‌شه با خنده‌اش قاطی

اوستا رضا مهربونه لباس همیشه خندونه

می‌دوزه مثل فرفره می‌چرخه نخ با قرقره
لباس‌های رنگ‌وو‌رنگ بلند و کوتاه و قشنگ
شلوار و کت با پیراهن برای تو برای من ...

اسدالله شعبانی

بعد در مورد شغل خیاطی و مراحل کار خیاط با کودکان بحث و گفت‌وگو می‌کند. سپس هر یک از نوآموزان نقش خیاط و مراحل کار او را به صورت نمایش بی‌کلام اجرا می‌کنند و سایر کودکان حدس می‌زنند خیاط مشغول انجام چه کاری است؟

شرح فعالیت

مربی این شعر را در کلاس می‌خواند و نوآموزانی را که می‌خواهند نقش دانه را داشته باشند، انتخاب می‌کند.

کی می‌خواد دونه بشه؟ کوچیک بشه؟ (تو برو تو گلدون)

بعد دوباره می‌خواند:

کی می‌خواد با آبپاش آبش بده؟ (تو آبش بده)

بعد از اینکه نوآموزان دانه‌ها را آب دادند، مربی می‌خواند:

حالا گلای تو گلدون بزرگ بشین، بزرگ‌تر، بزرگ‌تر

مربی می‌خواند، افراد در گروه‌ها نمایش می‌دهند.

منابع

۱. م. عنذلیبی (۱۳۸۵). مبانی زبان آموزی کودک و روش تدریس مهارت‌های زبانی. رسانه تخصصی. تهران.
۲. ح. محمدیگی (۱۳۸۵). بررسی و طراحی وضعیت مطلوب جهت ارائه الگوی آموزشی در دوره پیش دبستانی. دانشگاه علامه طباطبائی.
۳. ع. ملایی؛ ح. بذرافشان؛ ب. بوبر (۱۳۹۵). مهارت گوش‌دادن در دانش‌آموزان، دومین کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی با رویکرد بومی-اسلامی و با تأکید بر پژوهش‌های نوین. بهشهر.
۴. م. طوسی؛ م. بازیار (۱۳۹۰). شاخص‌های آموزش گوش‌دادن در دوره ابتدایی: شواهدی از برنامه درسی زبان ملی چند کشور پیشرو در زبان آموزی و ایران. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی. شماره ۴۰.
۵. ن. گل محمدی (۱۳۹۷). تأثیرات آموزش پیش دبستانی در مهارت خواندن و نوشتن، فصلنامه رشد آموزش پیش دبستانی، دوره نهم، شماره ۳.
۶. ب. اسپادک (۱۳۹۴). آموزش در دوران کودکی، ترجمه: محمدحسین نظری نژاد، مشهد، چاپ دهم، آستان قدس رضوی.
۷. ط. ستاریان (۱۳۹۸). نقش هنر و ادبیات در فرایند هویت‌یابی کودکان. فصلنامه رشد پیش دبستانی. دوره دهم، شماره ۳.
۸. ب. زندی (۱۳۸۳). زبان آموزی. انتشارات سمت. تهران.
9. Thompson, G., & Evans, H. (2005). Thinking it through: Linking language skills, thinking skills and drama. London: Fulton.

بازی ساختارمند؛

رویکردی مربی محور در فرایند یاددهی - یادگیری کودکان

صابر عبدالملکی

دانشجوی دکتری برنامه درسی دانشگاه علامه طباطبائی

اشاره

بازی طیف وسیعی از فرصت‌های یادگیری را برای کودکان ایجاد می‌کند. هدف پژوهش حاضر بیان مفهوم بازی ساختارمند به عنوان رویکردی مربی محور در فرایند یاددهی - یادگیری کودکان بود. روش پژوهش توصیفی از نوع تحلیل اسنادی بود. بررسی و تحلیل یافته‌ها نشان داد، مفهوم بازی ساختارمند اشاره به آن بازی دارد که معلم برای رسیدن به اهداف یادگیری خاص طراحی می‌کند که در آن کودکان بر مبنای قواعد و ساختار مشخص و تعیین شده آن را در کلاس اجرا می‌کنند. همچنین، یافته‌ها نشان داد، شباهت بازی ساختارمند با آموزش مستقیم عبارت است از: معلم عامل فعال؛ فعالیت ساختارمند و تعیین شده؛ کودکان گیرندگان اطلاعات؛ طراحی بر مبنای استانداردهای محتوا؛ زمینه پایین پرورش خلاقیت در کودکان.

کلیدواژه‌ها: بازی ساختارمند، یادگیری، پیش از دبستان.

در آموزش دوران کودکی، بازی به عنوان فرایندی کودک محور و لذت بخش نقش بسیار مهمی در شکل گیری تجربه یادگیری برای کودکان دارد (عبدالملکی، ۱۳۹۷) بازی مهم ترین و پرمعنی ترین فرایند برای یادگیری کودکان است که موقعیت های سازنده و فعالی را برای یادگیری مهارت ها در کودکان ایجاد می کند (مروجی، ۱۳۹۵). جریان بازی برای کودکان فایده های اجتماعی، عاطفی، فیزیکی و شناختی زیادی در بردارد (Broadhead, 2006).

نقش سازنده بازی در یادگیری کودکان باعث شکل گیری انواع بازی در فرایند یاددهی - یادگیری برنامه های درسی اوان کودکی شده است.

در این موارد بیان کرد: در هر دو بازی معلم عامل فعال در ارائه و انتقال اطلاعات به کودکان است؛ فعالیت ساختارمند زمان و مراحل مشخص و از قبل تعیین شده دارد؛ یادگیرندگان گیرنده اطلاعات هستند و در ساختن دانش نقشی ندارند؛ هر دو به دنبال تحقق استانداردهای محتوایی برنامه درسی در کودکان هستند؛ در هر دو فرصت و موقعیت بسیار کمی برای اکتشاف و ساختن در اختیار کودکان قرار می‌گیرد که به شکل‌گیری زمینه پایین خلاقیت در کودکان منجر می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بیان مفهوم بازی ساختارمند به‌عنوان رویکردی معلم‌محور در فرایند یاددهی - یادگیری کودکان است. بازی ساختارمند فعالیت بازی محوری است که معلم برای رسیدن به اهداف یادگیری خاص طراحی می‌کند و کودکان باید بر مبنای قواعد و ساختار مشخص و تعیین شده آن را در کلاس اجرا کنند. بازی ساختارمند با توجه به ماهیت معلم‌محورش شباهت بسیاری با روش آموزش مستقیم دارد.

پی‌نوشت

1. Pyle & Danniels

منابع

۱. صابر عبدالملکی (۱۳۹۷). بازی آزاد: مفهوم و مؤلفه‌های آن در آموزش کودکان. فصل‌نامه رشد پیش از دبستان. شماره ۳۸.
۲. صابر عبدالملکی (۱۳۹۸). بازی هدایت‌شده: رویکردی غنی در فرایند یاددهی - یادگیری کودکان. فصل‌نامه رشد پیش از دبستان. شماره ۳۸.
۳. قاسم عسکری‌زاده (۱۳۹۳). روان‌شناسی بازی. انتشارات امیرکبیر. تهران.
۴. مهدی مروجی. (۱۳۹۵). بازی‌های پیش‌دبستانی؛ مسابقه یا رقابت؟ فصل‌نامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی رشد آموزش پیش‌دبستانی. دوره هشتم. شماره ۱.
5. Broadhead, P. (2006). Developing an understanding of young children's learning through play: The place of observation, interaction and reflection. *British Educational Research Journal*, 32(2).
6. Duncan, J., & Lockwood, M. (2008). *Learning through play: A work-based approach for the early years professional*. New York: Continuum.
7. Duncan, J., & Lockwood, M. (2008). *Learning through play: A work-based approach for the early years professional*. New York: Continuum.
8. Gmitrova, V. & Gmitrov, J. (2003). The impact of teacher-directed and child-directed pretend play on cognitive competence in kindergarten children. *Early Childhood Education Journal*, 30(4).
9. Ng, J. (2010). Exploring learning experiences during an early childhood curriculum change in Singapore. *Australian Association for Research in Education*, Melbourne (December).
10. Pyle, A., & Danniels, E. (2017). A continuum of play-based learning: The role of the teacher in play-based pedagogy and the fear of hijacking play. *Early Education and Development*, 28(3).
11. Wang, Z., & Hung, L. M. (2010). Kindergarten children's number sense development through board games. *The International Journal of Learning*, 17(8).

انواع این بازی‌ها متناسب با ماهیتشان، فرصت‌های گوناگونی برای یادگیری کودکان فراهم می‌کنند و مراکز آموزشی بازی‌محور باید در فرایند یادگیری خود از انواع این بازی‌ها استفاده کنند و بر کاربرد نوع خاصی از بازی تأکید نکنند. یکی از بازی‌های پرکاربرد که در نظام آموزشی پیش از دبستان کشور خودمان هم به میزان بالایی در کلاس‌ها به کار برده می‌شود، بازی ساختارمند است. درک غنی و عمیق این بازی توسط مربیان و والدین، باعث طراحی اثربخش‌تر تجربه‌های یادگیری مبتنی بر بازی در کودکان می‌شود. با توجه به اهمیت این موضوع، در پژوهش حاضر مفهوم بازی ساختارمند به‌عنوان رویکردی تعاملی با محوریت مربی در فرایند یاددهی - یادگیری کودکان بررسی می‌شود. برای دستیابی به این هدف، این پژوهش به چند سؤال پاسخ می‌دهد:

مفهوم بازی ساختارمند چیست؟

بازی ساختارمند به نوعی بازی اشاره دارد که بر نتایج یادگیری ویژه و خاصی بر پایه سطح توانایی و با ارزیابی نیازهای یادگیری کودکان، توسط بزرگسالان طراحی و در کلاس اجرا می‌شود (Duncan & Lockwood, 2008). بازی‌های ساختارمند را می‌توان بازی‌های مربی‌محور هم نامید که معلمان برای رسیدن به اهدافی خاص و نتایج یادگیری قابل‌دسترس در برنامه درسی آن را طراحی می‌کنند. در این نوع بازی، هدایت فرایند بازی بر عهده معلم است و معلم در جریان تعامل با گروه کوچک یا بزرگ کودکان تلاش می‌کند تمرکز کودکان بر فعالیت بازی حفظ شود و معلم همچون الگویی رفتاری عمل می‌کند (Ng, 2010). این بازی‌ها را معلم از روی عمد برنامه‌ریزی می‌کند (Wang & Hung, 2010) و در آن فرایند مکان، زمان، میزان بازی، وسایل بازی را هم بزرگسال (معلم یا والدین) انتخاب و طراحی کرده‌اند (عسکری‌زاده، ۱۳۹۳).

زمانی که می‌خواهیم موضوعاتی را به کودکان آموزش دهیم که نیاز به داشتن اطلاعات و دانش پایه پیرامون آن موضوع است که در کودکان وجود ندارد و یادگیری آن‌ها در جریان سایر بازی‌ها هم مانند بازی آزاد به سختی اتفاق می‌افتد، از بازی ساختارمند استفاده می‌کنیم. مانند زمانی که می‌خواهیم کودکان با نمادهای اعداد آشنا شوند، چون آن‌ها به خودی خود با این نمادها آشنا نیستند و برای به کارگیری‌شان باید آن‌ها را یاد بگیرند.

بازی ساختارمند چه شباهت‌هایی با روش آموزش مستقیم دارد؟

بازی ساختارمند با توجه به ماهیت معلم‌محوری خود در جریان یاددهی - یادگیری شباهت بسیاری با روش آموزش مستقیم دارد. در بازی‌های ساختارمند، نقش اصلی فرایند آموزش و بازی بر عهده مربی است و او با دستورات تعیین‌کننده فعالیت‌ها و رفتارها در جریان بازی است (Gmitrova, 2003 & Gmitrov). مربی آغازگر بازی است، با این گرایش که چیزی همراه با بازی تدریس شود (پیل و دانیلز، ۲۰۱۷). در فرایند آموزش مستقیم، مربی عامل فعال یادگیری است و مطالبی را به‌صورت مستقیم به کودکان آموزش می‌دهد یا از آن‌ها می‌خواهد کارهای تعیین‌شده‌ای را انجام دهند، بدون آنکه فضایی برای خلاقیت آن‌ها فراهم کند (عبدالملکی، ۱۳۹۸). مهم‌ترین شباهت‌های بازی ساختارمند و آموزش مستقیم را می‌توان

من کیستم؟ مرا از من خبر کن!

زیبیده خاوری

رشته علوم تربیتی گرایش آموزش و پرورش پیش دبستانی
دکتر سیامک طهماسبی
عضو هیئت علمی دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی

اشاره

همچنان کمبود پژوهش‌های بنیادین و کاربردی در زمینه هویت‌یابی کودکان پیش دبستانی احساس می‌شود.

کلیدواژه‌ها: هویت، کودکی، فرهنگ، ارزش

هویت چیست؟

فرهنگ معین واژه هویت را چنین تعریف کرده است: «آنچه موجب شناسایی شخص باشد. یعنی آنچه باعث تمایز یک فرد از دیگری باشد.»

عوامل مرتبط با هویت چند دسته‌اند:

* **والدین:** نوع ارتباط کودک با والدین در چگونگی شکل‌گیری هویت آنان مؤثر است. خانواده نخستین پایگاهی است که پیوند کودک و محیط اطراف او را به وجود می‌آورد. کودک در خانواده پندارهای اولیه درباره جهان

باورهای شکل گرفته در انسان، به همراه احساس و روحیه او، «هویت» وی را تشکیل می‌دهند. «هویت» توست که در هر لحظه تعیین می‌کند تو که باشی، چه کنی، چه بخواهی، کجا بروی، چه بگویی و چه واکنشی نشان دهی (رضایی قادی، ۱۳۹۸). امروزه این موضوع چنان اهمیت دارد و بزرگ جلوه داده می‌شود که به سرفصل مطالعات اجتماعی تبدیل شده است. مشکلات ناشی از ناتوانی در کسب هویت، انحرافات چون فشارهای روحی، ناراحتی‌های روانی، حس بلاتکلیفی، بی‌هویتی و تنش‌های فردی را سبب می‌شوند و نبود تعادل ممکن است باعث ایجاد بعضی فشارها، به‌ویژه تنهایی، غبطه‌خوردن و تحقیر شود (ماهنامه مرکز اسلامی انگلیس، ۲۰۱۲). یکی از مهم‌ترین نیازهای تعلیم و تربیت کودکان در دوران معاصر، قدم گذاشتن در مسیر تحقق هویت است. امروزه جامعه به دلیل پیشرفت فناوری، با ضعف هویت دینی و دیدگاه مادی‌گرایانه در کودکان مواجه است. با وجود توجه به موضوع تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش،

و همچنین شیوه‌های سخن گفتن و هنجارهای اساسی را فرا می‌گیرد و نگرش‌ها، اخلاق و روحیات خود را شکل می‌دهد و در واقع اجتماعی می‌شود (هرگنهان و آلسون ترجمه سیف، ۱۳۸۸). با توجه به تأثیری که محیط خانواده و سبک فرزندپروری که والدین در مورد فرزندان خود اعمال می‌کنند بر سلامت روانی و احساس خودکارآمدی فرزندان نقش ایفا می‌نماید.

* مهد (مدرسه):

موفقیت‌های کودکان در انجام فعالیت‌ها در طول سال‌های مهد و ورود به مدرسه عامل مؤثری در شکل‌گیری هویت است. زیرا راه‌های زندگی آینده او را هموارتر می‌سازد و از نظر هویت حرفه‌ای نیز اطمینان بیشتری برای او ایجاد می‌کند. همچنین مهد کودک با ارائه فرصت‌های غنی و گوناگون برای جست‌وجوگری و اکتشاف می‌تواند تأثیر مهمی بر رشد هویت کودکان بگذارد.

* مذهب:

هر انسانی از بدو تولد سرشار از فطرتی الهی است که با آن متناسب با ظرفیت وجودی‌اش می‌تواند خوب و بد را تشخیص دهد. در تربیت انسان از کودکی مهم‌ترین کار تخریب نکردن فطرت و نابود نکردن نهاد خداجوی اوست. محیط‌های ناسالم فرهنگی، رسانه، بازی‌ها، فیلم‌ها در فعال شدن فطرت کودک ایجاد اخلال می‌کنند. برای این منظور متولیان امور کودکان؛ چه نقش پدر و مادری داشته باشند و چه دارای نقش‌هایی چون معلمی باشند؛ لازم است به اصلاح نفس خویش و بهبود اخلاق خود بیش از تربیت کودکان اهتمام داشته باشند تا از سر بداخلاقی‌ها و ندانم کاری‌هایشان به فطرت‌های پاک کودکان گزندگی وارد نشود. عبودیت غایت اصلی این دوره است یعنی کودک توانسته است از طریق فعال‌سازی تفکر، عبودیت را به‌عنوان خیر در زندگی خود انتخاب کند. در صورتی که کودک به غایت این دوره برسد یعنی می‌تواند در زندگی خود مصادیق خیر را شناسایی کند و براساس آن عمل کند. اگر عبودیت در کودک فعال شود، کودک خیرگزين می‌شود.

* اجتماع و فرهنگ:

شرمن^۱، هامیلتون^۲ و لويس^۳ (۱۹۹۹) عنوان می‌کنند که هر فرد دارای هویت‌های اجتماعی متفاوتی هستند که در برخی موقعیت‌ها، یک هویت نسبت به سایر هویت‌ها برجستگی پیدا می‌کند. فرد مهاجر بیرون از جغرافیای فرهنگ وطنی‌اش با الگوها و نمادهای فرهنگی و ارزشی «دیگر» آشنا می‌شوند و ناگزیرند با آن‌ها نیز در تعامل قرار گیرند. این تعامل در بسیاری از حالات در تناقض با پارادایم فرهنگی و هنجاری جامعه مادر، قرار می‌گیرد که آشفتگی‌های هویتی را پدید می‌آورد. کودکان را در یک وضعیت جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری پارادوکس قرار می‌دهد. کودک مهاجر ممکن است برای پابندی به هر کدام از فرهنگ‌ها از جانب منابع مختلف تحت فشارهایی قرار بگیرند.

* تفاوت‌های جنسیتی:

انتظارات بزرگسالان از نقش اجتماعی برای دختران و پسران متفاوت است. این موضوع بر ماهیت و رشد هویت آن‌ها در دوره کودکی تأثیر می‌گذارد. برای پسران مستقل شدن در زندگی خانوادگی و انتخاب یک شغل

در دست‌یابی به هویت ضروری است و در دختران سه الگوی سنتی و نقش قالبی (منتظر ازدواج ماندن، کسب نقش و موفقیت در آن و دو بعد دیگر نسبت به خانواده و کار متعهد است) رایج‌ترین انتظارات‌اند.

* ترتیب تولد و فاصله سنی فرزندان در خانواده:

فاصله سنی فرزندان باعث می‌شود که نه‌تنها بر خورد والدین با آن‌ها متفاوت می‌باشد، بلکه این امر رابطه فرزندان با یکدیگر را نیز تحت‌تأثیر قرار دهد و به تبع آن هویت نیز تحت‌الشعاع قرار می‌گیرد.

* رسانه‌های جمعی:

نهادهایی هستند که اطلاعات، توصیفات، تصاویر شنیداری و دیداری را در مقیاس وسیع تولید و توزیع می‌کنند (ادگار و سنجویک، ۱۳۸۷). در سال‌های اخیر گسترش ارتباطات مجازی به‌واسطه گوشی همراه، اینترنت و شبکه‌های مجازی جدید آسان شده است. افراد به راحتی و در کوتاه‌ترین زمان ممکن می‌توانند با دوستان و آشنایان خود ارتباط برقرار کنند و در شبکه‌های مجازی عضو شود. از سوی دیگر اهمیت محتوای فیلم‌ها و کارتون‌ها بر شخصیت و روان کودکان بر کسی پوشیده نیست. در تحقیقات اخیر محققان دریافته‌اند که فیلم‌های پرخطرگانه با بروز مشکلات رفتاری در کودکان رابطه وجود دارد. بنابراین یکی از وظایف والدین کنترل و نظارت بر محتوای فیلم‌ها و پویانمایی (انیمیشن) می‌باشد و در صورت اطمینان یافتن از بی‌خطر بودن آن‌ها فیلم‌ها و پویانمایی‌ها را در اختیار فرزندان خود قرار دهند. یکی دیگر از رسانه‌های جمعی بازی‌های رایانه‌ای می‌باشد یکی از علایق کودکان همین بازی‌های رایانه است. در صورتی که زمینه مهیا باشد ترجیح می‌دهند ساعت‌ها به بازی بپردازند و محتوای بازی‌های رایانه‌ای همچون فیلم‌ها آثار منفی و زیان‌بار بر سلامت روان کودکان دارد (قهاری، ۱۳۹۳). از سویی استفاده بی‌قید و شرط از بازی‌های رایانه‌ای، پویانمایی و ... زمان لازم برای مطالعه بازی با فعالیت‌های اجتماعی و مهم‌تر از آن بودن در جهان واقعی را کاهش می‌دهد.

تقویت خانواده

راهکارهای مؤثر در کسب هویت

خانواده، به‌عنوان نخستین پایگاه تربیت، در تمام مراحل رشد نقش عمده‌ای برعهده دارد. از مهم‌ترین و اساسی‌ترین افرادی که می‌توانند در جلوگیری از بروز بحران هویت در کودکان مؤثر باشند، پدر و مادر هستند. هویت‌یابی از یک طرف به دوران کودکی ارتباط می‌یابد، چون پایه و اساس مرحله نوجوانی است. در این زمینه چند عامل مؤثر است:

۱. الگوی مناسب: اگر پدر و مادر از نظر رفتاری الگوهای مناسبی ارائه دهند، همانندسازی کودکان با آن‌ها، هویت‌شان را در جهت مثبت شکل می‌دهد. برعکس، همانندسازی‌های نامناسب با الگوهای ناموفق والدین، روند هویت‌یابی را مختل می‌کند (قاسم‌زاده، ۱۳۸۰).

۲. نوع و سبک تربیت والدین: تربیت در شکل‌گیری هویت کودکان نقش مهمی بازی می‌کند هرگونه افراط و تفریط در روندهای تربیتی ممکن است راه را برای بروز بحران هویت هموار کند. دادن آزادی‌های نامحدود و برعکس آن، یعنی استبداد در خانواده، باعث گسستگی هویت در کودک خواهد شد.

با رایانه در کودک زیاد است (جعفری و همکاران، ۱۳۹۱). رایانه را در محلی عمومی و قابل دسترس برای همگان قرار دهید.

* تدوین و اجرای برنامه تربیتی و آموزشی مطلوب

نهاد آموزش و پرورش می‌تواند از راه‌های متعددی مانند انتخاب و آموزش دادن به مربی یا معلم، تدوین برنامه‌های تربیت و پیگیری استاندارد مطلوب، تولید محتوا و منابع مناسب به هویت‌یابی کودکان کمک کند. برای دست‌یابی به چنین برنامه و منابع به نظر می‌رسد توجه علمی به اسناد بالادستی نظام تعلیم و تربیت کشور ما نقش مهمی دارند. بنابراین، در ساختن هویت دانش‌آموزان بسیار مؤثرند. بدین‌سان باید به سند تحول بنیادین، آموزش و پرورش برنامه درسی ملی که سیاست‌های کلی آموزش و پرورش را در پرورش و تقویت هویت اسلامی - ایرانی تعیین می‌کنند، توجه شود (لطف‌آبادی، ۱۳۸۲).

پی‌نوشت‌ها

1. Sherman, S. J.
2. Hamilton, D. L.
3. Lewis, A.C.

منابع

۱. جعفری، نسیم؛ اعتمادی، عذرا؛ عاصمی، عاطفه (۱۳۹۱). خانواده و آسیب رسانه‌ای رایانه و اینترنت. یار مانا و آموخته. اصفهان.
۲. قهاری، شهربانو (۱۳۹۳). والدین و فرزندپروری. نشر قطره. تهران. چاپ اول.
۳. قاسم‌زاده، فاطمه (۱۳۸۰). آری گفتن به نیازهای کودکان. دنیای مادر. تهران.
۴. کریم‌زاده، منصوره؛ طهماسبی، سیامک؛ رستمی، کاوه؛ طیبی، سوق، زینب (۱۳۹۴). کتاب ۱۰۲ (مهارت خودآگاهی و ادب و احترام = ۱۰۰ قصه و بازی). طرح معاونت پیشگیری فرهنگی - اجتماعی قوه قضاییه.
۵. ماهنامه مرکز اسلامی انگلیس (۲۰۱۲). اسلام و زندگی. شماره ۳۳.
۶. نظری، زهره (۱۳۸۳). تعارض میان نقش‌های خانوادگی و اجتماعی زنان. فصلنامه ریحانه. دوره ۱. شماره ۱.
۷. هرگنهان، بی.آر و السون، متیو. مقدمه‌ای بر نظریه‌های یادگیری. ترجمه علی‌اکبر سیف (۱۳۸۸). نشر دوران. تهران.
8. Sherman, S. J., Hamilton, D. L. & Lewis, A.C. (1999), Perceived nativity and the Social identity Value of group membership. In D.Abrams & M. A. Hogg. Social identity & social Cognition. (pp. 80-110). UK: Blackwell.
9. Burk: peter (1991).» Identity Process and Social Stress», American Sociological Review. Vol.56.8.

۳. آشناکردن کودکان با مبانی دینی: می‌توان گفت مهم‌ترین وظیفه والدین آشناکردن کودک با مبانی دینی است که پایه و اساس تربیت محسوب می‌شود و یکی از سازوکارهای رفع بحران هویت اجتماعی است. اولین و مهم‌ترین کارکرد دین «معنی‌بخشی» به زندگی است. دین زندگی را معنادار و هدفدار می‌کند، به‌شکلی که انسان بدون اینکه زندگی را به‌عنوان هدفی اصلی بنگرد، در عین حال از زندگی لذت می‌برد و آن را وسیله تقرب به سعادت قرار می‌دهد (همیلتون، بی‌تا).

۴. ایجاد روابط صمیمی و دوستانه: روابط دوستانه از دیگر مسائل مهم میان کودک و والدین است که می‌تواند راهگشای بسیاری از مشکلات پیش روی او باشد. اگر کودک پدر و مادر را صمیمی و دلسوز بباید و خانه را محیطی امن برای خود به‌شمار آورد، در این صورت دوستان بد نخواهند توانست وی را به بیراهه بکشند.

۵. رفتارها و تعاملات درون خانواده، پیشرفت فرزندان را در شکل‌گیری هویت تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. هر اندازه نقش‌ها در خانواده مشخص‌تر باشد و خانواده در انجام وظایف و کارکردهای مورد نظر بهتر عمل کند، هویت‌یابی تسهیل می‌شود (نظری، ۱۳۸۳).

۶. ایمن‌سازی فضای منزل: وجود فیلم‌ها و پویانمایی‌های با محتوای پرخاشگری و مغایر با ارزش‌های اسلامی در خانه، فرزندان را بر آن می‌دارد که در غیاب شما آن‌ها را تماشا کنند. لازم است چنین فیلم‌ها یا پویانمایی‌هایی استفاده نشود. والدین باید در زمینه الگوی واقعی باشند.

مناسب‌ترین فیلم‌ها و پویانمایی‌ها را برای فرزندان انتخاب کنید، زیرا بسیاری از شرکت‌های فیلم‌سازی و کارتون‌های خارجی، به قصد سودجویی اقدام به ساخت فیلم‌هایی می‌کنند که هیچ بار ارزشی و تربیتی ندارند (قهاری، ۱۳۹۳).

* کسب خودآگاهی

خودآگاهی شناخت بهتری از توانمندی‌ها، نقاط ضعف و احساسات خود به دست می‌دهد و می‌توان برای برطرف کردن نقاط ضعف و پررنگ کردن توانمندی‌ها و مشخص کردن اهداف واقع‌بینانه از آن بهره برد. خود انواع گوناگونی دارد، مانند: خود اجتماعی، خود واقعی، خود فیزیکی، خود جنسیتی، خود معنوی و خود آرمانی. هر کدام از این حوزه‌ها در هنگام خودآگاهی رشد متعادلی خواهد داشت. اجزای مهارت خودآگاهی عبارت‌اند از: خودآزایی، شناسایی نقاط قوت و ضعف خود، تفکر مثبت، ایجاد خودانگاره و تصویر تن مثبت. مؤلفه‌های دیگری نیز برای خودآگاهی ذکر شده‌اند، از جمله: شناخت احساسات و خودپنداره، عزت‌نفس، احساس ارزشمندی و هویت و هویت‌یابی (ناصری، ۱۳۸۷).

* رسانه‌های جمعی

بسیاری از روان‌شناسان حوزه اینترنت بر این نکته تأکید دارند که نظارت بر کودکان در اینترنت به سن آنان بستگی دارد. بنابراین، با توجه به اینکه فرزندان در خانواده در چه رده سنی قرار دارد، قوانینی وضع کنید و محدودیت‌ها و اصولی را تعیین کنید. در طول دوره سنی پیش از دبستان، استفاده از اینترنت مستلزم حضور والدین است. در این دوره سنی، تصویرهای رنگی و آهنگین جذابیت زیادی برای آنان دارد. میل و ذوق یادگیری و کار

پیامد بازی‌های رایانه‌ای بر یادگیری

کودکان ۳ تا ۶ سال

مژگان مختاری

مدیر مهد کودک، استان کهگیلویه و بویراحمد

اشاره

کلیدواژه‌ها: بازی‌های رایانه‌ای، یادگیری، کودکان سه تا شش سال

بازی بزرگ‌ترین جلوه حیات دوره کودکی است و بهترین وسیله رشد و شکوفایی احساسات کودک و شایسته‌ترین راه برای پرورش هیجان‌ها و عواطف. با نگاهی گذرا به تحول تدریجی انواع بازی‌ها در میان جوامع بشری، به سادگی درمی‌یابیم، این پدیده نیز همچون سایر مقولات، دستخوش پیشرفت‌های فناوری شده است. رسانه‌ها سرشار از نمونه‌های سرگرمی‌های جدیدی هستند که روزبه‌روز محبوبیتشان بیشتر می‌شود و به دلیل جذابیت فراوان آن‌ها برای بسیاری افراد، نگرانی همگانی را برانگیخته‌اند. بازی‌های رایانه‌ای نیز از این قاعده بیرون نیستند.

ورود روزافزون انواع بازی‌های رایانه‌ای به زندگی کودکان، از نتایج قابل توجه این تحول است که البته با استقبال بی‌نظیر کودکان و نوجوانان و به‌خصوص والدین در بیشتر جوامع روبه‌روست. این پدیده، همچون تمام فناوری‌ها، دو بعد مثبت و منفی در کار دارد که این دوسوگرایی

به نبود توافق صاحب‌نظران علوم، از جمله متخصصان جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و تعلیم‌وتربیت

درخصوص استفاده از آن شده است.

از جمله تأثیرات مثبت بازی رایانه‌ای می‌توان به بهبود روند انتقال اطلاعات، قدرت حل مسئله و دقت بیشتر اشاره

کرد. در مقابل، عوارضی منفی چون

افزایش پرخاشگری، انزواطلبی و

افت تحصیلی را نیز شاهدیم. آنچه

محققان این تحقیق را بر آن داشت

پژوهشی در این باره انجام دهند،

کاهش سن مخاطبان این بازی‌ها

(سنین پیش از دبستان) و افزایش

مدت‌زمان اشتغال به آن در این گروه

سنی بود که خود زنگ خطری برای

متولیان کار با کودک، از جمله والدین،

مربیان و متخصصان تعلیم‌وتربیت

است.

یادگیری اولیه زمینه مناسبی برای کسب تجربه‌های بعدی کودکان فراهم می‌آورد. آنچه در نخستین سال‌های زندگی و دوران پیش‌دبستانی آموخته می‌شود، پایدارتر است و به آسانی از بین نمی‌رود. در همین راستا، در سال‌های اخیر، اهمیت و ضرورت آموزش کودکان در سنین پیش‌دبستانی بیش از پیش مورد توجه محققان، معلمان و سیاست‌گذاران آموزشی قرار گرفته است. تأثیر آموخته‌های دوران کودکی فرد بر توانایی‌ها و قابلیت‌های وی در بزرگسالی، از دیرباز مورد توجه بشر بوده است (اخوان تفتی، ۱۳۹۶).

در دنیای امروز که بازی‌های رایانه‌ای به یکی از سرگرمی‌های پرطرفدار کودکان تبدیل شده‌اند، نیاز است مطالب و نکاتی را درباره این موضوع بدانیم. یکی از نکات بسیار مهم این است که به کاربردن هر وسیله‌ای ممکن است خطرانی ایجاد کند.

رایانه و موبایل این روزها در همه جای زندگی حاضرند. مهم است بفهمیم چگونه این فناوری می‌تواند رشد و تکامل کودکان را بهبود بخشد یا منحرف کند. رایانه‌ها با وجود داشتن جنبه‌های مثبت از قبیل جنبه‌های آموزشی و ارائه خدمات ارتباطی، جنبه‌هایی منفی نیز دارند. در این میان، آنچه بیشتر کودکان و نوجوانان را شیفته خود می‌کند، بازی‌های رایانه‌ای است. کیفیت این بازی‌ها، به فاصله کوتاهی در ایران پیش رفته و بازار اسباب‌بازی و لوازم سمعی و بصری را به تسخیر خود درآورده است. این بازی‌ها مزایایی دارند که هماهنگی چشم و دست و پرورش عضلات ظریف کودک و تقویت قوای فکری و ذهنی آن‌ها (البته در برخی از بازی‌ها) از این موارد هستند.

اما بررسی‌ها نشان می‌دهند، بازی‌های رایانه‌ای آمار کودکان غیرفعال را افزایش می‌دهند و مشکل بهداشتی در میان آن‌ها به وجود می‌آورند (دهقان‌زادو همکاران، ۱۳۹۵). در اکثر بازی‌های رایانه‌ای، تصویرها بسیار مهم‌تر از کلمات هستند و به افراد اجازه می‌دهند شیء در حال حرکت را تعقیب و موقعیت آن را در زمان‌های گوناگون تعیین کند و آگاهی کنجکاوانه‌ای از واقعیت داشته باشد. همچنین، بازی‌های رایانه‌ای با دارا بودن ویژگی‌های رقابتی، پیچیدگی، آزمایش‌پذیری، انعطاف‌پذیری، خودپویایی و توانایی پاسخگویی به نیازهای فراگیرندگان، تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر خلاقیت، یادگیری، شخصیت و استعداد افراد دارند. در واقع، بازی‌های رایانه‌ای ضمن دارا بودن ویژگی‌های انگیزشی و ایجاد انگیزه برای ادامه بازی به منظور موفقیت و بهره‌مندی از قوانین و اصول یادگیری نظیر فوریت تقویت، می‌توانند در بهبود ویژگی‌هایی چون توجه پایدار و حافظه فعال مؤثر باشند.

لذا در این پژوهش محقق به دنبال آن است که معلوم کند آیا بازی‌های رایانه بر یادگیری کودکان سه تا شش سال تأثیر معناداری دارند؟

بازی‌های رایانه‌ای در مجموع تاریخچه‌ای کوتاه دارند و از جمله فناوری‌هایی به شمار می‌روند که با سرعت بسیار زیادی در حال گسترش هستند. عده‌ای دانشجو برای اولین بار در دهه شصت میلادی بازی‌های رایانه‌ای را به صورت ابتدایی و ساده طراحی کردند. همزمان با پیشرفت روزافزون بشر در زمینه‌های گوناگون و رشد بی‌سابقه فناوری و صنعت، رایانه سهم زیادی را در این میان به خود اختصاص داده است؛ تا جایی که در پایان قرن بیستم، در تمام فعالیت‌های بشر وارد شده است.

این بازی‌ها که تقریباً از سه دهه قبل به این سو به بازار آمدند، تاکنون شمار کثیری از کودکان و نوجوانان را واداشته‌اند ساعات زیادی از روز و شب را به آن‌ها اختصاص دهند. امروزه بازی‌های رایانه‌ای یکی از پرطرفدارترین

بازی‌هاست که کودکان را جذب کرده است و بخش زیادی از اوقات فراغت کودکان، در ساعاتی که خارج از مدرسه هستند، صرف آن‌ها می‌شود. آمارها نشان می‌دهند که روند تولید بازی‌های رایانه‌ای در جهان به چند میلیون نسخه در سال می‌رسد و با شتاب زیاد در جامعه جهانی در حال گسترش است. براساس نتایج حاصل از پژوهش‌ها، بازی‌های رایانه‌ای بین کودکان کشور ما طرفداران زیادی دارند. این نوع بازی‌ها دومین سرگرمی پس از تلویزیون شناخته شده‌اند. رایانه این روزها در همه‌جای زندگی حاضر است. مهم است بفهمیم چگونه این فناوری می‌تواند رشد و تکامل کودکان را بهبود بخشد یا منحرف کند. رایانه‌ها با وجود جنبه‌های مثبت از قبیل جنبه‌های آموزشی و ارائه خدمات ارتباطی، جنبه‌های منفی نیز دارند. در این میان، آنچه بیشتر کودکان را شیفته خود می‌کند، بازی‌های رایانه‌ای است. این بازی‌ها به فاصله کوتاهی در ایران پیشرفت کرده‌اند و بازار اسباب‌بازی و لوازم سمعی و بصری را به تسخیر خود درآورده‌اند.

بازی‌های آموزشی می‌توانند به عنوان

رسانه‌هایی مفید و کارآمد در سطوح

رسمی و غیررسمی مورد استفاده

مربیان و والدین قرار گیرند

انواع بازی‌های رایانه‌ای

بازی‌های رایانه‌ای انواع و دسته‌های متعدد دارند و در این دسته‌بندی‌ها دیدگاه‌های گوناگونی وجود دارند؛ از جمله: فانک و بوچمن (۱۹۹۶) شش دسته از بازی‌های رایانه‌ای را براساس محتوای آن‌ها به این شرح معرفی کرده‌اند:

۱. سرگرمی‌های عمومی؛
۲. تخیلی و خشونت‌آمیز: شامل بازی‌های با شخصیت کارتون که شخص باید همزمان با تلاش برای رسیدن به هدف، رهاندن کسی یا گریختن از چنگ چیزی، به جنگ بپردازد یا چیزهایی را نابود کند و کشته هم نشود.
۳. خشونت انسانی: ماجرایی اصلی بر شخصیت انسانی متمرکز است. او باید بجنگد و چیزی را ویران کند، اما کشته نشود.
۴. ورزشی غیرخشن: محور فعالیت اصلی بازی، بدون مبارزه و خشونت است.

۵. ورزشی خشن: ورزش همراه با خشونت و مبارزه را در برمی‌گیرد.
۶. بازی‌های آموزشی: محتوای اصلی این بازی‌ها یادگیری اطلاعاتی تازه یا یادگیری راه‌های تازه کاربرد اطلاعات است (گانتر، ۱۳۸۷).

تأثیر بازی‌های رایانه‌ای بر کودکان

هر چند ممکن است بازی‌های رایانه‌ای مزایایی همچون هماهنگی چشم و دست و پرورش عضلات ظریف کودک و تقویت قوای فکری و ذهنی آن هم در برخی از بازی‌ها داشته باشند، اما بررسی‌ها نشان می‌دهند، بازی‌های رایانه‌ای بر آمار کودکان غیرفعال می‌افزایند و مشکل بهداشتی در میان آن‌ها به وجود می‌آورند. امروزه، وزن زیاد و چاقی خطر قابل توجهی برای کودکان

است، زیرا آن‌ها ممکن است بیش از قبل تغذیه کنند و فعالیت بدنی‌شان نیز کاهش یابد. همچنین، کودکان مهارت‌های ارتباطی خود را نیز از دست می‌دهند. کودکانی که با رایانه بازی می‌کنند، خیلی کم‌فعال‌تر و غیراجتماعی هستند. توانایی آن‌ها در برقراری ارتباط با افراد دیگر در آینده نیز کاهش می‌یابد. اما نگرانی اصلی به محتوای بازی‌ها باز می‌گردد زیرا آخرین بررسی‌ها نشان داده‌اند که بازی‌های رایانه‌ای می‌توانند خشونت کودکان را افزایش دهند. این افراد نسبت به دیگران در گروه سنی خود استرس دارند.

محاسن بازی رایانه‌ای

- ✓ فرایند یادگیری را آسان و توجه کودک را جلب می‌کند.
- ✓ تنوع بسیار بازی به کودک امکان می‌دهد تصویرهایی با داستان‌هایی خلق کند یا امکانات بازی کودکان را به تاریخ و جغرافیا علاقه‌مند کند.
- ✓ با برنامه‌های آموزشی، به کودکان کمک می‌کند بسیاری از مهارت‌های زندگی را به‌طور خودآموز تمرین کنند.
- ✓ صرفه‌جویی‌های بسیار در وقت و هزینه.
- به نظر برخی از پزشکان، بازی‌های رایانه‌ای به کودکان می‌آموزند زودتر سلامت خود را بازیابند و به داروهای مسکن کمتر نیاز پیدا کنند (علی‌پور و همکاران، ۱۳۹۰).
- ✓ کمک به کودکان مبتلا به بیماری‌هایی چون «فلج مغزی» یا «نارسایی در تشخیص واژه‌ها».

بازی‌های رایانه‌ای در مجموع تاریخچه‌ای

کوتاه دارند و از جمله فناوری‌هایی به

شمار می‌روند که با سرعت بسیار زیادی

در حال گسترش هستند. عده‌ای دانشجو

برای اولین بار در دهه شصت میلادی

بازی‌های رایانه‌ای را به‌صورت ابتدایی و

ساده طراحی کردند

آسیب‌های بازی رایانه‌ای

الف. آسیب‌های روانی

۱. هیجان: اگرچه هیجان نیاز طبیعی کودکان در دوره‌های سنی مشخصی است تا به رشد شخصیتی و عاطفی لازم دست پیدا کنند، اما نباید منکر این اصل شد که باید از طریق طبیعی به حس هیجان‌پذیری کودکان و نوجوانان پاسخ داده شود. بازی‌های خشن رایانه‌ای نه تنها نیاز کودکان را برای هیجان تأمین نمی‌کنند، بلکه باعث افزایش هیجان‌پذیری، به شکلی نامناسب، در آن‌ها می‌شود و پس از مدتی آن‌ها را با افزایش نیاز نسبت به سطح محرک محیطی بالاتری برای واکنش نشان دادن روبه‌رو می‌کنند.

۲. پرخاشگری: عارضه دیگری که هیجان مستمر بر کودکان

و نوجوانان ایجاد می‌کند، افزایش میزان ترشح هورمون اپی‌نفرین و نوراپی‌نفرین از مغز است. این افزایش سیستم عصبی آن‌ها را دچار آسیب

می‌کند و به شکل پرخاشگری، بی‌تحملی و تنش‌های عصبی آشکار می‌شود.

۳. بدخلقی و بهانه‌گیری: تحریک‌پذیری و هیجان بیش از اندازه بازی‌های رایانه‌ای باعث بی‌حالی و کاهش انرژی در کودکان می‌شود. در نتیجه کودک شروع به بدخلقی، بهانه‌گیری، توقعات بی‌جا، اذیت و آزار دیگران و حتی پرخوری می‌کند. این در حالی است که اگر خانواده‌ها نیاز کودک خود به هیجان را با استفاده از ورزش، فرستادن او به باشگاه ورزشی، تشویق به انجام بازی‌های دسته‌جمعی و ایجاد امکان آن در فضاهایی مانند پارک رفع کنند، در واقع به فرزند خود فرصت داده‌اند با اعضای جامعه تعامل بیشتری برقرار کند، خوب را از بد تشخیص بدهد و فرصت تجربه‌اندوزی داشته باشد و علاوه بر هم‌کلام شدن با هم‌بازی خود، با مفاهیم نظم و انضباط آشنا شود.

۴. بی‌نظمی و خودمحوری: ایراد دیگری که به بازی‌های رایانه‌ای وارد است، این است که این بازی‌ها نظم خاصی ندارند و کودک یا نوجوان، هر زمان که اراده کند، مشغول بازی می‌شود. همین ویژگی، بی‌نظمی را به کودک می‌آموزد. در این بازی‌ها شکست یا پیروزی مفهومی ندارد. در نتیجه کودکان خودمحوری را می‌آموزند.

۵. افت تحصیلی: به دلیل جاذبه‌ای که این بازی‌ها دارند، بچه‌ها وقت و انرژی زیادی را صرف بازی می‌کنند؛ حتی بعضی از کودکان صبح‌ها زودتر از وقت معمول بیدار می‌شوند تا قبل از رفتن به مدرسه کمی بازی کنند (نقوی جلودار و حامی، ۱۳۹۷).

ب. آسیب‌های جسمی

۱. کندی رشد جسمانی: مهارت‌های حرکتی و تکامل رشد جسمانی همه از آثار مثبت و جنب‌وجوش و بازی در دوران کودکی هستند، اما هنگامی که حرکات فیزیکی محدود می‌شوند و کودک ساعات‌ها وقت خود را به روبه‌روی تلویزیون یا رایانه می‌گذراند، استخوان و مفاصلی که در این دوران باید نهایت رشد خود را داشته باشند، از تکامل باز می‌مانند و آسیب می‌بینند. در نتیجه رشد کودک دچار اختلال می‌شود. بسیاری از مهارت‌های فردی در این کودکان تکامل پیدا نمی‌کند و از آنجا که حرکت دست تنها فعالیت بازی رایانه‌ای است، کودکان نمی‌توانند فعالیت‌های شخصی‌شان را با سرعت عمل انجام دهند.

۲. ضعف توان بینایی و خستگی چشم: هنگام بازی رایانه‌ای، چشم حدود چهارهزار حرکت در ساعت دارد و ناچار است فشار زیادی برای دیدن دقیق و تمرکز روی صفحه‌هایی که پشت سر هم و با سرعت نمایش داده می‌شوند، تحمل کند. این اتفاق در نهایت باعث تحریک‌پذیری سیستم عصبی می‌شود و مشکلات چشمی گوناگونی مثل تاری دید، نبود تطابق و دوبینی و حتی تیک در پلک‌ها را هم به دنبال دارد. از طرف دیگر، ضعف توان بینایی و خستگی چشم از عوارض تماشای ساعت‌ها بازی‌های رایانه‌ای هستند که سردرد، گردن‌درد و کمردرد را هم به دنبال دارند (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۳).

۳. آسیب‌های مفصلی: یکی دیگر از آسیب‌های جسمانی ناشی از بازی‌های رایانه‌ای، آسیب رسیدن به مفاصل کودکان است. تحقیقات نشان داده‌اند، به ازای هر یک ساعتی که کودکان صرف بازی با دسته‌های بازی می‌کنند، احتمال ابتلای آن‌ها به دردهای مفصلی نزدیک به ۵۰ درصد افزایش می‌یابد و هرچه سن کودک پایین‌تر باشد، احتمال ابتلای او به دردهای مفصلی هم بیشتر است، به طوری که کودک هفت‌ساله که در روز دو ساعت به بازی‌های رایانه‌ای مشغول است، نسبت به کودک ۱۰ ساله، درد بیشتری در ناحیهٔ مچ و انگشتان دست پیدا می‌کند.

ج. آسیب‌های اجتماعی

۱. کاهش روابط خانوادگی: با توجه به اینکه زندگی در کشور ما نیز به طرف ماشینی شدن پیش می‌رود و در بعضی خانواده‌ها زن و مرد شاغل هستند یا بعضی از مردان بیش از یک شغل دارند، خودبه‌خود روابط عاطفی و در کنار هم بودن خانواده کمتر شده و عدهٔ زیادی از این وضع و وجود تلویزیون به‌عنوان جعبهٔ جادویی که باعث سردشدن روابط خانوادگی شده است، ناراضی هستند و حالا نیز جعبهٔ جادویی دیگری به نام رایانه اضافه شده و مشکلات را دو چندان کرده است.

۲. رواج خشونت: بررسی نوع بازی‌های رایانه‌ای کودکان و نوجوانان

نشان می‌دهد، اغلب بازی‌ها از نوع خشن هستند. در واقع در میان بازی‌های رایانه‌ای خشن، از هر پنج بازی که برای کودکان شش سال و بالاتر مناسب تشخیص داده شده است، در سه بازی به ازای کشتن یا صدمه‌زدن به کاراکتر رایانه‌ای، امتیاز کسب می‌شود. این گونه بازی‌ها می‌توانند رفتارهای ضداجتماعی، ناسازگاری و خشونت‌طلبی را در کودکان سبب شوند و پس از مدتی با نوجوانان و جوانانی مواجه خواهیم شد که خالی از هرگونه عواطف انسانی هستند.

۳. انزوای طلبی: کودکانی که به‌طور مداوم با این بازی‌ها درگیرند، درونگرا

و در جامعه منزوی و در برقراری ارتباط با دیگران ناتوان می‌شوند. روحیهٔ انزوای طلبی باعث می‌شود کودک از گروه هم‌سالان جدا شود و این خود سرآغازی برای بروز ناهنجاری دیگری است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵).

نتیجه‌گیری

بازی‌های آموزشی می‌توانند به‌عنوان رسانه‌هایی مفید و کارآمد در سطوح رسمی و غیررسمی مورد استفادهٔ مربیان و والدین قرار گیرند. هدف غایی این بازی‌ها فقط تفنن یا پرکردن اوقات فراغت نیست، بلکه چنین بازی‌هایی، در ضمن ایجاد لحظاتی لذت‌بخش و فرح‌انگیز برای مخاطبان، با فراهم کردن تجربه‌هایی نزدیک به تجربه‌های دست اول، یادگیری سریع‌تر و پایدارتری را سبب می‌شوند. حضور فعالانهٔ متعلمان در فرایند یادگیری، مستلزم فراهم کردن شرایط و زمینهٔ مناسب در محیط آموزشی است. حوزه‌های آموزش و پداگوژی، و استفاده از بازی‌های آموزشی در فرایند تدریس، از جمله راهکارهایی هستند که زمینهٔ لازم را برای افزایش فعالیت‌های یادگیری

متعلمان فراهم می‌کنند. بازی‌های آموزشی، برخلاف تصور رایج، به کودکان و دنیای آن‌ها منحصر نمی‌شوند، بلکه با تغییر در عناصر یا نحوهٔ بازی، قابلیت استفاده برای آموزشی در تمامی شرایط سنی را دارند. ضمن آنکه استفاده از بازی به متعلمان و فرایند یادگیری منحصر نیست، بلکه در فرایند یاددهی نیز امکان و به عبارت دقیق‌تر ضرورت طراحی و به کار بستن آن‌ها احساس می‌شود. با توجه به بررسی‌های انجام‌شده می‌توان بیان کرد، هرچه محتوای بازی‌های رایانه‌ای از خشونت‌آمیز بودن به سمت علمی و آموزشی بودن سوق داده شود، برای کودکان بهتر و مفیدتر است. همچنین، مدت زمانی که صرف بازی‌های رایانه‌ای می‌شود نیز باید کنترل شود. لذا از آنجا که نمی‌توان نقش مؤثر بازی‌های رایانه‌ای آموزشی را در یادگیری و آموزش انکار کرد، پیشنهاد می‌شود در طراحی هرگونه بازی رایانه‌ای آموزشی، تأثیر این بازی‌ها بر ابعاد شخصیتی و روان‌شناختی در میان کودکان و دانش‌آموزان بررسی شود تا به جای آسیب در تربیت و یادگیری کودک، زمینه‌ها و فرصت‌های تربیت و یادگیری مطلوب را فراهم کند.

منابع

۱. زهرا احمدزاده، سعید عبدی‌مقدم، احمد فرخی (۱۳۹۳). تأثیر بازی‌های رایانه‌ای و بومی محلی بر هماهنگی چشم و دست کودکان ۷ تا ۱۰ ساله، رفتار حرکتی، شماره ۱۵، بهار ۱۳۹۳.
۲. مهناز اخوان تفتی (۱۳۹۶). نگاهی نو به مشکلات کهنهٔ اختلال‌های یادگیری. تهران: انتشارات سازمان جهاد دانشگاهی تهران.
۳. محسن اصغری نکاح، سارا کلانی، علی غنایی چمن‌آباد (۱۳۹۲). درآمدی بر طراحی بازی‌های آموزشی رایانه‌ای با رویکرد زبان‌شناختی در حیطهٔ اختلالات ویژهٔ یادگیری. فصل‌نامهٔ تعلیم‌و تربیت استثنایی، سال سیزدهم، شماره ۴، پیاپی ۱۱۸.
۴. حسین دهقان‌زاد، خدیجه علی‌آبادی. حجت دهقان‌زاده (۱۳۹۵). بازی‌های رایانه‌ای آموزشی و عوامل مرتبط با به‌کارگیری آن‌ها. فناوری آموزش و یادگیری. دوره ۱، شماره ۲.
۵. احمد علی‌پور، مؤگان آگاه هریس، ندا گلچین، علیرضا باغبان پرشکوهی (۱۳۹۰). بازی‌های رایانه‌ای: فرصت یا تهدید؟ تحلیلی پژوهشی بر اثرات مثبت و منفی بازی‌های رایانه‌ای. انتشارات ارجمند.
۶. گانتسر، بری (۱۳۸۷). اثر بازی‌های ویدیویی و رایانه‌ای بر کودکان. ترجمهٔ سیدحسن پورعابدی. نشر جوانهٔ رشد، تهران.
۷. مریم تقوی جلودار، مهیار حامی (۱۳۹۷). اثربخشی بازی‌های رایانه‌ای بر توانایی حل مسئلهٔ کودکان. نشریهٔ علمی - پژوهشی آموزش و ارزشیابی، سال یازدهم، شماره ۴۲، تابستان ۱۳۹۷.
۸. ابراهیم مسعودنیا، الهه پورحییمان (۱۳۹۵). بررسی رابطهٔ بین بازی‌های رایانه‌ای و بروز اختلالات رفتاری در میان دانش‌آموزان پسر دبستانی. جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و هفتم، شمارهٔ پیاپی ۶۳، شمارهٔ سوم، پاییز ۱۳۹۵.
۹. اسماعیل احمدی، سیدمحمدرضا رستگار، هانف خدادادی. کمیل ذلیکانی (۱۳۹۵). تأثیر بازی‌های رایانه‌ای بر کودکان. سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی.

کودک

پژوهشگر

مریم اللهیاری، مریم کاشانی

مریبان شهر تهران، منطقه ۲

پس از بحث و گفت‌وگو دربارهٔ پژوهش به‌وجود آمده، ادامهٔ کتاب خوانده شد و متریبان و مربی راجع به تفاوت‌هایشان با یکدیگر صحبت کردند.

اهداف فعالیت

۱. ارتقای سطح توجه، تمرکز و حافظه،
۲. رشد توان پرسشگری دربارهٔ موضوع‌های عینی و زمینه‌سازی برای رشد انواع تفکر،
۳. رشد ساختارهای ذهنی تکلم.

«خداوند در دنیای اطراف ما، دیدنی‌ها و شنیدنی‌های شگفت‌انگیزی آفریده است که می‌توانیم با دقت و توجه، آن‌ها را کشف کنیم.»
این همان مفهوم پژوهش و کشف است که مربی با نشان دادن موقعیت‌ها و مثال‌های متنوع که در کلاس پیش می‌آید و یا از قبل طراحی کرده است، به جان دانش‌آموزان نشانده است. پس از مدتی کودکان به کاوشگران کوچک تبدیل می‌شوند. توجه آن‌ها به محیط اطراف زیاد می‌شود و هر دیدنی و شنیدنی جدیدی، به‌عنوان یک کشف از قوانین خلقت در ذهنشان نقش می‌بندد.

مربی با غنی‌سازی محیطی، ایجاد احساس آزادی در کودک برای تجربه‌ورزی و بیان مشاهداتش، و توجه و احترام به آن‌ها نقش مهمی در شکوفایی این توانمندی ایفا می‌کند.

گفت‌وگویی که به کلاس پژوهش تبدیل شد

چند وقتی بود که مربیان مفهوم پژوهش را، با هدف ایجاد روحیهٔ پرسشگری و اینکه متریبان همواره به اطراف خود توجه کنند، در میان بچه‌ها جا انداخته بودند.

یک روز در کلاس گفت‌وگو در حال خواندن کتابی روی فراتاب (ویدیوپژوکتور) بودیم. این کتاب به اصل تفاوت‌های فردی اشاره می‌کرد و اینکه هر موجودی ویژگی‌ها و خصوصیت‌های خاص خود را دارد و قرار نیست همهٔ موجودات مثل هم باشند.

یک‌دفعه یکی از متریبان گفت: «خانم من پژوهشی کردم.»
مربی برای چند لحظه خواندن کتاب را متوقف کرد و توجه بچه‌ها را به پژوهش دوستان جلب کرد. پژوهش از این قرار بود که **ریحانه** خانم یک بطری آب حاوی کف و ژل خاک را روبه‌روی نور فراتاب قرار داد و دید که آب داخل بطری رنگی شده است. ریحانه خانم بعد از توضیح پژوهش خود، به همراه دوستانش جلوی نور فراتاب رفتند و حالت‌های متفاوت این پژوهش را با هم بررسی کردند.

عروسک مجازی

میلا پیگوند
کارشناس نمایش خلاق

اشاره

درگیر و به‌مرور زمان تقویت می‌شود. زمانی که از کودک چیزی می‌پرسیم که به فکر کردن نیاز دارد تا برای انجام کاری راه‌حلی پیدا کند، با حرکت دادن عروسک و گذاشتن خودش به‌جای او، راه‌حل را بیان می‌کند. در اینجا قدرت تفکر خلاق او تقویت می‌شود.

کلیدواژه‌ها: بازی، بیماری، کرونا، کودک پیش‌دبستان

چگونگی رسیدن به ایده‌های عروسکی مجازی

اولین طرح درس این‌گونه بود که روی انگشت اشاره دستم صورت یک آدمک را کشیدم. سپس انگشت را جلوی دوربین حرکت دادم و از دانش‌آموزان خواستم یکی از اعضای خانواده خود را روی انگشت دستشان بکشند. در مرحله بعد هم به‌جای آن‌ها صحبت کنند. در اینجا برایم مهم نبود که دانش‌آموز از آوا یا کلام برای اجرا استفاده کند، فقط می‌خواستم او برای

بیماری همه‌گیر «کرونا» بنیاد جهانی در برقراری ارتباطات و آموزش را دگرگون کرده است. همه ما پا به دنیای جدیدی گذاشته‌ایم! برقراری ارتباط به‌واسطه ساخت عروسک، با دستان دانش‌آموزان و بازی‌دهندگی آن در جریان فعالیت‌های نمایش خلاق، موجب می‌شود دانش‌آموزان به‌راحتی با عروسک و آن فعالیت‌ها ارتباط برقرار کنند. نتایج به دست آمده نشان داده است: تعامل بین دانش‌آموز با تسهیل‌گر و محتوای فعالیت عروسکی به هم وابسته‌اند.

کودک دنیای خیال را به‌خوبی می‌شناسد، عروسکش را موجودی جاندار می‌پندارد و به‌راحتی با او صحبت می‌کند. در این مرحله «بیانگری کودک» تقویت می‌شود. عروسکش را حرکت می‌دهد و گاهی به‌جای او با دیگران ارتباط می‌گیرد و خلاقیتش افزایش می‌یابد.

کودک از راه بازی با عروسک و اشیاء، محیط اطراف خود را زیر کنترل خود می‌گیرد. زمانی که بیانی را از جانب عروسک می‌گوید، احساسات و عواطفش

شرکت در این بازی آماده شود.

در کلاس بعد از پا به جای عروسک استفاده کردم. می خواستم کودک را در موقعیت جدیدی قرار دهم. کف پایم را شبیه به یک دزد دریایی نقاشی کردم و چشم‌بند و جورابی که انگشتانم را می پوشانند، روی پایم گذاشتم. وقت شروع کلاس، ناگهان پای شبیه به یک دزد دریایی روی میز جلوی دوربین قرار دادم و در قالب یک دزد دریایی شروع به حرف زدن کردم. تمام بچه‌ها خیره به صفحه نمایش متحیر ماندند. به بچه‌ها فرصت دادم هر کسی شخصیت خودش را با پایش بسازد. در نهایت بچه‌ها شخصیت‌های جذابی با پاهایشان ساختند. موسیقی گذاشتم و خواستم همه هر حرکتی را که می‌توانند با پاهایشان انجام دهند.

در مرحله بعد از جان بخشی به اشیاء استفاده کردم. از دانش‌آموزان خواستم چند شیء از وسایل منزل را آماده کنند (ملاقه، قوری، مگنه و غیره). سپس شئی را انتخاب کنند و همراه با موسیقی هر حرکتی را که می‌توانند برای آن وسیله ابداع کنند.

در مرحله بعد خواستم به جای آن شیء صحبت کنند. چالش و موقعیت جدیدی را ایجاد کردم و بعد از آن‌ها خواستم شیء دیگری را انتخاب کند و آنگاه با دو شیء نمایشی را به اجرا درآورند.

روزها یکی پس از دیگری می‌گذشتند و می‌دیدم که دانش‌آموزان برای شروع کلاس بعدی نمایش خلاق علاقه زیادی نشان می‌دهند.

امکان دارد کودک بعد از دقایقی به ما ملحق شود. گاهی هم ممکن است کودک به ما ملحق نشود. می‌توانید در پایان کلاس از او بخواهید فعالیت را نقد کند. نباید ایده یکی را بر دیگری ترجیح بدهید. ممکن است بچه‌ها ایده‌هایی شبیه به هم بدهند. تسهیل گر می‌تواند آن‌ها را با هم ترکیب کند. بعضی از ایده‌ها ممکن است بازی را تمام کنند. گاهی بعضی از کودکان پیشنهادها را خطرناک می‌دهند. در اینجا نباید به سرعت ایده را رد یا اجرا کنیم. ممکن است نمایش خلاق ما بیش از هزار راه داشته باشد. این امر موجب می‌شود کودک با بیانگری تفکر در مورد چالش مورد نظر به ایده‌های خلاق برسد که چه بسا بعد از نمایش روزها فکر و ذهن او را مشغول کند.

نکات مهم در نوشتن فعالیت‌های نمایش خلاق به روش عروسکی

هدف اجرای نمایش خلاق را فراموش نکنید. رده سنی، امکانات و تجهیزات برای ساخت عروسک در منزل را در نظر داشته باشید. فعالیت باید برای دانش‌آموزان شاد و محرک باشد و تخیل تفننی (فانتزی) دانش‌آموز را تحریک کند. فعالیت‌ها را مرحله به مرحله (خرد کنید) از آسان به مشکل پیش ببرید. از موسیقی همراه با ریتم برای اجرای فعالیت استفاده کنید. چالش‌هایی را که بیش از یک جواب داشته باشند، در فعالیت قرار دهید تا پایان نمایش‌ها متفاوت باشد. آماده‌سازی (گرم کردن) قبل از ورود به فعالیت نمایش خلاق با استفاده از عروسک را در اولویت قرار دهید.

نکات مهم در تسهیل‌گری نمایش خلاق همراه عروسک

تسهیل‌گر نمایش خلاق توانایی پرسش و پاسخ، و برقراری ارتباط با هر نوع دانش‌آموزی را دارد. در روند برقراری کلاس برخط، مربی باید توان و نیرویی چند برابر را برای اجرای نمایش خلاق در کلاس بگذارد. چرا که سکوت تسهیل‌گر باعث می‌شود کلاس از دستش برود.

لازم است حداقل ۱۰ دقیقه زودتر در محیط برنامه کاربردی (اپلیکیشن) حضور داشته باشید. دسترسی دانش‌آموزان را به برنامه کاربردی محدود کنید و خودتان به دانش‌آموزی که دستش را بالا می‌گیرد، اجازه صحبت بدهید. در روند انجام نمایش، بچه‌ها نظر خود را در مورد چالش پیش آمده بیان می‌کنند تا به حل مسئله برسند. در نمایش خلاق، حضور کودک داوطلبانه است و

کوکوسبزی

اشاره

فراهم کردن فرصت تجربه و یادگیری از طریق موقعیت‌های طبیعی و نزدیک به واقعیت زندگی، زیباترین هنر مربی است. در فعالیت زیر مربی توانست با طراحی موقعیت واقعی و جذاب آشپزی برای کمک به برگزاری مهمانی، هدفمندی و انگیزه درونی در دانش‌آموزان ایجاد کند و سپس برای رشد و یادگیری آن‌ها فرصت‌هایی ناب و غنی فراهم سازد. در این فرایند، کودکان با احساس مفید بودن، نشاط و انگیزه درونی پیدا می‌کنند. فرصت دارند که در کنار مربی حواس خود را تقویت کنند و آنچه را در ذهنشان می‌گذرد، در فضایی دوستانه و محترمانه بیان کنند. مربی با طراحی هوشمندانه و استفاده از همه فرصت‌ها، توان حل مسئله در محدودیت‌ها را نیز در شاگردانش افزایش می‌دهد. آشپزی گروهی برای یک هدف زیبا، طعم شیرین کار گروهی و مسئولیت‌پذیری را نیز به مربیان چشاند.

صفورا ارجمندی، مریم نوابی، مریم الهیاری
مربیان شهر تهران، منطقه ۲

کلیدواژه‌ها: موقعیت تربیتی، تجربه کردن، مسئولیت‌پذیری، کودکان

فعالیت هدفمند کوکوسبزی

یکی از مربیان با مقدار زیادی سبزی وارد شد و گفت: من امشب مهمان دارم و وقت کافی برای پاک کردن سبزی‌هایم ندارم و احتیاج به کمک دارم.^۱ برخی از بچه‌ها با مربی همراه شدند. مربیان، طی پاک کردن سبزی‌ها، با بچه‌ها وارد گفت‌وگو شدند.

در مورد مسائلی همچون چگونگی رشد سبزی‌ها، انواع سبزی‌ها، بو و طعم و شکل و کاربرد آن‌ها صحبت شد. بچه‌ها در مورد روش‌های متفاوت کاشت سبزی صحبت کردند و

یکی از آن‌ها تصمیم گرفت ساقه سبزی‌ها را به منزل ببرد و در خاک قرار دهد تا ببیند آیا رشد می‌کنند؟ برخی تصمیم گرفتند برگ سبزی را در خاک قرار دهند تا از آن سبزی جدید بیرون بیاید، اما برخی به این نتیجه رسیدند که سبزی‌ها با کاشت بذر تکثیر می‌شوند. بدین ترتیب قرار شد هر کسی فرضیه خود را آزمایش کند.^۲

پس از آن نوبت به مرحله شست سبزی‌ها رسید. سپس بچه‌ها پیگیر خرد کردن سبزی‌ها شدند. اما با مشکل کمبود چاقو مواجه بودند. بنابراین، با امکان سنجی به این نتیجه رسیدند که می‌توانند از قیچی‌های کلاس، پس از شستن آن‌ها، استفاده کنند.

نمونه‌ای از گفت‌وگوی مربی و مربی

مربی مشغول خرد کردن سبزی‌ها بود که یکی از شاگردان گفت: «خانم

به ما هم چاقو می‌دهید؟»

مربی: در مدرسه فقط چند تا چاقو داریم، به همه نمی‌رسد. به نظر تان چه کار کنیم؟
یکی از بچه‌ها: من با دست خرد می‌کنم (و شروع کرد با دست خرد کردن).

مربی: اما ما برای کوکو می‌خواهیم سبزی‌ها ریزتر خرد شوند. به نظر تان به جز چاقو با چی می‌توانیم سبزی‌ها را ریز خرد کنیم؟
یکی از بچه‌ها (با خنده): با قیچی خرد کنیم!

مربی: پیشنهاد خوبی است. پس برویم قیچی‌ها را بشوییم.^۳ سپس از قیچی‌های شسته‌شده برای خرد کردن سبزی‌ها استفاده کردند.^۴

پس از خرد کردن سبزی‌ها، مربی گفت: «فکر می‌کنم این مقدار سبزی برای مهمان‌های شب من زیاد است. به نظر شما با بقیه سبزی‌ها چه می‌توان کرد؟»

یکی از بچه‌ها: می‌توانیم در یخچال نگهداری کنیم.

مربی: خب دیگر چه کار می‌توانیم بکنیم؟

یکی دیگر از بچه‌ها: ای کاش ما هم الان کوکو سبزی داشتیم.

مربی: برای درست کردن کوکوسبزی به چه چیزهایی احتیاج داریم؟ بچه‌ها پیشنهاد‌های متفاوتی دادند و مواد تشکیل‌دهنده کوکوسبزی را نام بردند.

مربی: بچه‌ها من می‌دانم که در مدرسه تخم‌مرغ داریم. می‌توانیم

گفت‌وگوی بچه‌ها دربارهٔ مزهٔ کوکو جالب بود. برخی به این نتیجه رسیده بودند که کوکوی پخته‌شده به دست خودشان خیلی خوش‌مزه‌تر از بقیهٔ کوکوهاست. حتی بچه‌هایی که کوکو دوست نداشتند هم، چون در روند پختن آن شرکت کرده بودند، به خوردن ترغیب شدند. برخی دوست داشتند از دست‌پختشان برای خانواده هم ببرند.

پس از تمام شدن غذا هر یک از بچه‌ها ظرف خود را شست و در جمع‌آوری سفره کمک کرد.

جو بسیار خوبی بین بچه‌ها حکم‌فرما بود که ناشی از حس مفید بودن، فعال بودن و سازندگی، کار گروهی و امکان انجام کارهایی بود که شاید در منزل مقدور نباشد.

هدف‌های کلی فعالیت

– شادابی و نشاط

– فعال بودن و سازندگی

– رشد و ارتقای نظام عاطفی و رفتار اجتماعی

– رشد مهارت‌های کلامی طیب

پی‌نوشت‌ها

۱. هدف ۱، زیرهدف «د»: توانمندی مواجههٔ فعال با طبیعت.
۲. هدف ۵، زیرهدف «ج»: رشد توان پرسشگری دربارهٔ موضوعات عینی و زمینه‌سازی برای رشد انواع تفکر و مواجهه با موقعیت‌های زندگی.
۳. هدف ۱، زیرهدف «ج»: آمادگی برای درک سبک زندگی سالم.
۴. هدف ۱، زیرهدف «ب»: رشد عضلات دست و پا.
۵. هدف ۳، زیرهدف «الف»: رشد نسبی توان تصمیم‌گیری، انتخاب کردن و عمل.
۶. هدف ۳، زیرهدف «د»: قابلیت انجام مسئولیت‌های مشخص.

برویم ببینیم اگر بقیهٔ مواد در آشپزخانهٔ مدرسه موجود است، ناهار کوکو سبزی درست کنیم.»

بچه‌ها چند نفر را به‌عنوان مسئول انتخاب کردند تا به آشپزخانه بروند و امکان‌سنجی کنند. پس از

گزارش مسئول‌ها مواد مورد نیاز در اختیار بچه‌ها قرار داده شد.

بچه‌ها به چند گروه تقسیم شدند. هر گروه به همراه یک مربی دور میز که یک گاز روی آن قرار داشت، جمع شدند و مشغول درست کردن کوکو شدند. در حین این کار مربی با متربیان گفت‌وگو می‌کرد. مثلاً در مورد اینکه چگونه بفهمیم روغن داغ شده است؟ و یا اصلاً چرا باید روغن داغ شود؟ و در مورد ادویه‌ها و بو و مزهٔ آن‌ها، شستن تخم‌مرغ‌ها و بسیاری موارد دیگر با آنان حرف می‌زد.

متربیان باید صبر می‌کردند تا پخت کوکوها کامل شود. در این میان، مربیان پیشنهاد دادند که همه با هم سفره را پهن و وسایل لازم را آماده کنند. بنابراین هر کس مسئولیتی به‌عهده گرفت. برای تعیین مسئولیت‌ها مربی روی تخته شروع به نوشتن کرد. از بچه‌ها پرسید به نظر آن‌ها چه وسایلی برای آماده کردن سفره لازم است. هر کس پیشنهادی می‌داد، خودش نقاشی آن را پای تخته می‌کشید. سپس رأی‌گیری کردند که هر یک به کدام مسئولیت علاقه دارد. سپس با شمارش آرا مسئول‌ها مشخص شدند.^۵ برای مثال چند نفر مسئول پهن کردن سفره شدند. چند نفر از آشپزخانه بشقاب و قاشق آوردند. یک نفر مسئول آب شد و دو نفر هم مسئول پخش کردن نان در سفره شدند. پس از گذشت مدتی کوکوسبزی‌ها آماده شدند و مسئولان پخش غذا به کمک مربی غذا را بین بچه‌ها تقسیم کردند.^۶

گردش در طبیعت

صفورا ارجمندی، مریم کاشانی، مریم اللهیاری
مربیان شهر تهران، منطقه ۲

اشاره

بستر طبیعت و خلقت ناب‌ترین موقعیت‌ها را برای نشاط و فعالیت، کشف و رشد همه‌جانبه فراهم می‌کند. توجه به شگفتی‌های خلقت، خوب دیدن و خوب شنیدن، پرسش و تفکر، گفت‌وگو و تعامل، شادابی و نشاط، و ... فرصت‌هایی برای رشد و تعالی است که در ارتباط با طبیعت، برای ما و کودکانمان به‌دست می‌آید. نکته مهم اینکه در فعالیت‌هایی از این دست حتماً به این نکات بهداشتی و مراقبت از بدن توجه داده شود.

کلیدواژه‌ها: رشد همه‌جانبه، شوق به طبیعت، نشاط، تفکر

گردش در طبیعت

طبق هدف ۱ (رشد و صیانت از قوای بدنی و ارتقای نظام حسی)، مربیان بر آن شدند تا فضایی برای ارتباط و مواجهه مستقیم با پدیده‌های طبیعی برای متربیان فراهم آورند. لذا مربیان اردویی در طبیعت را برای متربیان در نظر گرفتند. ما در یک روز نیمه‌بارانی متربیان را به طبیعت بردیم. در آلاچیق مستقر شدیم و ابتدا صحبت از برگ‌های مختلف شروع شد. پس از آن کم‌کم توجه همگی به نکته‌های دیگری در دل طبیعت جلب شد. در حال قدم زدن در دل طبیعت بودیم که ناگهان یکی از متربیان نظرش به یک برگ جلب شد و توجه بقیه را هم به آن جلب کرد. مربی: آه، خانم، این برگ رو ببینید چه شکلی شده!

مربی توجه بقیهٔ متربیان را هم به برگی که توسط دوستشان پیدا شده بود، جلب کرد با این هدف که همگی توجهشان به اطراف خود بیشتر شود. مربی: بچه‌ها ببینید دوستتون چی پیدا کرده! متربیان دیگر آمدند تا آن برگ را نگاه کنند. پس از آن هر یک از متربیان در دل طبیعت به دنبال چیزهای متفاوت می‌رفتند و به هم نشان می‌دادند. در این میان، یکی از بچه‌ها یک حلزون پیدا کرد و به بقیه دوستانش هم نشان داد.

بعد از آن، اکثر بچه‌ها به دنبال پیدا کردن حلزون رفتند. ناگهان یکی از حلزون‌ها سرش را به داخل برد و توجه بچه‌ها به این موضوع جلب شد. متربیان سعی کردند با ایجاد پرسش‌هایی بچه‌ها را به تفکر هدایت کنند.
مربی: خانم حلزون من سرش رو برد تو، بچه‌ها ببینید!
مربی: بچه‌ها ببینید این حلزون چرا سرش را برد داخل؟
مربی ۱: خانم شاید رفته از خونه‌اش چیزی برداره.
مربی: چه جالب! بچه‌ها دوستتون می‌گه شاید رفته از خونه‌اش چیزی برداره. به نظر شما چرا سرش رو برده داخل؟
مربی ۲: خانم شاید رفته بخوابه.
مربی: آهان رفته بخوابه. دیگه چی؟
مربی ۳: خانم وقتی که هوا سرده، سرشو می‌بره داخل.
مربی: پس چرا بقیهٔ دوستات تو این سرما سرشون رو نبردن تو؟
مربی: خانم شاید اون‌ها سردشون نیست
بحث و گفت‌وگو ادامه پیدا کرد. هدف از این گفت‌وگو، دادن اطلاعات به متربیان نبود، بلکه هدف هدایت به سمت تفکر بود. پس از آن متربیان حشرات دیگری هم از دل خاک پیدا کردند و دربارهٔ آن‌ها با یکدیگر گفت‌وگو کردند.

هدف‌های فعالیت:

۱. رشد و صیانت از حواس پنج‌گانه و ارتقای نظام حسی
۲. رسیدن به توانمندی مواجههٔ فعالانه با طبیعت
۳. ایجاد شادابی و نشاط

چالش‌های تربیتی آموزش مجازی در رشد عاطفی کودکان

میترا بیگ محمدی

مسئول آموزشی مهد کودک، استان فارس

اشاره

که روز به روز با ورود اطلاعات روبه‌روست، نتواند پایه‌ای دیگر جوامع مدرن به تربیت فرزندان خود بپردازد. از جمله این دلایل می‌توان به شیوع بیماری‌های فراگیری اشاره کرد که گاه‌ب‌گاه جوامع بشری را در رکود فرو برده و رشد آن‌ها را در زمینه‌های گوناگون کند می‌کند. این موضوع در کشورهایی که توسعه‌نیافته یا کمتر توسعه‌یافته‌اند یا در مسیر توسعه قرار دارند، بدتر است و به دلیل زیرساخت‌های ناکافی، رکود بیشتر در زمینه‌های متعدد را در آن جوامع در پی خواهد داشت و از تبعات اجتناب‌ناپذیر آن، کندی در آموزش و پرورش در سطوح پایین‌تر است.

فضای مجازی از جمله ابزار نوین در آموزش و پرورش است که در صورت فراهم بودن امکانات و تسهیلات اولیه، توانسته است به آموزش و پرورش حضوری کمک بسزایی کند و کمبود ساعات حضوری یا امکانات فیزیکی محل تحصیل را، در محل فرد یادگیرنده، با تجهیزاتی نظیر گوشی همراه هوشمند، تبلت، رایانه شخصی و گاهی شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی، جبران کند. از مزایای فضای مجازی، با توجه به سطح دسترسی به آن، همان بس که فراگیرتر از آموزش حضوری است و هرگونه مشکلات در جابه‌جایی، تأخیر در برگزاری کلاس حضوری، غیبت غیرموجه مدرسان و دانش‌آموزان، سرما و گرمای محیط آموزشی، مشکلات احتمالی اخلاقی در بین مدرسان و دانش‌آموزان، اتلاف وقت در عبور و مرور و مسائلی از این دست را مرتفع می‌کند و مزایای آن با توجه به پرونق شدن آموزش هوشمند، روز به روز بیشتر می‌شود؛ به گونه‌ای که حتی در دورافتاده‌ترین مناطق روستایی و جنگلی، تنها با یک دکل ارتباطی و یک گوشی همراه هوشمند، آموزش را فراهم می‌کند و فرد، به دلیل دوری از امکانات شهری، از آموزش رسمی محروم نمی‌ماند.

البته، تأثیر شبکه‌های مجازی قدیمی‌تری چون تلویزیون و رادیو در رشد

موضوع تربیت مناسب کودک از الزامات ضروری در رشد عاطفی اوست. در عصر اطلاعات، رشد فزاینده فضای مجازی در دوران مدرن، شکافی بس عمیق را در تربیت و نظارت روزمره بر فعالیت‌های فرزندان در سنین کودکی سبب شده است. عواملی چون نبودن کافی در کنار کودکان، رشد خانواده‌های تک‌فرزندی یا تک‌والدی، غیاب کودک در میان هم‌سالان در بازی‌های جمعی، تغییر سرگرمی کودک از فعالیت‌های بدنی به بازی‌های مجازی، کمبود نظارت‌های نهادی و شخصی بر محتوای فضای مجازی و در دسترس بودن انواع محتوا، موجب شده‌اند رشد عاطفی کودک، سوای رشد جنسی او، نسبت به سالیان پیش تغییر چشمگیر و در جنبه منفی داشته باشد. به همین منظور مطلب پیش رو چکیده‌ای از پژوهش در این خصوص است. این پژوهش با روش تحلیل بنیادی مبتنی بر مشاهدات میدانی و تجربی و بازخورد روش‌های متفاوت آموزش و پرورش کودکان در مهدکودک‌ها و پیش‌دبستانی‌ها، سعی دارد نخست موارد ناظر بر واقعیت‌های زندگی مدرن در بستر فضای مجازی را تبیین کند و پس از آن به بررسی چالش‌های پیش روی رشد عاطفی کودک که متأثر از عوامل مذکور است، بپردازد.

کلیدواژه‌ها: تربیت کودک، رشد عاطفی، فضای مجازی، نظارت والدین

بدون تردید پیشرفت مطلوب هر جامعه با وجود فناوری در آن رابطه مستقیم دارد و تربیت نسلی که بتواند از این فناوری استفاده کند و سپس در توسعه کشور خود گامی مؤثر بردارد، بی‌ارتباط با این فناوری نیست. بنابراین، تربیت کودکان در بستر فناوری و نظارت بر آنان، آن هم با شرایط و اقتضائات دنیای امروز از الزامات است. این موضوع زمانی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که جامعه هدف، به دلایلی، از برنامه‌های آموزشی خود عقب بيفتد و در جهانی

فکری و عاطفی دانش آموزان، به‌ویژه کودکان نوآموز، بر کسی پوشیده نیست. چه بسیار کودکان محرومی که می‌توانند از همان برنامه‌هایی در رشد خود بهره‌جویند که کودکان مناطق توسعه‌یافته بهره می‌برند. در این زمینه، حتی استفاده از محتوای آموزش مجازی کشورهای پیشرو نیز برای همه فراهم است. در عین حال، نظارت بر این فضا اهمیت فراوانی دارد، چرا که از منظر جرم‌شناسی، فضای مجازی هم‌زمان یک «محیط اجتماعی عمومی» و یک «محیط اجتماعی شخصی» است که ظرفیت وقوع جرم را دارد (قناد و خوشان‌تاش، ۱۳۹۶: ۳).

به گفتهٔ احمدی (۱۳۹۴) «اگر یکی از اهداف بلندمدت تعلیم و تربیت، آماده‌کردن دانش‌آموزان برای پذیرفتن تغییرات سریع اجتماعی باشد، باید آن‌ها را با ذهنی باز، منعطف و توانا برای ترکیب نوین اطلاعات پرورش داد؛ یعنی آن‌ها را به انسان‌هایی خلاق تبدیل کرد» که تفکر خلاق داشته باشد که نوعی تفکر است که «به پیدایش دیدگاه‌های جدید، رویکردهای نوپه‌ور، دورنمایی تازه و راه‌هایی جدید برای فهم و درک اشیا و موقعیت‌ها» منجر شود. تعلیم و تربیتی که با فناوری روز هماهنگ باشد و نگاهی بارور به علم داشته باشد، هم ماهیت خلاق دارد و هم پایه‌پای تغییرات نوین تغییر می‌کند و به دنیای دانش‌آموزان معانی و ماهیت متنوع و خلاق می‌دهد.

این نکته نیز حائز اهمیت است که موفقیت در این زمینه نیازمند وجود مدرسان، دبیران و مربیان توانمند است که نه تنها از نظر شیوه‌های آموزشی قوی باشند، بلکه ذهن باز و انتقادی نیز داشته باشند و بتوانند خود را با تغییرات و درخواست مداوم محیط اطراف خود تطبیق دهند و جریان روبه‌رشد اطلاعات را درونی کنند. چنین نیست که صرف معلم بودن، برای آموزش مجازی کفایت کند.

برخی از پژوهش‌های میدانی نشان می‌دهند، بیش از ۵۰ درصد از کودکان که مدت زیادی را با فضای مجازی سرگرم هستند، خلاقیت خود را از دست می‌دهند و مدام از دیگران تقلید می‌کنند و حتی از پس جزئی‌ترین مهارت‌های خودیاری نیز برنمی‌آیند

از آنجا که موضوع بحث مقاله حاضر تأثیر آموزش مجازی بر رشد عاطفی کودکان است، به‌ویژه زمانی که آموزش حضوری و تعامل اجتماعی کودکان با یکدیگر و آموزگاران به حداقل یا صفر می‌رسد، پرسش مهم آن است که تا چه میزان آموزش و همچنین پرورش مجازی در سنین ابتدایی رشد فکری و تربیت اجتماعی کودکان به رشد عاطفی آن‌ها منجر می‌شود و در این مسیر چه چالش‌هایی وجود دارد؟ از نظر قناد و خوشان‌تاش (۱۳۹۶)، مهم‌ترین موضوعی که انسان از سنین کودکی با آن روبه‌روست، یادگیری است که سبب تکامل عقل، جامعه‌پذیری و رشد شخصیتی و هویتی کودک می‌شود. این در حالی است که دو نکته همواره باید مورد توجه باشند: «استفاده از آموزش‌های مفید در راستای یادگیری در فضای مجازی و استفاده از راهکارهای مناسب برای مراقبت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی. به‌ویژه سنین قبل از دبستان دوران طلایی رشد و پرورش

و شناخت استعدادهای نهفتهٔ کودکان است. یادگیری هر مهارت به فضای تربیتی کودک وابسته است و چنانچه از پرورش حواس و مهارت‌های کودک غافل شویم، این فرصت طلایی را از کودک، به واسطهٔ سرگرم شدن مدام وی با لوازم آموزش مجازی، سلب کرده‌ایم.

اهداف پنهان و آشکار

در این قسمت به آن دسته از تحقیقاتی بسنده شده است که هدف خود را آموزش مجازی برای دانش‌آموزان و کودکان قرار داده‌اند؛ اگرچه تحقیقاتی که دربارهٔ نقش آموزش مجازی در تربیت کودکان باشد، به‌دلیل ترجیح بر آموزش حضوری، کمتر است.

هدف نخست آموزش مجازی، کمک به فراگیرنده است تا در کنار شیوه‌های فکر کردن، احساس خود را نیز در زندگی واقعی نشان و رشد دهد. توجه به آگاهی و آزادی فراگیرندگان نیز می‌تواند در مرحلهٔ بعد مورد توجه باشد. تربیت فراگیرندگان به‌عنوان عضو سودمند جامعه، به معنی آماده کردن آن‌ها برای شغل و زندگی در آینده نیز هست. بین ارتباط راهبردی و تعاملات فراگیرندگان در آموزش مجازی با پیشرفت تحصیلی، ارتباط معناداری وجود دارد، زیرا مؤلفه‌ای که بیشترین توان پیش‌بینی تعاملات و پیشرفت تحصیلی را دارد، تعامل مربی یا معلم با فراگیرندگان در طراحی و برنامه‌ریزی است.

قناد و خوشان‌تاش (۱۳۹۶) به تأثیر فضای مجازی بر دو نظریهٔ جرم‌شناسی فرهنگی و معاشرت‌های ترجیحی و مقولهٔ فلسفه برای کودکان پرداخته‌اند. همچنین **جهان‌دیده و گلی (۱۳۹۵)** به عوامل مؤثر در رشد عاطفی کودک و جایگاه و اهمیت آن از دیدگاه قرآن و اهل بیت(ع) پرداخته و معتقدند با توجه به تأکید بسیار اسلام بر توجه عاطفی والدین نسبت به فرزندان، هرگونه نابسامانی در خانواده و فضای نظارتی آن پیامدهای جبران‌ناپذیری بر فرزندان خواهد داشت و این اختلال شخصیتی، در آینده خود را به‌صورت پریشانی، ناامنی، و فشارهای روانی نمایان می‌کند. **جعفریان و مویدیان (۱۳۹۶)** بر این باورند که فناوری در ارتباطات تمام ابعاد زندگی را متحول کرده و داده‌های آموزشی با پذیرش رویکرد مدرن و حذف بسیاری از محدودیت‌های معمول در آموزش فیزیکی، از طریق محیط مجازی منتقل می‌شود. در این میان، تأثیر فضای مجازی بر آگاهی کودکان از مسائل دینی، رشد زیادی را نسبت به آموزش حضوری نشان می‌دهد، در حالی که این روش آموزشی تأثیری بر انجام فرائض، واجبات و ترک محرمات نداشته است.

صایمی و دردی (۱۳۹۷) نشان می‌دهند، برنامه‌ریزی درسی بدون در نظر گرفتن جنبه‌های روان‌شناختی دانش‌آموزان میسر نمی‌شود و توجه به تحولات روان‌شناختی در افراد، یعنی رشد شناختی، عاطفی و اجتماعی، اهمیت فراوان دارد. در این خصوص لازم است برنامه‌ریزی درسی متناسب با ابعاد یادشده در هر دوره و پایهٔ تحصیلی طرح شود. این موضوع در برنامه‌ریزی آموزش مجازی نیز نیازمند متناسب‌سازی بر حسب پایه‌های آموزشی است. **آزادپور و دیگران (۱۳۹۷)** به این نتیجه رسیده‌اند که اثربخشی آموزش مجازی، بر یادگیری کودکان دارای معلولیت جسمی و حرکتی شدید در مهارت‌های جسمی و حرکتی، دیداری، کلامی و زبانی تأثیر معناداری ندارد، در حالی که در مهارت‌های اجتماعی، شناختی و رفتاری تأثیر معنادار دارد.

بررسی مزایا و محدودیت‌های آموزش مجازی از جنبه‌های اقتصادی، آموزشی، فرهنگی و زمانی، و تغییر نقش و جایگاه مدرس در آموزش مجازی و بررسی اینکه این تغییر نقش چه مزایا و محدودیت‌هایی به همراه داشته است نیز محور توجه برخی پژوهش‌ها بوده است. برای توسعه و تکمیل نظام آموزش از راه دور در آموزش و پرورش نیز باید زمینه‌های لازم را فراهم کرد. در نظر علیزاده و دیگران (۱۳۹۹)، رسانه‌ها بر تربیت و رشد کودکان و نوجوانان مؤثرند و بین میزان استفاده از رسانه‌های جمعی و رشد شناختی و اجتماعی کودکان رابطه معناداری وجود دارد. این در حالی است که بین میزان استفاده از رسانه‌های جمعی و رشد عاطفی و روانی کودکان رابطه معناداری وجود ندارد.

بدون تردید پیشرفت مطلوب هر جامعه با وجود فناوری در آن رابطه مستقیم دارد و تربیت نسلی که بتواند از این فناوری استفاده کند و سپس در توسعه کشور خود گامی مؤثر بردارد، بی‌ارتباط با این فناوری نیست

برخی پیامدها و یافته‌ها

آموزش مجازی قابلیت‌های فراوانی دارد که مهم‌ترین آن‌ها از این قرارند: ذخیره‌سازی و پردازش حجم عظیمی از اطلاعات؛ دسترسی به اطلاعات بدون محدودیت‌های زمانی و مکانی؛ به کارگیری شیوه‌هایی چون استفاده از مسابقه، سرگرمی و شبیه‌سازها؛ استفاده از فضاهای شاد دیجیتالی و بدون اضطراب برای جست‌وجو؛ کاهش هزینه‌های آموزشی و دسترسی انعطاف‌پذیر؛ روان‌سازی ارتباط معلمان و شاگردان؛ استفاده از محتوای آموزشی به شیوه‌های دیداری و شنیداری؛ امکان به اشتراک گذاری اطلاعات به صورت نامحدود؛ ایجاد انگیزه در دانش‌پذیران در تولید محتوای شخصی برگرفته از مواد درسی توصیه‌شده؛ تنظیم آهنگ یادگیری با توجه به شرایط خود دانش‌آموز. به علاوه، در محیط مجازی «امکان ارائه داده‌های پیچیده به دانش‌آموزان وجود دارد. با تسهیل شیوه‌های دسترسی به این داده‌ها می‌توان در کنار سرگرم‌کننده بودن، امکان یادگیری آسان را نیز برای آن‌ها فراهم کرد» (رضایی و مقامی، ۱۳۹۸: ۱۶۸). همچنین، «میان استفاده از آموزش مجازی و خلاقیت نوآموزان و دانش‌آموزان هم‌بستگی مثبت و معنادار وجود دارد» (احمدی، ۱۳۹۴: ۵۱).

لازم است اسبابی فراهم یا تدوین شود که آموزش‌های نوین در بستر شبکه‌های مجازی نتوانند دانش‌اندوزان در رده‌های گوناگون را، به‌ویژه دسته‌هایی چون کودکان را که بیشتر در معرض هویت‌زدایی هستند، از اهداف عالی انسانی دور و به ربات‌هایی برنامه‌پذیر تبدیل کنند. نگرانی عمده استفاده از آموزش مجازی، دور شدن از روابط انسانی و حرکت به سوی دنیای مجازی است. از طرف دیگر نباید با حالتی مقلد مجذب آموزش مجازی و امکانات جذاب آن شد، چرا که در چنین شرایطی، نقد آن ممکن نیست یا کم‌اهمیت می‌شود. برخی از پژوهش‌های میدانی نشان می‌دهند، بیش از

۵۰ درصد از کودکانی که مدت زیادی را با فضای مجازی سرگرم هستند، خلاقیت خود را از دست می‌دهند و مدام از دیگران تقلید می‌کنند و حتی از پس جزئی‌ترین مهارت‌های خودیاری نیز بر نمی‌آیند. اکثر این کودکان ارتباط اجتماعی را نمی‌آموزند و رشد کلامی بسیار ضعیفی دارند. متأسفانه اکثر این کودکان مسئولیت‌پذیر نیستند و معمولاً در انجام وظایف شخصی خود ناموفق هستند. همچنین، والدین به دلایل تربیتی نمی‌توانند فرزند خود را به یادگیری در فضای مجازی و فرمان‌پذیری از مربیان و آموزگاران خود مجاب کنند. از آنجا که اهمیت فضا و روش‌های آموزشی برای رشد همه‌جانبه کودک و در آن میان رشد اجتماعی و عاطفی او برجسته است (حاج‌حسینی و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۸)، به هیچ وجه نمی‌شود منکر تأثیر فضای اجتماعی تعاملی بر رشد عاطفی کودک شد چرا که فضای مجازی به میزان قابل تاملی کودک را از فضای اجتماعی حضوری دور کرده و تأثیرپذیری او را از مربی و هم‌سالان به‌منظور کاوش بیشتر در خود و دیگران محروم می‌سازد.

براساس «فرضیه جبران اجتماعی»، استفاده از شبکه‌های مجازی «سبب کاهش افسردگی در افرادی می‌شود که دارای فقر ارتباط اجتماعی هستند» (باقرزاده، ۱۳۹۹: ۱۲۷). حال باید دید فقر این نوع روابط پیش از این از کجا ناشی شده است و آیا تعامل کودک در فضای مجازی، تنها عامل بروز اختلالات یا رشد عاطفی وی در آینده است؟ از نقطه نظر «سازگاری»، رویکردهای نوین در روان‌شناسی آموزش بر «تحول محصول تعامل درهم‌تنیده دو فرایند دائمی رشد و یادگیری مبتنی است و بهترین فرصت رشد زمانی است که کودک امکان مشارکت فعال و یادگیری کنشگرانه در محیط را داراست» (حاج‌حسینی و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۸). «آموزش سازاگر» بر «یادگیری خودانگیخته و اکتشافی» تأکید دارد و معتقد است، یادگیری در «حین عمل، در موقعیت مسئله و هنگام کشف توسط خود فرد اتفاق می‌افتد؛ به جای آنکه حاصل جریان یک‌طرفه انتقال اطلاعات از جانب ما باشد» (حاج‌حسینی و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۸).

امروزه رسانه‌ها به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی انتقال و گسترش ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی، در رفتار کودکان و نوجوانان و تغییر رفتار اجتماعی آنان نقش مهمی دارند

«یادگیری خودانگیخته» بر رفتار کودک در بافت اجتماع تأثیر گذار است. به عبارت دیگر «یادگیرنده کنشگری فعال در بستر تعامل اجتماعی است و در تعامل با افراد آگاه‌تر از خود و بهره‌مندی از حمایت دیگری، می‌آموزد و از این طریق در حرکت به سوی سطح بالقوه خود رشد می‌کند.» «اکتشاف گروهی» از طریق تعامل کودک با کودکان هم‌سن، کمک‌های کودکان بزرگ‌تر و حمایت مربیان صورت می‌پذیرد و می‌تواند کودک را به‌عنوان یک کاوشگر در بستر تعامل اجتماعی پرورش دهد (حاج‌حسینی و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۸). کسب مهارت‌های اجتماعی یکی از عناصر مهم اجتماعی شدن در همه فرهنگ‌هاست و وجود روابط صمیمی با دیگران می‌تواند منبع ایمنی،

منابع

۱. آزادپور، مریم؛ و دیگران (۱۳۹۷). «اثربخشی روش آموزش مجازی علوم بر یادگیری کودکان دارای معلولیت جسمی و حرکتی شدید». پنجمین همایش ملی روان‌شناسی مدرسه. تهران.
۲. احمدی، امینه (۱۳۹۴). «رابطه آموزش مجازی و خلاقیت دانش‌آموزان در هزاره سوم». فصلنامه خانواده و پژوهش. شماره ۲۹.
۳. امامی‌ریزی، کبری (۱۳۹۵). «تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان». دوماه علمی پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی (۹۳). صص ۲۱۳-۲۰۶.
۴. باقرزاده همایی، مهرانگیز (۱۳۹۹). «تأثیر عملکرد آموزش در فضای مجازی در تعاملات یاددهی و یادگیری». پژوهش‌نامه اورمزد. شماره ۵۱ (ب). صص ۱۳۵-۱۲۶.
۵. جعفریان، هادی؛ و مؤیدیان، حسام‌الدین (۱۳۹۶). «اثربخشی آموزش مجازی بر تربیت باورهای دینی کودکان». زندگی ناب، ۵ (۱۶). صص ۴۶-۲۵.
۶. جهانپنده، سمیه؛ گلی، زهراسادات (۱۳۹۵). «رشد عاطفی کودک از دیدگاه اسلام». دومین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم تربیتی و روان‌شناسی ایران. قم.
۷. حاج‌حسینی، منصوره؛ ناجی، الهام و دیگران (۱۳۹۹). «مطالعه پدیدارشناختی مدرسه طبیعت و پیامدهای آن در رشد عاطفی و اجتماعی کودکان». فصلنامه پژوهش‌های کاربردی روان‌شناختی. ۱۱(۱). صص ۱۳۶-۱۱۷.
۸. رحیمی، محمد؛ فتحی، لیلا؛ افراسیابی، فاطمه؛ و اسکندری اندبیلی، رعنا (تابستان ۱۳۹۸). «بررسی رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به ناهنجاری‌های اخلاقی». نشریه علمی انتظام اجتماعی، سال یازدهم، شماره دوم. ۱۶۰-۱۳۵.
۹. رضایی‌پور الماسی، مارال؛ و مقامی، حمیدرضا (تابستان ۹۸). «تأثیر واقعیت مجازی بر یادگیری دانش‌آموزان پایه دهم در درس شیمی». فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی. دوره ۱۳. شماره ۴۵. صص ۱۷۱-۱۵۷.
۱۰. علیزاده، رضا؛ داداشی، فران؛ و منصوری، ناصر (۱۳۹۹). «تأثیر رسانه بر رفتار کودکان و دانش‌آموزان دوره ابتدایی». کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در روان‌شناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و آموزشی، تهران.
۱۱. قناده، فاطمه؛ و خوشان‌تاش، مهسا (فروردین ۱۳۹۶). «ظرفیت‌های فضای مجازی در فلسفه برای کودکان و پیشگیری از جرم». دومین کنفرانس بین‌المللی و پژوهشی. تهران.
۱۲. قهنویه، حسن؛ اسفندیاری، حسین؛ و احمدپور، مرضیه (۱۳۹۷). «نقش رسانه در سلامت و تربیت فرزندان». نخستین جشنواره تألیفات علمی برتر علوم انسانی اسلامی جایزه ویژه علامه جعفری. تهران.
۱۳. صایمی، حسن؛ و دردی محمدی، فیروزه (۱۳۹۷). «برنامه‌ریزی درسی بسا تأکید بر رویکرد عاطفی، اجتماعی و شناختی در نظام آموزشی ایران». کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت، روان‌شناسی، حقوق و مطالعات فرهنگی - اجتماعی. خوی.

اعتماد، راحتی و آسایش در برابر مشکلات زندگی باشد. عملکرد دانش‌آموز در کلاس و خروجی رفتار وی پس از کلاس نیز به این عوامل و عوامل دیگری چون حمایت مربی از این عملکرد بستگی دارد. اما نقش مربی در این تعاملات تنها از زمان پیش‌دستانی و دبستان آغاز می‌شود. چنانچه والدین در سنین کودکی پیش از دبستان تا ابتدای ورود به دوره ابتدایی نتوانسته باشند بستر اجتماعی‌شدن را برای فرزند خود فراهم کنند، مربی با چالشی جدی در تعامل با دانش‌آموز روبه‌رو خواهد شد و چنانچه قرار باشد فضای مجازی رابط بین آن‌ها باشد، مشکلات برقراری ارتباط و تعامل اجتماعی به سختی قابل حل شدن خواهند بود. موضوع زمانی پیچیده‌تر می‌شود که فضای مجازی، با تمام جذابیت‌های خود برای کودکان، بیشتر آن‌ها را جذب سرگرمی‌های مجازی کند و با نبود معلمی که ناظر به اعمال آن‌ها باشد، آموزش به کمترین بازدهی خود برسد.

جمع‌بندی

امروزه رسانه‌های مجازی به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی انتقال و گسترش ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی و آموزشی، در رفتار کودکان و نوجوانان و تغییر رفتار اجتماعی آنان، نقش مهمی دارد. با در نظر گرفتن شرایط خاصی همچون بحران شیوع یک بیماری فراگیر، که کودکان و دانش‌آموزان نمی‌توانند به‌طور حضوری از فضای مهدکودک و مدرسه استفاده کنند، فضای مجازی به‌صورت ابزاری ضروری خود را به اثبات رسانده و به دغدغه بزرگ والدین و مسئولان تبدیل شده است. کودکان و نوجوانان اکنون مجبورند در کنار سرگرمی‌های فضای مجازی، به جنبه‌های آموزشی آن نیز پی ببرند و از این ابزار هوشمندانه‌تر و هدفمندتر استفاده کنند. گاهی این محیط وسوسه‌برانگیز کنجکاو کودکان و دانش‌آموزان را تحریک می‌کند و گاهی ممکن است در اثر بی‌توجهی والدین، آسیب‌های فراوانی به آنان وارد کند. پدر و مادر اولین معلم فرزندان خود هستند، اما برخی از آن‌ها تلاش می‌کنند نقش تربیتی خویش را بر رسانه‌ها، مهدها و مدرسه‌ها بگذارند و با سرگرم کردن فرزندان با رسانه‌هایی چون تلویزیون و اینترنت، از بار مسئولیت تربیتی خود شانه خالی کنند.

امروزه رسانه‌ها به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی انتقال و گسترش ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی، در رفتار کودکان و نوجوانان و تغییر رفتار اجتماعی آنان نقش مهمی دارند. در عین حال، از آنجا که امروزه با زندگی مدرن، اینترنت و فضای مجازی جزء لاینفک زندگی بشر شده‌اند، خواه‌ناخواه کودکان برای بازی و دسترسی به فضای مجازی شوق فراوانی دارند. از این‌رو والدین باید حرکت گام‌به‌گام در نظارت بر فعالیت‌های کودکان را در این فضا وظیفه‌ای پرچالش برای خود محسوب کنند. والدین می‌توانند با نظارت و برنامه‌ریزی و قانون‌گذاری باعث شوند کودکان تجربه‌ای لذت‌بخش از فضای مجازی و بازی با وسایل هوشمندی چون تبلت داشته باشند. سامانه‌های جذاب و پرباری در اینترنت وجود دارند که ارائه خدمات به افراد نوپایی را که برای نخستین بار جست‌وجو و کاوش در دنیای پهناور اینترنت را آغاز کرده‌اند، در دستور کار خود قرار داده‌اند. استفاده از این خدمات می‌تواند فرصت‌های آموزشی مفیدی را برای کودکان فراهم آورد و حتی باعث پرورش رشد همه‌جانبه آنان شود.

زهره شعبان

درمانگر کودک و نوجوان

اضطراب جدایی

اشاره

عادی جدا کرد (هالچین، ۱۳۹۳). البته برای بررسی دقیق تر اضطراب جدایی بهتر است علائم اختصاصی آن ارزیابی شوند. از نظر DSM۴، اضطراب جدایی این علائم را دارد:

- ناراحتی شدید و مداوم هنگام جدایی یا احتمال جدایی از خانه یا افرادی که به آن‌ها دل بستگی دارد؛
 - نگرانی شدید و مداوم در مورد از دست دادن یا آسیب دیدگی احتمالی افرادی که به آن‌ها دل بستگی دارد؛
 - نگرانی شدید و مداوم درباره اینکه یک رویداد ناگوار باعث جدایی از افرادی خواهد شد که به آن‌ها دل بستگی دارد؛ مثل دزیده شدن یا گم شدن).
 - اکراه یا امتناع مداوم از رفتن به مدرسه یا جاهای دیگر به دلیل ترس از جدایی؛
 - ترس شدید و مداوم یا اکراه از تنها ماندن در خانه یا جاهای دیگر، بدون حضور افرادی که به آن‌ها دل بستگی دارد یا افراد بزرگ‌تر؛
 - اکراه یا امتناع مداوم از خوابیدن بدون حضور یکی از افرادی که به آن‌ها دل بستگی دارد، یا خوابیدن در مکانی غیر از خانه خود؛
 - کابوس‌های مکرر (در موضوعاتی مانند سیل، زلزله، تصادف و ... با محوریت جدایی از فرد مورد علاقه)؛
 - شکایت‌های مکرر از نشانه‌های ناراحتی بدنی (مانند سردرد، دل درد، تهوع یا استفراغ) هنگام جدایی یا احتمال جدایی از افرادی که به آن‌ها دل بستگی دارد.
- چنانچه کودک حداقل سه نشانه از نشانه‌های ذکر شده را به مدت حداقل چهار هفته تجربه کند، به احتمال زیاد از اضطراب جدایی رنج می‌برد (مش، ۱۳۸۹).

علت‌ها

هرچند برای اختلالات اضطرابی در کودکان عوامل متعددی مانند خلق و خو، ژنتیک و عوامل عصبی-زیستی عنوان می‌شوند، اما یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین آن‌ها عوامل خانوادگی است. شیوه‌های فرزندپروری مانند طرد کردن، کنترل بیش از حد، و همچنین محافظت بیش از حد، در بروز این اختلال نقش اساسی دارند. نتایج تحقیقات در زمینه دل بستگی نشان می‌دهد، مادرانی که اختلالات اضطرابی دارند، خودشان دل بستگی ناپایمن دارند و به احتمال ۸۰ درصد کودکانشان هم به‌طور ناپایمن دل بسته می‌شوند (مش، ۱۳۸۹).

اضطراب به زبان روان‌شناسی تحلیلی به معنی نبود احساس امنیت است. از نظر **یانگ** (پایه‌گذار رویکرد طرح‌واره درمانی)، هر کودک پنج نیاز عاطفی دارد که بنا بر نوع ارتباطی که با والدینش تجربه می‌کند، ممکن است برخی

با ورود کودکان به سنین دبستان، نیاز آن‌ها به هم‌پازی اهمیت زیادی پیدا می‌کند. در این سنین کودکان از کنار هم بودن لذت می‌برند و زمان زیادی از زندگی روزمره خود را صرف بازی‌های گروهی می‌کنند. به مرور بازی‌های اجتماعی آن‌ها پیچیدگی بیشتری پیدا می‌کند. همچنین، آن‌ها دوست دارند در گروه‌های دوستی کوچک و بزرگ، مهارت‌های اجتماعی خود را ارزیابی کنند. از سویی دیگر، والدین ترجیح می‌دهند کودکانشان زیر نظر مربیان آموزش ببینند و برای ورود به دبستان آمادگی‌های لازم را به دست آورند. تجربه ورود به پیش دبستان برای اغلب کودکان تجربه‌ای شیرین و به یادماندنی است، اما نه برای همه آن‌ها...

برخی از کودکان زمان ورود به مراکز آموزشی اضطراب زیادی را تجربه می‌کنند. آن‌ها با چسبیدن به والدین و پنهان شدن پشت آن‌ها تلاش می‌کنند والدین را از تصمیم خود منصرف کنند و اگر مجبور شوند از والد خود جدا شوند، ساعات زیادی نزدیک در ورودی اشک می‌ریزند و بی‌تابی می‌کنند. هرچند این کودکان به فعالیت‌های اجتماعی و دوستانشان علاقه‌مندند، اما ترجیح می‌دهند در خانه بمانند.

کلیدواژه‌ها: اضطراب جدایی، نیاز امنیت، طرح‌واره

یکی از مشکلات شایع در دوران کودکی، اضطراب جدایی است. اگرچه تمام کودکان هنگام ورود به محیطی جدید سطحی از اضطراب را تجربه می‌کنند، اما اضطراب کودکان مبتلا به اضطراب جدایی همیشگی است و از لحاظ شدت به اندازه‌ای است که با موقعیت تناسب ندارد و گریه و شیون‌ها، نامتناسب با شرایط و بسیار زیادند. این اضطراب همیشگی، به مرور باعث می‌شود کودک و والد نتوانند زندگی روزمره خود را مدیریت کنند و در کار و زندگی آنان اختلال به وجود آید. مادری را تصور کنید که برای جداسدن از کودکش، هر روز شاهد ناراحتی و گریه اوست و در نهایت، بعد از چانه‌زنی‌ها و وعده و وعید دادن‌های بی‌فایده، مجبور می‌شود کودک را به مربیان بسپارد و با تأخیر زیادی خود را به محل کارش برساند. در محل کار نیز دائم از مرکز آموزشی با او تماس می‌گیرند و نگرانی او را بیشتر می‌کنند. در نهایت، بعد از دریافت یک توبیخ جدی از مدیر، تصمیم می‌گیرد به دنبال کودکش برود و برای ساعتی که سرکار است، فکر دیگری بکند.

کودکان عادی، زمانی که در موقعیتی دشوار قرار می‌گیرند، تلاش می‌کنند برای بهتر شدن حال خودشان و کنترل هیجانشان کاری کنند. مثلاً با خود شعری را زمزمه کنند یا نقاشی بکشند. اما کودکانی که اضطراب افرافی را تجربه می‌کنند، گویا نمی‌توانند این هیجان را کنترل کنند. با وجود این چهار ویژگی^۱، با اطمینان می‌توان اضطراب افرافی و ناسالم را از اضطراب‌های

از این نیازها برآورده نشوند. نیاز برآورده نشده مانند عینکی نامرئی (طرحواره) در مقابل دیدگان فرد قرار می‌گیرد و او از پشت قاب‌های این عینک در مورد دنیا و افرادی که در اطرافش قرار می‌گیرند، قضاوت می‌کند و قضاوت‌های او به‌نوعی ارتباط او را با جهان اطرافش رقم می‌زند.

نیاز به امنیت بزرگ‌ترین و مهم‌ترین نیاز عاطفی هر فرد است که در صورت برآورده نشدن به انواع مختلفی از طرحواره تبدیل می‌شود (یانگ، ۱۳۹۴). جالب این است که طرحواره‌ها از نسلی به‌نسلی دیگر منتقل می‌شوند. به‌عنوان مثال، مادری را در نظر بگیرید که طرحواره بی‌اعتمادی دارد. این مادر همیشه نگران است که در مرکز آموزشی با کودکش بدرفتاری کنند یا کودکان دیگر به او آسیب بزنند. او این نگرانی را با تلفن‌های مکرر و اطمینان‌طلبی‌های دائمی به کودکش منتقل می‌کند. گو اینکه همیشه انتظار رویداد ناخوشایندی را دارد. بدین ترتیب، کودک از نگرانی مادر نگران می‌شود و احساس می‌کند مبادا در نبود مادر خطری جدی او را تهدید کند!

از نظر روان‌شناسی تحلیلی، در اغلب مواقع، اضطراب‌های کودک نوع پیشرفته‌ای از اضطراب والد است. در این مثال به یک نمونه از طرحواره‌هایی اشاره شد که در صورت برآورده نشدن نیاز امنیت به وجود می‌آیند. در صورت برآورده شدن این نیاز، انواع دیگری از طرحواره‌ها نیز ممکن است به‌وجود آیند.^۲

درمان

از آنجا که کودکان مبتلا به اختلالات اضطرابی بیش از حد درون‌گرا، آرام، خجالتی و مطیع هستند، ممکن است به نگرانی آن‌ها توجه نشود. برخلاف کودکانی که دیگران را خشمگین و ناراحت می‌کنند، کودکان مضطرب غالباً موجب ناراحتی کسی نمی‌شوند. در نتیجه، فقط درجه بالای این اختلال مورد توجه مربیان و والدین قرار می‌گیرد.

برای کم کردن مشکلات این کودکان، چند راهکار توصیه می‌شود:

- ۱. بررسی علت ترس و اضطراب کودک:** ممکن است دلیل اضطراب کودک احساس ضعف در مهارت‌های فردی و بین فردی باشد. آموزش مهارت‌های دوستیابی و ارتباط با همسالان یا خودیاری می‌تواند به کم کردن اضطراب این کودکان و افزایش اعتمادبه‌نفس او کمک شایانی کند.
- ۲. کم کردن واکنش‌های فوری کار اندام‌شناختی (فیزیولوژیکی):** یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل در کنترل اضطراب، عوامل کار اندام‌شناختی است. زمانی که بدن برانگیخته می‌شود، حتی اتفاقات عادی به‌عنوان خطر تجزیه و تحلیل می‌شوند و بدین ترتیب مشکل این کودکان در برانگیختگی جسمی مربوط به اضطراب (مانند بالا رفتن تپش قلب، لرزش دست، تعریق کف دست و گرفتگی عضلانی) دو چندان می‌شود. یکی از بهترین و مؤثرترین راه‌ها برای کنترل واکنش‌های جسمانی، تنفس عمیق دیافراگمی است که بعد از چندبار انجام آن، بدن به حالت آرامش بازمی‌گردد. برای یاد دادن این فن به کودک، می‌توان از او خواست ربه‌هایش را از هوا پر و به تعداد شمع‌های تولدش فوت کند (درو، ۱۳۹۳).

۳. گام به گام کردن جدایی و دادن زمان بیشتر به کودک برای آشنایی با محیط: از آنجا که اضطراب این کودکان در مقایسه با کودکان عادی بیشتر است، ممکن است زمان خوگیری آن‌ها به محیط طولانی شود. بدین منظور، بهتر است کودک ابتدا زمان‌هایی بدون حضور بقیه کودکان و در کنار مادرش به محیط آموزشی برود و با مربی خود دیدار

کند. چنانچه کودک با یکی از هم‌کلاسی‌هایش در خارج از محیط آموزشی ارتباط و رابطه صمیمانه برقرار کند، بهتر می‌تواند بر اضطراب خود غلبه کند (دوگانجی، ۱۳۹۳).

۴. بالابردن احساس کنترل او: بهتر است حضور کودک در روزهای اول کوتاه باشد و بنا به درخواستش بتواند محیط را ترک کند. به مرور کودک می‌تواند گاه به گاه به والدینش زنگ بزند و از در دسترس بودن آن‌ها اطمینان حاصل کند.

۵. همراه داشتن شیء انتقالی: همراه داشتن شیء انتقالی از منزل مانند عروسک مورد علاقه، عکس یا عطر مادر می‌تواند در تحمل ناراحتی به کودک کمک کند. کودک مجاز است هر زمان که احساس دل‌تنگی می‌کند، به سراغ شیء آرامش‌بخش خود برود، اما آن را از کیفش بیرون نیاورد (دوگانجی، ۱۳۹۳).

۶. برطرف کردن اضطراب مادر (یا والد): همان‌طور که گفته شد، اضطراب مادر نقش اساسی در اضطراب کودک دارد. البته بسیاری اوقات این اضطراب‌ها خارج از هوشیاری والد قرار دارند. اضطراب این کودکان بسیار به درمان مقاوم است. چه‌بسا تا زمانی که اضطراب مادر درمان نشود، کودک نمی‌تواند احساس آرامش داشته باشد. در این خصوص، ارتباط با درمانگر کودک کمک شایانی به حل این مشکلات می‌کند.

نتیجه‌گیری

اضطراب جدایی یعنی ناراحتی و بی‌تابی کودک در زمان ترک بزرگسالی که به او وابسته است. این اضطراب از نیمه دوم سال اول زندگی شروع می‌شود و تا پایان دو سالگی ادامه دارد. اگرچه این اضطراب در کودکان بسیار شایع است، اما همیشه روی نمی‌دهد و به خلق و خوی کودک، کیفیت فرزندپروری و موقعیت بستگی دارد (برک، ۱۳۸۸). این اضطراب در سنین پیش از دبستان مانع از حضور کودک در محیط‌های آموزشی و ارتباط با همسالان می‌شود. چنانچه اضطراب جدایی در سنین کودکی درمان نشود، مقدمه‌ای برای اضطراب اجتماعی در سنین نوجوانی و بزرگسالی خواهد بود.

پی‌نوشت‌ها

۱. اضطراب همیشگی، نامتناسب با موقعیت، ایجاد اختلال در کار و فعالیت روزمره و حس عدم کنترل
۲. مانند طرحواره رهاشدگی، طرحواره محرومیت هیجانی، طرحواره نقص و شرم و ...

منابع

۱. لورا برک؛ یحیی سیدمحمدی (۱۳۸۸). روان‌شناسی رشد (از لقاچ تا کودکی). ج اول. انتشارات رشد. تهران.
۲. آتنا دروز؛ غزال رضوانی (۱۳۹۳). ترکیب بازی درمانی با رفتاردرمانی شناختی. انتشارات وانی. شهر؟
۳. جورج دوگانجی؛ آن کندل؛ سولماز جوکار؛ یاسمن بانکی (۱۳۹۳). با کودک بدقلق و ناآرام چه کنیم؛ مهارت‌های عملی برای والدین و مشاوران. انتشارات ارجمند. شهر؟
۴. اریک جی مش؛ دیوید ای وولف. ترجمه محمد مکی‌آبادی، اصغر مظفری، عدل فروغ‌الدین (۱۳۸۹). روان‌شناسی مرضی. انتشارات رشد. تهران.
۵. یانگ، جفری، کلوکسو، ژانت، ویشتار، مارجوری، حمیدپور، حسن، (۱۳۹۴). طرحواره‌درمانی، راهنمای کاربردی برای متخصصان بالینی، انتشارات ارجمند.
۶. ریچارد پی هالجین؛ ویبورن کراس؛ یحیی سیدمحمدی (۱۳۹۳). آسیب‌شناسی روانی، دیدگاه بالینی درباره اختلالات روانی. نشر روان. شهر؟

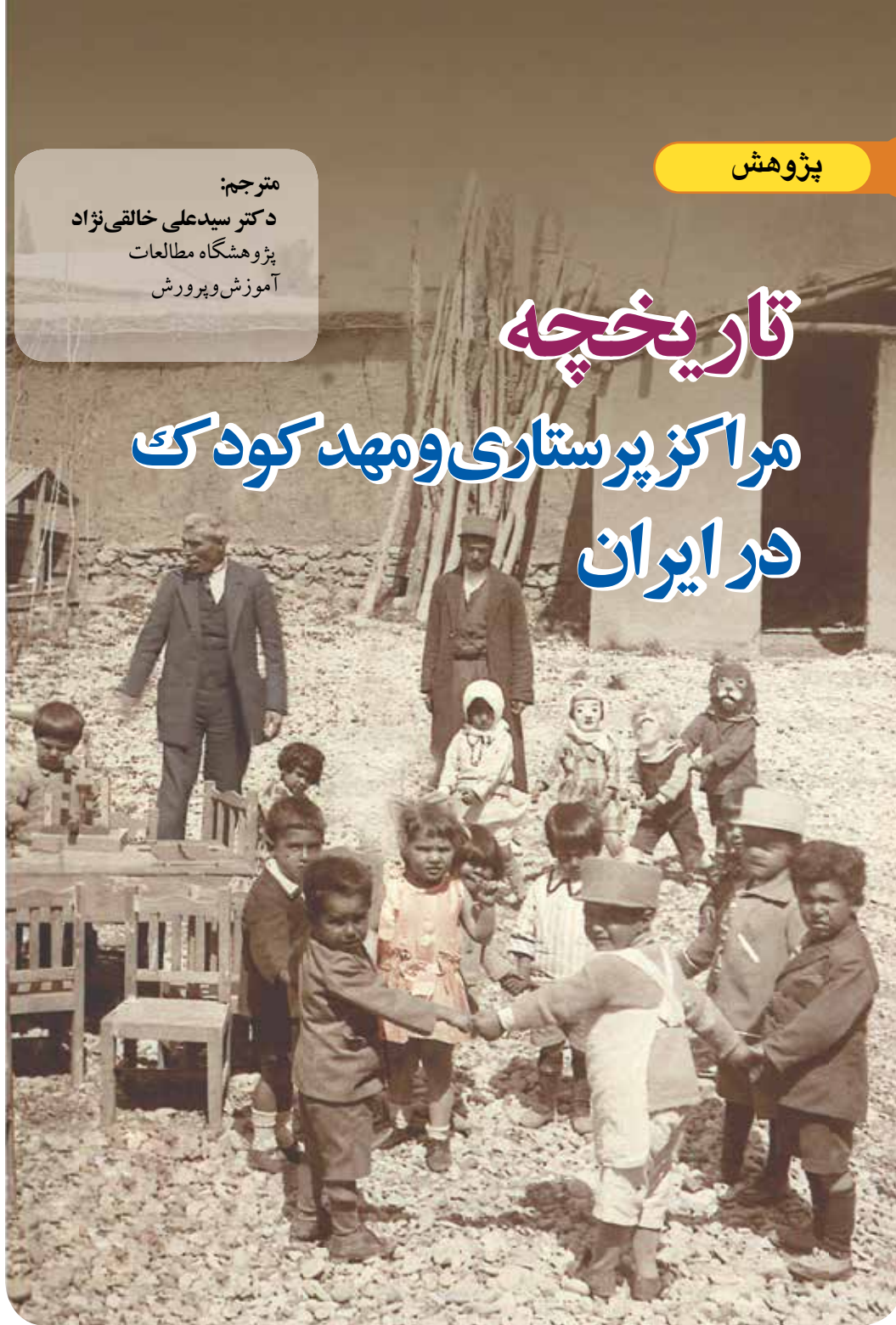
مترجم:

دکتر سیدعلی خالقی نژاد

پژوهشگاه مطالعات

آموزش و پرورش

تاریخچه مراکز پرستاری و مهد کودک در ایران

اولین مهدکودک مدرن برای کودکان ایران را در سال ۱۳۰۳ شمسی **جبار عسگرزاده** (بعدها باغچه‌بان) در تبریز راه‌اندازی کرد. مهدکودک برای او همان باغ کودک بود. باغچه‌بان در سال ۱۳۰۷ شمسی به شیراز مهاجرت کرد و کودکان را در آنجا نیز بنیان نهاد. برنامه آموزشی باغچه‌بان شامل فعالیت‌هایی بود از قبیل خواندن و به یاد آوردن شعرها، داستان‌ها، فعالیت آزادانه، بازی و کشف محیط طبیعی و اجتماعی. در زمان باغچه‌بان، ادبیات

فهم هویت تاریخی تربیت و مراقبت اوان کودکی، با توجه به فراز و نشیب‌های زیادی که کودکان این دوره سنی در بافت ایران تجربه کرده‌اند، بسیار مهم است، چرا که چنین فهمی می‌تواند راهنمای سودمندی برای ذی‌نفعان در پرهیز از اشتباهات و حفظ ظرفیت‌ها و تجربه‌های ارزشمند گذشته باشد. این جستار کوتاه قصد دارد در راستای چنین فهمی، شمه‌ای از تاریخچه مراکز پرستاری و مهدکودک در ایران را معرفی کند (مترجم).

کودک بسیار کمیاب بود. او خودش شروع کرد به نوشتن شعرها و داستان‌ها و تولید فعالیت‌هایی براساس قصه‌های محلی.

در سال ۱۳۱۰ شمسی «وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه»^۱ اولین گواهی مهدکودک رسمی را برای **بورصبا هیوسبیان**^۲ تصویب کرد و دو سال بعد (۱۳۱۲ شمسی) شورای عالی صنایع مستظرفه اولین مجموعه قوانین را برای مهدکودک‌ها به تصویب رساند. سن کودکان برای مهدکودک بین چهار تا هفت سال در نظر گرفته شد (صدیق، ص ۴۵۵). برنامه درسی مهدکودک نیز شامل بازی‌ها، کاردستی، نقاشی، شعر و سرود، قصه‌گویی، گردش میدانی، و آموزش‌های مقدماتی درباره خواندن و نوشتن بود. در ادامه، مهدکودک‌های خصوصی در تهران و دیگر شهرها گسترش یافتند و تعداد آن‌ها از ۵۰ مورد در سال تحصیلی ۱۳۲۶-۱۳۲۵ به ۱۶۸ مهد در سال تحصیلی ۱۳۳۶-۱۳۳۵ رسید.

در سال ۱۳۳۴ وزارت فرهنگ دفتر مستقلی برای نظارت بر مهدکودک و سازمان‌دهی کلاس‌هایی برای مربیان مهدکودک ایجاد کرد. همین‌طور، قوانین جدیدی مصوب شدند که در آن‌ها سن ورود به مهدکودک کاهش یافت و کودکان سه‌ساله هم اجازه ورود یافتند. نکته مهم دیگر این بود که کودکان مناطق دوزبانه، قبل از ورود به دبستان، ملزم به گذراندن یک سال دوره پیش‌دبستان شدند. پیرو این تغییرات، سازمان‌دهی استانی مهدکودک‌ها و آموزش مربیان در استان‌های گیلان، کردستان و آذربایجان آغاز شد.

در سال ۱۳۴۰ دفتر مهدکودک منحل شد و وظایف آن بر عهده دفتر آموزش ابتدایی (دبستان) گذاشته شد. در این دهه، مدرسه‌های ابتدایی خصوصی که در آن‌ها مهد کودک هم وجود داشتند (مهدکودک ضمیمه دبستان خصوصی) در سراسر ایران باز شدند. بین سال‌های ۱۳۵۰ و ۱۳۵۷ چهار سازمان دیگر به جمع مؤسسان مهدکودک و «مدرسه‌های پرستاری»^۳ وارد شدند: «وزارت کار و امور اجتماعی»^۴ که مراکز پرستاری کودکان سه‌ماه تا سه‌سال و مهدکودک‌هایی برای کودکان سه تا شش سال را نزدیک کارخانه‌ها راه‌اندازی کرد؛ «سازمان زنان ایران»^۵ که مهدکودک‌ها و مراکز پرستاری را در اداره‌های دولتی ایجاد کرد؛ «مراکز رفاه خانواده»^۶ که در موضوعات کلاس‌های ادبی، آموزش‌های حرفه‌ای، مشورت به مناطق نابرخوردار و تأسیس مهدکودک‌هایی برای کمک به خانواده‌های محروم همت گماشت؛ سازمان بهزیستی^۷ که مراکز مهدکودک را در شهرها و روستاها ایجاد و حمایت می‌کرد.

در تداوم توسعه آموزش کودک، وزارت فرهنگ حضور کودکان در «کلاس‌های آمادگی»^۸ مدرسه‌های ابتدایی را مجاز کرد و در آن، کودکان یک سال قبل از شروع آموزش رسمی امکان حضور در مدرسه را پیدا کردند. کلاس‌های آمادگی بین مهدکودک و پایه اول قرار داشت، به شدت غیررسمی بود و برای آن برنامه درسی ویژه‌ای تجویز نمی‌شد.

در سال ۱۳۴۶ مؤسساتی برای توسعه کودکان در سطح متوسطه، با هدف آموزش مربیان مراکز مهدکودک و پرستاری، معرفی و اولین کتاب‌ها برای چنین آموزش‌هایی منتشر شدند. «اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی درسی»^۹ نیز عنوان‌ها و سرفصل‌هایی برای پیش‌دبستانی جامع و دوره آموزشی دوساله مربیان مهدکودک و پرستاری تولید کرد. البته مدرک آموزش پیش‌دبستانی در این دوره‌ها را دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران صادر می‌کرد. تعداد کمی از مؤسسات استانی نیز در این زمینه فعالیت کردند:

– مدرسه عالی شمیران^{۱۰} (تأسیس ۱۳۵۲) در شمال تهران که شروع به پذیرش دانشجو در برنامه‌های آموزش پیش‌دبستانی در سال ۱۳۵۵ کرد؛
– دانشگاه تربیت‌معلم در تهران^{۱۱} نیز اقدام به ارائه برنامه‌های دکتر، ارشد و کارشناسی در آموزش پیش‌دبستانی کرد.
– دانشگاه ابوریحان در ورامین^{۱۲} تعداد کمی دوره برای پیش‌دبستانی در نظر گرفت.

– «سازمان برنامه»^{۱۳} نیز در سال ۱۳۵۶ به گسترش آموزش پیش‌دبستانی با اولویت دادن به ایجاد مهدکودک‌های جدید در مناطق دوزبانه، همسایگان کارخانه‌ها، شهرستان‌های صنعتی، و مناطق دارای ساکنان محروم و بی‌سواد پرداخت. هدف سازمان برنامه از این کار، آماده کردن کودکان پیش‌دبستانی برای ورود به مدرسه و ارتقای استفاده از زبان فارسی به‌عنوان زبان ملی برای هدایت کودکان در جهت آگاهی اجتماعی و احساس مشارکت، کمک به خانواده از طریق فراهم کردن محیط آموزشی غنی و سالم، آشنایی کودکان با میراث فرهنگی، برای هدایت آن‌ها در فعالیت‌های پیش‌دبستان و آشنایی والدین با تکنیک‌های تربیت کودک و در نهایت پرورش رشد جسمانی و هیجانی کودکان ذکر شده است.

بعد از انقلاب اسلامی ایران، در سال ۱۳۵۷ تعداد مهدکودک‌ها، مربیان و نوآموزان تحت پوشش آن‌ها به سرعت افزایش یافت و اجلاس، سخنرانی‌ها و یافته‌های پژوهشی توانستند نهادهای دولتی را متقاعد کنند که آموزش پیش‌دبستانی ضروری است. از این‌رو، بعد از چند دهه، اکنون شاهد تشکیل سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک هستیم که با هدف سامان‌دهی، انسجام و تحقق در رویکرد و تربیت و یادگیری کودکان مبتنی بر اسناد تحولی نظام تعلیم و تربیت کشور تأسیس شده است.

پی‌نوشت‌ها

1. Ministry of Education, Endowments, and Fine Arts (Wezārat-e ma'āref o awqāf o šanā' e -e mostaẓrafa)
2. Borsāba Hüsepiān
3. nursery schools
4. Ministry of Labor and Social Affairs (Wezārat-e kār o omūr-e ejtemā'i)
5. Organization of Iranian Women (Sāzmān-e zanān-e Īrān)
6. the Centers for Family Welfare (Marākez-e refāh-e kānavāda)
7. Welfare Organization (Sāzmān-e behzisti)
8. preparatory classes
9. The Office of Curriculum Research and Planning (Daftar-e taḥqīqāt o barnāma-rizi-e darsī)
10. Madrasa-ye 'ālī-e Šemirān
11. Dānešgāh-e tarbiāt-e mo'ālem in Tehran
12. Abū Rayḥān University in Varāmīn
13. Plan Organization (Sāzmān-e barnāma)

منبع

Mīrhādī, T. (2012) "education viii. Nursery schools and kindergartens," Encyclopedia Iranica, VIII/2, pp. 196-199, available online at <http://www.iranicaonline.org/articles/education-viii-nursery-schools-and-kindergartens> (accessed on 30 December 2012)

پس انداز؛ درسی برای آینده

مهسا صادقی

عضو هیئت علمی آکادمی هوش مالی

نکرده است. برای پرورش نسلی توانمند باید آن‌ها را در حد درکشان با مسائل مالی آشنا کنیم، اجازه دهیم تجربه‌های شخصی خود را در ارتباط با پول به دست آورند و محدودیت‌ها را درک کنند. همه این‌ها با آموزش سواد مالی به کودکان حاصل می‌شود.

استانداردهای سواد مالی در دنیا نشان می‌دهند که هر فردی در هر سنی باید با چه مفاهیمی و تا چه میزان آشنا شود. یکی از مهم‌ترین مفاهیم سواد مالی برای کودکان «پس‌انداز» است. در میان همه درس‌های زندگی که برای فرزندان مفید می‌دانیم و چه‌بسا که هیچ‌کدام از آن‌ها دردی را دوا نکند، پس‌انداز درسی مهم و اثرگذار در آینده آن‌هاست؛ درسی با ابعاد مالی و غیرمالی!

مطالعه‌ای که روی دانشجویان در آمریکا انجام شده است نشان می‌دهد بین دانشجویانی که به‌طور مداوم رفتارهای مالی صحیحی از خود نشان می‌دهند، یک شباهت قابل توجه وجود دارد. تقریباً همه آن‌ها گفته‌اند که والدینشان از کودکی آن‌ها را به پس‌انداز عادت داده‌اند. بهترین راه شکل‌گیری عادت پس‌اندازی در کودکان، تشویق آن‌ها به پس‌انداز کردن برای خرید یک کالا یا خدمتی است که به آن مشتاق هستند. فقط در صورتی که برای

همه تلاش پدر و مادرها ساختن آینده‌ای روشن برای فرزندان است. ما بهترین مدرسه‌ها، بهترین معلم و بهترین آموزش‌ها را، از ادبیات و ریاضی تا موسیقی و هنر برایشان فراهم می‌کنیم. در این میان گاهی هم رؤیاهای دست‌نیافتنی خودمان را برای فرزندانمان آرزو می‌کنیم. می‌خواهیم آن‌ها به‌جایی برسند و چیزهایی را به دست بیاورند که ما حسرتشان را داشته‌ایم. بنابراین هر آنچه را که نیاز دارند برایشان فراهم می‌کنیم و هر روز کلاس‌ها و آموزش‌های گوناگونی را برایشان تدارک می‌بینیم. ما آن‌ها را در بزرگسالی مستقل، توانمند، مسئولیت‌پذیر و شاد تجسم می‌کنیم و از این تصویر قند در دلمان آب می‌شود.

اما برای تحقق این تصویر راه درست آن است که بذری درست در کودکی آن‌ها بکاریم. هیچ فردی یک‌شبه مسئولیت‌پذیر، پرتلاش و توانمند نمی‌شود. نباید انتظار پرورش چنین فرزندی را داشته باشیم، در حالی که در کودکی هر چه خواسته است، بی‌درنگ در اختیارش بوده. هیچ‌گاه صبر کردن برای رسیدن به خواسته‌ها را تمرین نکرده و هیچ‌وقت کمیابی پول را درک

رسیدن به چیزی اشتیاق داشته باشند، برای رسیدن به آن صبر کنند و بعد از مدتی لذت به دست آوردن آن را بچشند، این رفتار پس اندازی را تکرار می کنند

برای شروع عادت پس اندازی در کودکان، با آن ها گفت و گو کنید. اگر کالایی را دوست دارند که البته نیاز ضروری آن ها نیست، آن ها را تشویق کنید که خودشان پول توجیبی یا هدایایی را که می گیرند، پس انداز کنند و با پس اندازشان آن ها را تهیه کنند. به عبارت دیگر، یک هدف پس اندازی جذاب برایشان تعریف کنید. برای ترغیب آن ها به این کار، از تجربه های شخصی کودکی خودتان و قلک هایی که داشتید با آن ها صحبت کنید. یک راه مناسب ترغیب بچه ها به پس انداز و رفتارهای درست مالی داستان گویی است. شنیدن داستان هایی با موضوع پس انداز موجب می شود کودکان خود را در موقعیت شخصیت ها قرار دهند و بکوشند همان اتفاق ها را در زندگی شخصی خود بازسازی کنند.

برای ترغیب کودکان به پس انداز و روش صحیح انجام آن، چند نکته کلیدی وجود دارد. در ادامه این نکات را بیان کرده ایم و برای هر نکته، یک داستان ویژه کودکان آورده ایم. این داستان ها که از میان مجموعه های معتبر مربوط به سواد مالی برای کودکان انتخاب شده اند، نکات کلیدی که باید در آموزش پس انداز به کودکان در نظر بگیرید عبارتند از:

۱. کودکان باید یک هدف پس اندازی مشخص داشته باشند. این هدف ممکن است کالایی برای خودشان یا برای دوستان و اعضای خانواده باشد. مهم این است که انتخاب خودشان باشد. داستان «چه روزی قلکم را بشکنم» داستان کودکی است که پول هایش را جمع می کند تا روز تولد خواهرش برای او یک خانه عروسی بخرد.

۲. هدف پس اندازی باید به طور دقیق مشخص باشد. کودک باید بداند هر هفته چه میزان لازم است پس انداز کند و بعد از چند وقت به هدفش می رسد. پس انداز کردن برای بچه ها تمرین و آموزش صبر است. شفاف بودن حساب و کتاب ها موجب می شود کودک دچار سردرگمی نشود. داستان «اولین پول توجیبی من» قصه کودکی است که ماه آینده تولد پدرش است و او برای آن روز پول جمع می کند. او به کمک مادرش از قیمت پیراهن با خبر می شود و حساب و کتاب می کند که چقدر باید پس انداز کند تا بتواند ماه آینده هدیه تولد را بخرد.

۳. هدف پس اندازی ممکن است کوتاه مدت یا بلندمدت باشد. برای شروع پس انداز، هدف های مالی کوتاه مدت با قیمت های پایین مناسب اند تا انگیزه کودکان تقویت شود. «حساب و کتاب جیب من» داستان دیگری است که کودک با دوستش یک هدف پس اندازی کوتاه مدت دارند؛ رفتن به سینما! و البته همیشه یک وسوسه بیرونی برای خرج کردن پول ها و نرسیدن به هدف پس اندازی وجود دارد.

۴. برای آن که بچه ها در برابر وسوسه های بیرونی خرج کردن پول مقاومت بیشتری داشته باشند، یک راه مناسب «تصویرسازی» است. خوب

است آن ها خود را در دو حالت تجسم کنند: یکی زمانی که لذت خوردن یک بستنی (یا هر وسوسه بیرونی دیگر) را تجربه می کنند و دیگری در حالی که پول هایشان را جمع کرده اند و به هدف پس اندازی خود رسیده اند. داستان «کاش پول هایم را جمع می کردم» داستان **کوچولو** و خواهرش است که یکی پس انداز می کند و دیگری همه پول هایش را خرج می کند. تا روزی که به یک فروشگاه بزرگ می روند و خواهر موجود کوچولو با پس اندازش چیزهایی که دوست دارد می خرد.

۵. در راه رسیدن به هدف پس اندازی، بچه ها انگیزه به دست آوردن پول بیشتر برای زودتر رسیدن به خواسته شان را دارند و ممکن است خودشان بخواهند دست به کار شوند و پول پس انداز کنند.

۶. زمانی که کودکان با تلاش و صبر خود به هدف پس اندازی می رسند، برایشان تجربه ای متفاوت و دل چسب رقم می خورد. اعتماد به نفس آن ها تقویت می شود و احساس توانمندی می کنند. اگر این هدف تهیه هدیه برای دوستان و خانواده باشد، شادی مضاعفی را در آن ها ایجاد می کند. داستان «با پولم هدیه هم می خرم» داستان **خرگوش** است که از قلکش برای دوستانش هدیه می خرد، اما هیچ وقت قلکش خالی نمی شود.

۷. هدف پس اندازی گاهی ممکن است یک هدف مشترک برای همه اعضای خانواده باشد یا هدفی برای یکی از اعضای خانواده که برای همه مهم است. داستان «بز مشکل گشا» داستان دختری در خانواده ای فقیر است که با هدیه گرفتن یک بز، فروش شیر آن و پس انداز کردن به رؤیای همیشگی اش، یعنی رفتن به مدرسه، می رسد.

۸. گاهی پس انداز برای رسیدن به هدفی در آینده نزدیک نیست. کودکان باید یاد بگیرند که بخشی از پس اندازشان را همیشه برای روز مبادا نگه دارند. داستان «پس انداز هویج» ماجرای رازی است که **خاله سنجاب** به **خرگوش** می گوید و پس انداز هویج شروع می شود تا در یک روز توفانی خانواده را نجات دهد.

۹. بعد از شروع پس انداز، ممکن است کودکان چند تجربه ناموفق داشته باشند و گاهی بخشی از آن را خرج کنند. در این مواقع برای آن ها توضیح دهید که ممکن است دیرتر به هدفشان برسند و اگر پافشاری کردند، اجازه این کار را بدهید.

خواندن داستان ها و بیان تجربه های شخصی گام اول برای شروع پس انداز است. با کودک خود همراه شوید، یک هدف پس اندازی را مشخص کنید و به او کمک کنید تا تجربه منحصر به فردی را رقم بزند. تکرار این تجربه ها و رفتارهای مالی درست، به مرور آن را به یک عادت مالی دائمی تبدیل می کند.

منبع

سودابه فرخنده، سنگ بنای سواد مالی، مؤسسه قدیانی ۱۳۹۷

سر آغازی مطمئن

مداخله بهنگام

(قسمت دوم)

● مریم پورسلطان
کارشناس مسئول آموزش فراگیر، استان تهران

چیزهای زیادی به افراد آموزش دهد، اما آموزش مناسب، اساس رشد مهارت‌های لازم برای هر حامی مؤثر است. بنابراین، باید از والدین و مربیان حمایت همه‌جانبه صورت گیرد. منظور از حمایت، ارائه خدمات توان‌بخشی و امکانات آموزشی مناسب است. هنگامی که این نوع حمایت‌ها وجود داشته باشند، از یک طرف موجب رشد کودک در جنبه‌های گوناگون رشد می‌شود و از طرف دیگر، به دلیل کم‌شدن وابستگی کودک با نیاز ویژه به والدین و مربیان، میزان استرس و تنش کمتر، و اعتمادبه‌نفس بیشتر والدین و مربیان می‌شود. این شرایط سازگاری بیشتر را در آن‌ها در پی دارد.

مداخله بهنگام

مداخله بهنگام اصطلاحی است که غالباً برای توصیف برنامه و راهبردهای آموزش اولیه به کار می‌رود. این راهبردها و برنامه‌ها با هدف ایجاد اثرات متفاوت و زمینه‌سازی پیشرفت آموزش کودک طراحی می‌شوند. واژه «Early intervention» به مداخله بهنگام، مداخله به‌موقع و مداخله زودهنگام، معنی شده و در سال‌های اخیر توجه زیادی را جلب کرده و به سبب گرایش زیاد برای اقدامات جبرانی و پیشگیرانه بهنگام به وجود آمده است. مداخله بهنگام با راهنماها، راهبردها و برنامه‌های اولیه، با هدف ایجاد اثرات متفاوت زمینه‌سازی پیشرفت آموزشی کودک طراحی می‌شود. همچنین، بیانگر نظامی حمایتی - آموزشی است که می‌کوشد از ابتدای تولد یا از نخستین فرصت ممکن پس از شناسایی کودک با نیاز ویژه، کودک، والدین و مربیان را مورد حمایت توان‌بخشی، آموزشی و خدمات پشتیبانی قرار دهد. همچنین، توافق بر سر تلاش‌های نظام‌مند و مستمر برای کمک

اشاره

امروزه کودکان در دوران کودکی مورد آموزش قرار خواهند گرفت؛ از جمله کودکان دارای رشد عادی و کودکانی که در رشد تأخیر دارند. اغلب مراکز پیش از دبستان با مشکلات متعددی از قبیل اختلال‌های هیجانی و رفتاری، مشکلات توجه، بیش‌فعالی و ناتوانی‌های یادگیری کودکان مواجهند. دوره‌هایی مؤثر بر رشد کودک با نیاز ویژه وجود دارند که بی‌توجهی به آن‌ها صدمات جبران‌ناپذیری به کودک وارد می‌کنند. منظور از مداخله بهنگام، استفاده از این زمان برای کاهش عوارض آسیب‌پذیری از یک سو و جلوگیری از اثرات آسیب بر توانایی‌های فرد از دیگر سو است. در شماره قبل به اهمیت شناسایی به‌موقع کودکان در معرض خطر و جای‌دهی صحیح و حمایت از آنان اشاره شد. اکنون فایده‌های آن را بررسی می‌کنیم.

کلیدواژه‌ها: مداخله به‌نگام، اختلال‌های هیجانی، بیش‌فعالی

مقدمه

وقتی کودکی با نیاز ویژه تشخیص داده شد، آموزش را تحت تأثیر قرار خواهد داد. از این رو والدین و مربیان تحت فشار قرار می‌گیرند. تقریباً آن‌ها از هیچ چیزی که با آن روبه‌رو هستند اطلاعات چندانی ندارند و احساس عجز و ناتوانی بر آن‌ها غلبه خواهد کرد. وقتی والدین و مربیان از حضور کودک با نیاز ویژه در جمع خود مطلع می‌شوند، باید کسی باشد که آن‌ها را از وظایف جدیدی که برعهده دارند، آگاه کند، راهکارهای لازم را به آن‌ها آموزش دهد، به سؤالات متداول آن‌ها پاسخ دهد، و برای حل و فصل مشکلات بکوشد و مانع از سعی و تلاش بی‌هوده آن‌ها شود. اگرچه سعی و تلاش می‌تواند

زود هنگام به کودکان زیر پنج سال را که از نظر رشدی آسیب پذیر یا دارای نیاز ویژه اند، مداخله بهنگام می نامند.

به بیان دیگر، مداخله بهنگام دوران کودکی، بازتابی از علاقه ما در مورد افراد آسیب پذیر و نیز تمایل ما به سرمایه گذاری در مورد بهترین آینده ممکن برای تمام کودکان است. شکل پذیری قابل توجه مغز انسان در سال های اولیه زندگی نشان دهنده اهمیت مداخله بهنگام برای کودکان پرخطر است.

ضرورت و اهداف مداخله بهنگام

یکی از اهداف این نوشته، حمایت از کودکان با نیاز ویژه و آموزش آنان است. مداخلات بهنگام در کودکان با نیاز ویژه سبب تسهیل رشد، افزایش عملکرد مستقل، پیشگیری از آسیب دیدگی و در نهایت بهبود کیفیت زندگی آن ها می شود. اهداف مداخلات در این کودکان، افزایش مهارت های پیش نیاز در زمینه حس، حرکت، شناخت، و همچنین تطابق با محیط است. مداخله بهنگام در ارتباط با کودکان و والدین او، مربیان و جامعه است. مداخله بهنگام به ویژه در خانواده های آسیب پذیر و کم درآمد پرورش ها محرز شده است. بی توجهی یا اقدام نامناسب در زمانی که باید مداخله انجام شود، خسارتی وارد می کند که بعدها یا جبران ناپذیر است، یا به سختی جبران می شود. همچنین، منافع مادی مداخله بهنگام حائز اهمیت هستند. هزینه هایی که در ابتدا صرف تشخیص به موقع و مداخله بهنگام برای جلوگیری از عارضه می شوند، خیلی کمتر از هزینه های مضاعفی خواهند بود که بعدها دولت و دستگاه های مربوط را با آن مواجه می کنند.

دوره های بحرانی در رشد کودکان با نیاز ویژه حساسیت ویژه تری دارد. منظور از دوره های بحرانی دوره هایی هستند که در طول فرایند رشد اهمیت فراگیری دارند. متناسب با این موضوع، در آسیب دیدگی هم دوره هایی مؤثر بر رشد کودک با نیاز ویژه وجود دارد که بی توجهی به آن ها صدمات جبران ناپذیری وارد می کند. منظور از مداخله بهنگام، استفاده مناسب از این زمان برای کاهش عوارض آسیب دیدگی از یک سو و جلوگیری از اثر آسیب دیدگی بر دیگر توانایی های فرد با نیاز ویژه از دیگر سو است.

نکته ای که باید به آن توجه کرد، این است که همراه شدن آموزش و پرورش در اوان کودکی و آموزش افراد با نیاز ویژه حالت ویژه و منحصربه فردی را در آموزش ایجاد می کند که می تواند حوزه های متعددی را در بر گیرد. در آمیختگی این دو نیز موانع و مشکلات خاص خود را دارد. آموزش سال های اولیه کودکی برای کودکان عادی بر اساس علاقه ها و کنجکاوی طبیعی کودکان و در قالب های بازی های ابتکاری، رشد مهارت های اجتماعی و رشد مهارت های پیش نیاز تحصیلی (مهارت های اولیه خواندن، نوشتن و محاسبه) و در بطن جامعه عادی همسالان طراحی و اجرا می شود. با توجه به اینکه بسیاری از مهارت های اساسی از تولد تا پنج سالگی فرا گرفته می شوند، مراکز پیش دبستانی برنامه متناسبی برای ارتقای توانمندی این گروه سنی تدوین و اجرا می کند. اما آموزش خاص کودکان با نیاز ویژه باید بر اساس نیازها و نقاط ضعف و نقص های این افراد برنامه ریزی شود. این همزمانی باعث می شود، کودکان با نیاز ویژه، زمان مناسب دریافت خدمات را به سادگی از دست بدهند و نه تنها در پاره ای مواقع این خدمات را که از کم توانی آن ها می کاهند و بر توانمندی آن ها می افزایند، دریافت نکنند، بلکه موجب جدایی

بیشتر این کودکان از جامعه عادی و همسالان می شود که این خود بستر مشکلات بعدی و ثانوی کودکان با نیاز ویژه است.

برای روشن شدن اهمیت مداخله بهنگام و توجهات لازم در این مداخله، باید به دوره های حساس رشد گروه های کودکان با نیاز ویژه توجه شود. به عنوان نمونه، در مورد کودکان درخودمانده، بهترین زمان تشخیص بین ۱۸ تا ۳۶ ماهگی است. اگر والدین خیلی زود این اختلال را در کودکان شان شناسایی کنند، فعالیت توان بخشی به سرعت انجام می شود و این اختلال به عقب ماندگی ذهنی منجر نخواهد شد.

فایده های مداخله بهنگام

- کاهش احتمال مشکلات طولانی مدت اجتماعی، عاطفی و آموزشی؛
 - جلوگیری از گسترش مشکلات و آسیب دیدگی ها؛
 - کاهش اضطراب والدین، مربیان و کودکان؛
 - پشتیبانی از والدین، کودکان و مربیان؛
 - آمادگی بیشتر کودکان با نیاز ویژه برای ورود به دبستان.
- در بسیاری از کشورها، حمایت و خدماتی برای کودک با نیاز ویژه در نظر گرفته شده است. گروه های آموزشی در خانه، پیش از دبستان، و پس از ساعات آموزشی نیز فعال هستند و ارائه خدمات مداخله روزمره به صورت هر روزه تشویق می شود. این فعالیت ها معمولاً زیربنای قانونی دارند. وجود قوانینی که والدین، مربیان و مجریان آموزش ملزم به رعایت آن ها باشند، می تواند آموزش مناسب را تضمین کند. از جمله وجود قوانین مربوط به خدماتی مداخله ای شامل:
- آموزش و مشاوره والدین و حمایت از آن ها؛
 - راهنمایی و توصیه به مربیان؛
 - تشخیص، شناسایی، غربالگری و ارزیابی؛
 - خدمات پشتیبانی (خدمات بهداشتی، توان بخشی تغذیه ای و...).
- از مطالعات گسترده در مورد انواع برنامه های مربوط به خانه و مدرسه برای کودکان با نیازهای ویژه می توان نتیجه گرفت، پذیرفتنی است که برنامه های مداخله بهنگام که تأکید اصلی را بر درگیر کردن مستقیم والدین در فعالیت های پرورش دهنده کودک قرار داده اند، در هر سنی نتایج سازنده ای داشته باشند، اما هر چه این فعالیت ها زودتر شروع شوند و بیشتر ادامه یابند، بیشتر به سود کودک خواهند بود.

منابع

۱. سیدحسن موسوی. مداخله زود هنگام، خط اول پیشگیری و درمان. همایش پیشگیری از معلولیت. سازمان آموزش و پرورش استثنایی. ۱۳۸۹.
۲. سعیده مرتضوی. نقش کاردرمانی و مداخله زود هنگام در پیشگیری از معلولیت کودکان. همایش پیشگیری از معلولیت. سازمان آموزش و پرورش استثنایی. ۱۳۸۹.
۳. مریم باشعور لشگری. خانواده و کودک با ناتوانی های چندگانه. انتشارات آموزش و پرورش استثنایی. ۱۳۹۰.

ارز ثنایی در دوره پیش دبستان اصول، ویژگی ها، روش ها

حمیدرضا محمد بیگی

کارشناس آموزش پیش دبستانی - شهر تهران

یادگیری ابعاد پیچیده‌ای دارد که برای درک آن، علاوه بر توجه به نتایج تحقیقات علمی، استفاده از تجربه‌های بشری که در طول تاریخ به‌دست آمده‌اند نیز خالی از لطف نیست. مربیان و معلمان هر کدام به روش‌هایی مسلط هستند که منحصر به فرد است. اما در این میان، اغلب آن تجربه‌ها بر چارچوب‌هایی تکیه دارند که عموم صاحب‌نظران و مربیان بزرگ از آن‌ها پیروی می‌کنند. از جمله آن‌ها موضوع «فرایند چرخه یادگیری» است که

تقریباً در همهٔ مدرسه‌ها و مراکز و دوره‌های تحصیلی و حتی آموزش‌های مهارتی و کوتاه‌مدت نیز مورد توجه قرار می‌گیرد.

چرخه یادگیری در واقع مسیر و نقشهٔ آرایش تعیین شده‌ای است که برای تسهیل فرایند یادگیری متربیان و تثبیت آن مورد استفاده قرار می‌گیرد. چرخه

و توانمندی‌های خود فعالیت می‌کند و مقدار یا حدی از فعالیت را انجام می‌دهد. بدین ترتیب، عزت نفس کودک تقویت می‌شود و او برای پذیرش مسئولیت‌های بزرگ‌تر آماده می‌شود.

کارنامه لازم نیست

به دلیل نبود لزوم ارائه بازخورد به نوآموزان و همچنین به دلیل لزوم ارائه بازخورد به اولیا در شرایط خاص و منحصر به فرد و همچنین پذیرش اصل وجود تفاوت‌های فردی و اولویت در توجه به علاقه‌ها و نیازهای کودکان، تنظیم و ارائه کارنامه به کودکان و خانواده‌ها در دوره پیش از دبستان مطلوب نیست و باید از آن پرهیز کرد. اما ارائه گواهینامه پایان دوره بدون مانع است.

بازخورد مثبت

ارائه بازخورد نتایج ارزشیابی به کودکان، همانند آنچه در دوره آموزش ابتدایی انجام می‌شود، در دوره پیش دبستانی مورد توجه نیست و بازخوردها فقط در صورت نیاز و ضرورت‌های خاص، با نگاه مثبت به توانایی‌های کودکان، به اولیا ارائه می‌شوند. تأکید بر این است که ارائه بازخورد موجبات نگرانی و ایجاد اضطراب در خانواده را فراهم نکند.

نقش حرفه‌ای مربی

مربی در فراهم کردن شرایط تربیتی برای نوآموزان نقش بسیار مهمی دارد و نقش حرفه‌ای او اقتضا می‌کند از ایفای سایر نقش‌ها مانند درمانگر یا روان‌شناس پرهیز کند. در صورتی که مربی در مواجهه با کودک و شناخت او به موارد مشکوک و مشکلات جسمی (مشکلات شنوایی، بینایی و ضعف در گفتار) یا عاطفی برخورد کند، لازم است قبل از هرگونه اقدام، با مدیر یا مشاوران مدرسه مشورت کند و در صورت لزوم مدیر یا مشاور را مطرح کند. موضوع تفسیر نقاشی ممکن است بخشی از فرایند روانشناختی ارزیابی و شناخت کودک باشد که مشاوران و روان‌شناسان در موقعیت‌های بالینی به کار می‌گیرند. از این رو، تفسیر نقاشی در حوزه کار مربی نیست. بهتر است از ورود به این حوزه خودداری شود و از هر نوع تفسیر و ارائه حدس و گمان در خصوص علل و عوامل روحی و روانی دخیل در سبک نقاشی و کاردستی، یا رنگ‌های به کاررفته پرهیز کرد. بدیهی است، در مواجهه با موارد مشکوک، مشورت با مدیر و مشاوران و سپس گفت‌وگو با خانواده برای ارجاع آنان به مراکز مشاوره مورد تأیید آموزش و پرورش توصیه می‌شود.

تفاوت‌های فردی

تفاوت‌های فردی کودکان در کلاس‌های پیش دبستانی مورد توجه قرار می‌گیرد، چرا که هر کودکی از نظر علاقه‌ها و توانایی‌های جسمی و عاطفی و ذهنی، متفاوت از دیگران است. مقایسه کودکان با یکدیگر نیز از آفت‌های ارزشیابی است که به روند رشد کودکان آسیب می‌زند. کودکان هرگز نباید به منظور ارزشیابی مقایسه شوند. هرگونه مقایسه یا تحقیر باعث ایجاد حس حقارت می‌شود.

یادگیری معمولاً از جلب توجه آنان به موضوع و ایجاد انگیزه آغاز می‌شود و با ارائه یا تسهیل تجربه‌های یادگیری توسط مربی و فراهم کردن زمینه تکرار و تمرین، در نهایت به ارزشیابی و ارائه بازخورد ختم می‌شود.

بنابراین، ارزشیابی بخشی جدایی‌ناپذیر از فرایند تعلیم و تربیت است که در شناسایی نقاط ضعف و قوت برنامه آموزشی و ابعاد گوناگون آن کاربرد دارد و برنامه‌ریزان و مجریان، بدون لحاظ نتایج ارزشیابی، قادر به بازسازی یا اصلاح و بهبود برنامه نیستند. از این رو، توجه به فرایند ارزشیابی در برنامه تربیت و یادگیری دوره پیش از دبستان اهمیت دارد.

بر اساس رویکرد و جهت‌گیری و اهداف برنامه تربیت و یادگیری در این دوره تربیتی که بر زمینه‌سازی برای شکوفایی فطرت توحیدی کودک تأکید می‌کند، ارزشیابی باید مسیر تربیتی روبه‌رشد او را رصد کند. به عبارت دیگر، ارزشیابی تضمینی است برای سنجش میزان موفقیت و اثربخشی فعالیت‌های تربیت و یادگیری هر دو رکن خانه و مدرسه، تا زمینه رشد همه‌جانبه و تعالی کودک فراهم شود.

عنصر ارزشیابی در برنامه دوره پیش از دبستان، به دلیل ویژگی‌ها و اقتضات کودکان این دوره، باید بر نظام ارزشیابی کیفی - توصیفی مبتنی باشد و بیش از ارزشیابی از مرتبی، درصدد شناخت ضعف و قوت برنامه و مجریان برآید. به همین منظور، ارزشیابی جامع به معنای بررسی تمامی عناصری است که در دوره پیش از دبستان به تربیت و یادگیری کودکان منجر می‌شود؛ اعم از: فضای فیزیکی، تجهیزات، نیروی انسانی، برنامه آموزشی و...

اما در این میان، توجه به ارزشیابی از نوآموزان در مدرسه‌ها و مراکز پیش دبستانی نیز خالی از لطف نیست. در این مقاله سعی شده است به اصول و چارچوب‌هایی اشاره شود که وجه ممیز و افتراق ارزشیابی در دوره پیش از دبستان با سایر دوره‌های تحصیلی است.

ارزشیابی از نوآموزان چه اصول و چارچوب‌هایی دارد؟

ارزشیابی در دوره پیش از دبستان، به دلیل ویژگی‌های این دوره تحصیلی، تفاوت‌ها و شباهت‌هایی با نظام ارزشیابی در دوره ابتدایی دارد. برای شناخت ابعاد دقیق و ویژگی‌های ارزشیابی در پیش دبستانی‌ها، در این مقاله اصول و چارچوب‌هایی ارائه می‌شوند تا مربیان و سایر علاقه‌مندان بتوانند با مقایسه آن‌ها با سایر دوره‌های تحصیلی، به شناخت عمیق‌تری از ابعاد ارزشیابی این دوره تحصیلی دست یابند و روش‌ها و تجربه‌های شخصی خود را با این چارچوب‌ها مقایسه کنند تا به قضاوت بهتر دست یابند.

آزادی عمل کودک

تعیین حد خاصی از یادگیری برای نوآموزان پیش از دبستان از سوی اولیا و مربیان مطلوب نیست. هر نوآموز، بر اساس علاقه‌ها و توانایی‌های خود، به حد خاصی از یادگیری دست می‌یابد. بنابراین، نباید از کودک انتظار داشت به تمام آنچه از نظر مربی یا والدین مطلوب است، دست یابد یا همه فعالیت‌ها را به پایان برساند. کودک با آزادی عمل و بدون اجبار و بر اساس علاقه‌ها

نقش الگویی مربی در تشویق

مربی توانمند باید بتواند در زمان‌های متفاوت و مناسب از تشویق برای آموزش کودکان بهره بگیرد. اما باید توجه داشت، تشویق و استفاده از تقویت‌کننده‌های مادی بعد از مدتی کارکرد خود را از دست می‌دهند و بی‌اثر می‌شوند. لذا بهتر است در مواجهه با فعالیت‌های کودکان، به جای گفتن آفرین و ...، با نگاه کردن به اثر تولیدی او، مکث، تکان سر یا پرسیدن سؤالاتی درخصوص اثر تولیدشده، به نوآموز و کار او توجه کرد. فراموش نکنیم، مربی باید همه آثار کودکان را بپذیرد و از هر نوع قضاوت در مورد آثار باید پرهیز شود.

از آنجا که مربی در نگاه کودکان ارج و قرب بسیار دارد، تشویق نوآموزان توسط او در انجام فعالیت‌ها و رفتارهای مناسب و کسب توانایی‌ها مؤثر است. برای استفاده مطلوب از این شرایط، بر چند مورد تأکید می‌شود:

- رعایت تعادل و پرهیز از افراط و تفریط؛
- اولویت در تشویق‌های گروهی بر تشویق‌های فردی؛
- تمرکز بر نکات قوت و مثبت نوآموزان و تمرکز نکردن بر ضعف‌ها؛
- ایجاد زمینه‌های تجربه‌های موفقیت‌آمیز در فعالیت‌های همه کودکان؛
- توجه به نقش الگویی مربی و تأثیرگذاری رفتارهای او بر نوآموزان؛
- برچیده‌شدن کمد جوایز و تلاش برای درونی کردن رفتارها از طریق مشوق‌های غیرمادی.

شناخت کودک

از آنجا که کودکان از نظر رفتاری با یکدیگر متفاوت هستند و هر کدام ویژگی‌ها و توانایی‌هایی دارند، بنابراین مربی توانمند باید در هنگام ارزیابی کودکان به این تفاوت‌ها و میزان یادگیری آن‌ها بر اساس ویژگی‌هایشان اهمیت دهد و به آن‌ها توجه کافی داشته باشد. برخی از کودکان بسیار فعال، اجتماعی، مستقل، کنجکاو، مهاجم و ماجراجو، و برخی دیگر غیرفعال، وابسته و خجالتی هستند. اما هر کودکی شخصیت منحصر به فردی دارد. برای ارزشیابی آن‌ها، مربی باید شناخت کافی حاصل کند.

جریان ارزشیابی

مربی آگاه در تمام ساعت‌های حضور کودک در کلاس، کودکان را زیر نظر دارد و به تمام امور و فعالیت آن‌ها نظارت می‌کند. هرگونه بی‌توجهی به آن‌ها از نگاه تیزبین کودک دور نیست و ممکن است تأثیر بسیاری در رفتار و یادگیری کودک داشته باشد.

رفتارهای طبیعی

دقت در رفتارهای طبیعی کودکان در زمان‌های مناسب، از قبیل انجام بازی‌ها و فعالیت‌ها، بهترین زمان برای ارزیابی کودکان است، چرا که کودکان در بازی و فعالیت‌ها رفتارهای طبیعی بروز می‌دهند که فرصت مناسبی برای ارزیابی فراهم می‌آورد.

نگاه زلال

ایجاد نکردن فضای خشک و مستبدانه و وضع نکردن مقررات و قوانین سخت برای بررسی فعالیت کودکان می‌تواند علاوه بر بهبود در فعالیت و رفتار آن‌ها، مسیر کامل‌کننده‌ای برای رفع مشکلات آموزشی باشد و در نهایت تأکید می‌شود که تلاش و کوشش کودکان، حتی اگر آرمانی‌ترین حالت نباشد، باید مورد توجه قرار گیرد و نگاه مربی به کودک نگاهی همراه با مهر و عاطفه و گذشت و اغماض از خطاهای کودکان او باشد. ایجاد فضایی آرام، بدون فشار و استرس و اجبار موجب لذت‌بخش شدن فعالیت برای کودکان است و پویایی و نشاط را به دنبال خواهد داشت.

رشد همه‌جانبه

توجه به رشد همه‌جانبه همواره مورد توجه است و نگاه یک‌بعدی به کودک، در فرایند رشد او تأثیر منفی دارد. هم مربی و هم خانواده باید ضمن توجه به استعدادها و علاقه‌مندی‌های کودک و حفظ آزادی عمل او، از ابعاد جسمی، عاطفی، اجتماعی، هنری، فکری و ... غافل نباشند.

فرایند محوری

در مواجهه با آثار و تولیدات و فعالیت‌های کودکان، مربی به دنبال تولید یک اثر فاخر یا هنری نیست. از این رو، هر فعالیتی که کودک برای تولید اثر خود انجام می‌دهد، مطلوب است و باید مورد توجه قرار گیرد. لذا در فعالیت‌های هنری کودکان فرایند کار مهم‌تر و مطلوب‌تر از نتیجه است.

ارزشیابی چگونه می‌تواند به شکوفایی فطرت کودک کمک کند؟

همانطور که گفته شد، ارزشیابی بخشی از جریان و چرخه یادگیری کودک است که در نهایت قرار است در کنار سایر اجزای این فرایند تخصصی، به رشد همه‌جانبه کودک منجر شود. منظور از رشد همه‌جانبه کودک، توجه به تربیت در تمام ساحت‌های مورد نظر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است (تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، تعلیم و تربیت اجتماعی و سیاسی، تعلیم و تربیت زیستی و بدنی، تعلیم و تربیت هنری و زیبایی‌شناسی، تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، تعلیم و تربیت علمی و فناوریانه).

تربیت زمینه‌سازی برای بروز توانمندی‌هایی است که به صورت فطری در وجود کودک قرار داده شده‌اند و وظیفه خانه و مدرسه تسهیل شرایط بروز استعدادها و توانمندی‌ها و شکوفایی فطرت الهی است. تربیت انسان‌هایی با ویژگی‌های متعالی در همه ابعاد و مراتب و دستیابی به غایت زندگی و رسیدن به قرب الهی مستلزم تلاشی است که از تولد کودک آغاز می‌شود و در مسیر زندگی او تداوم می‌یابد و در این میان دوره تحصیلی و تربیتی پیش‌دبستانی فرصت مناسبی است تا پایه‌های شخصیت همه‌جانبه او شکل بگیرد.

اشرف سادات کلاکی
مدیر داخلی مجله

بازتاب فعالیت‌ها در استان‌ها

در این شماره با استان‌های:

ج. ایجاد فرصت‌های تشویقی برای دانشجو-معلمان موفق و توانمند: چنین تشویق‌هایی را می‌توان در قالب موارد زیر و مانند آن‌ها سامان داد:
۱. دریافت تشویقی از اداره کل آموزش و پرورش استان؛
۲. دریافت امتیاز برای سازمان‌دهی درون منطقه‌ای؛
۳. برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی ضمن خدمت مرتبط با هدف‌ها و برنامه‌های دوره پیش‌دستانی.

د. برنامه‌ریزی برای سامان‌بخشی به امور مهدهای کودک: «دبیرخانه ملی محتوای رسمی مهدهای کودک» با مدیریت «اداره کل آموزش و پرورش استان چهارمحال و بختیاری» در سامانه شاد قرار داده شد. در اولین جلسه این دبیرخانه که با مدیریت اداره کل آموزش و پرورش استان چهارمحال و بختیاری، و حضور جمعی از مربیان و مدیران مهدهای کودک استان برگزار شد، ضمن بررسی هدف‌ها و برنامه‌های این دوره، برای تولید محتوای مناسب نیز برنامه‌ریزی شد. مقرر شد محتوای تولیدشده توسط این دبیرخانه، به‌منظور استفاده همه مهدهای کودک در سراسر کشور، در سامانه شاد بارگذاری شود.

استان چهارمحال و بختیاری

در راستای اجرای برنامه تربیت و یادگیری دوره پیش از دبستان، نشست‌های تخصصی و اجرایی استان چهارمحال و بختیاری این مسائل مطرح و پیگیری شدند:

الف. اجرای طرح ملی پوشش سراسری نوآموزان و آموزش مجازی پیش‌دستانی رایگان با محوریت استفاده از دانشجو-معلمان: مقرر شد در راستای اجرایی شدن طرح آموزش رایگان نوآموزان پیش‌دستانی، از دانشجو-معلمان علاقه‌مند به تعلیم و تربیت کودک در رشته علوم تربیتی «دانشگاه فرهنگیان» استان، دعوت به همکاری شود.

ب. تمرکز بر توانمندسازی دانشجو-معلمان رشته علوم تربیتی، آموزش ابتدایی و دانشجویانی که در طرح مزبور مشارکت داشته‌اند.

«باغ هنر»، باغی به وسعت دل‌های پاک

نوآموزان سراسر کشور

را حله محمدی

کارشناس آموزش ابتدایی و پیش‌دبستانی شهر تهران

«معاونت ابتدایی شهر تهران» با توجه به شرایط کرونایی و در پی اجرای دستورالعمل طرح ملی پوشش سراسری نوآموزان و آموزش مجازی پیش‌دبستانی، «کانال باغ هنر» را در بستر «شاد» به نشانی @baghhonar در سال ۱۳۹۹ راه‌اندازی کرد که با ۱۰۳۰۰۰ نفر عضو فعال از نوآموزان سراسر کشور، خدمات آموزشی و تربیتی خود را تاکنون در قالب ۹۹۶ محتوای الکترونیک، ۷۸ برنامه زنده، ۳۹۵ کلیپ و فایل آموزشی و بارگذاری پیوند (لینک) ۲۰۵ تدریس مدرسه تلویزیونی ارائه کرده و یکی از پرتیرا ترین فضاهای آموزش مجازی در کشور است.

در این کانال، علاوه بر برنامه‌های آموزشی، طی برگزاری جشنواره «هنرمند نوآموز»، آثار تولیدی نوآموزان، با محتوای شعرخوانی، کاردستی، نقاشی و ... در قالب کلیپ‌های دودقیقه‌ای به نمایش گذاشته شدند که استقبال نوآموزان و اولیا از این رویداد خلاقانه بی‌نظیر بود.

همچنین، «جشنواره هویت کودکان ایران اسلامی» که با مشارکت استان‌های دیگر در دهه فجر به اجرا درآمد، نقطه عطف فعالیت‌های ماندگار این کانال اثربخش محسوب می‌شود و از جمله فعالیت‌های این کانال در دوره پسا کرونا، تولید برنامه‌های متنوع مبتنی بر اهداف دوره پیش‌دبستانی با رویکرد ترکیبی است.

رشد

شبکه ملی مدارس

ایران (رشد)

ROSHD.IR

دوره پیش از دبستان در شبکه ملی مدارس ایران (رشد)

تولد

رحمت اکبری نیا

کارشناس پیش دبستان و تکنولوژی آموزشی

صاحب نظران حوزه و دانشگاه در عرصه تعلیم و تربیت کودکان زیر هفت سال و مربیان مجرب پیش از دبستان سراسر کشور مشارکت داشته‌اند. ایشان با تشکیل «کارگروه تحلیل و ارزیابی»، منابع و محتوای تولید شده توسط «کارگروه علمی - تربیتی» را ارزیابی و مرحله به مرحله بررسی و اصلاح کردند و سپس منابع بارگذاری شدند. در این مرحله استان‌های مازندران، فارس، هرمزگان، کرمانشاه، زنجان، گلستان، آذربایجان شرقی و همچنین آستان قدس رضوی، سازمان حفاظت از محیط زیست، سازمان صداوسیما (مدرسه تلویزیونی ایران) بیشترین مشارکت را در تولید و ارائه داشته‌اند. این فرایند با مشارکت تولید کنندگان متعهد و دلسوزان در عرصه تعلیم و تربیت کودکان زیر هفت سال تداوم دارد؛ ان شاء الله.

علاقه‌مندان و عموم دست‌اندرکاران در حوزه تعلیم و تربیت کودکان پیش از دبستان می‌توانند به مراجعه به وبگاه شبکه ملی مدارس ایران (رشد) به نشانی roshd.ir ضمن استفاده از این منابع، با ارائه نظرات و پیشنهادهای خود به ارتقای این طرح کمک کنند.

«گروه پژوهش و برنامه‌ریزی پیش از دبستان» سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، در راستای مأموریت ذاتی خود مبنی بر زمینه‌سازی برای تولید منابع و محتوای تربیت و یادگیری مناسب کودکان و ارتقای اثربخشی و تنوع فعالیت‌های آموزشی و تربیتی در دوره بنیادی و بی‌بدیل پیش از دبستان، با همکاری گروه تولید محتوای الکترونیکی دفتر فناوری، به راه‌اندازی بخش دوره پیش از دبستان در «شبکه ملی مدارس ایران» (رشد) اقدام کرده است.

این اقدام برای پاسخ به نیاز خانواده‌ها، مربیان، کودکان و دیگر ذی‌نفعان دوره پیش از دبستان، با هدف دستیابی این عزیزان به محتوای مناسب تربیتی و آموزشی، انجام گرفته است.

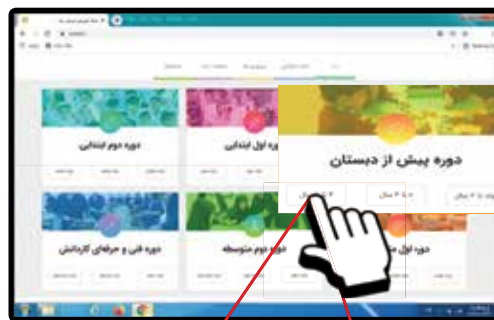
منابع دوره پیش دبستانی در سه گروه سنی **تولد تا ۲ سال، ۲ تا ۴ سال و ۴ تا ۶ سال**، در دو بخش اصلی برای کودک (ویژه کودکان) و درباره کودک (ویژه خانواده‌ها، مربیان و کارشناسان) ارائه شده‌اند. نکته مهم اینکه در تولید محتواها و منابع بارگذاری شده، کارشناسان و

شروع

مشاهده بخش دوره پیش از دبستان

در این بخش مطالبی بارگذاری شده است که برای ارتقاء و دانش، مهارت و نگرش مربی، والدین و دیگر دست‌اندرکاران تربیت کودک قابل استفاده است.

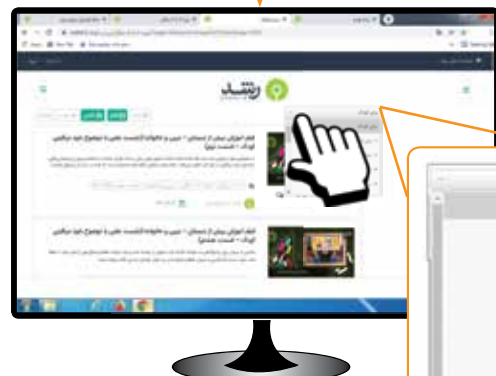

در این بخش مطالبی بارگذاری شده است که در فرایند آموزش به کودک کاربرد دارد.

درباره کودک

تلیک (کلیک) گروه سنی
مثال: ۴ تا ۶ سال

برای کودک

در بخش برای کودک فهرستی از موضوعات متنوع و مرتبط با عنوان را خواهیم دید (۱۹ عنوان)

در بخش درباره کودک نیز فهرستی از موضوعات مرتبط با عنوان را خواهیم دید (۸ عنوان)

با انتخاب هر عنوان فهرستی از فیلم‌ها، پادکست و... برای استفاده نمایش داده می‌شود.

یادگیری/تربخش از طریق تعامل مستقیم کودکان با محیط های غنی و متنوع، شدنی است

درگاه های (وب سایت های) مجلات رشد

www.roshdmag.ir

سال ۱۴۰۰
با
۳۰ درگاه / ۳۰ مجله

رشد

درگاه اختصاصی فصلنامه های علوم انسانی

مجلات

درگاه اختصاصی فصلنامه های علوم پایه و فنی

رسانه ای

درگاه اختصاصی مجلات عمومی بزرگسال

تحول

درگاه اختصاصی مجلات دانش آموزی